

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav evropské etnologie

Studijní obor: etnologie

Ingrid Pauknerová

Jihočeská obec Hrejkovice.

**Proměna tradiční vesnice jako důsledek její
socializace**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.

Brno 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s využitím pramenů a literatury v práci uvedených.

V Brně dne 24. 4. 2011

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Danielu Drápalovi, Ph.D. za vstřícnost, ochotu a nespočet návrhů, které pomáhaly formovat tuto práci. Za pomoc děkuji také Ing. Heleně Černé.

Dále děkuji všem pamětníkům, kteří mi ochotně poskytovali potřebné informace a věnovali svůj čas. Pro většinu z nich byla 50. léta 20. století velmi těžkým životním obdobím. Jednomu z nich vzala kolektivizace původní domov, takže pro něj byla tato doba obzvlášť citlivým tématem. O to větší dík respondentům náleží.

Práci věnuji památce Bohumila Pauknera, od jehož smrti letos uplyne 50 let.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ETNOLOGICKÝ VÝZKUM VESNICE	9
2 ANALÝZA PRAMENŮ	14
2.1 METODOLOGICKÝ POSTUP	15
2.2 CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ	17
2.2.1 Rodinná kronika Bohumila Pauknera	17
2.2.1.1 Životopis kronikáře	19
2.2.2 Pamětní kniha obce Hrejkovice	21
2.2.2.1 Životopis kronikáře	23
2.2.3 Obecní kronika 1951–1980.....	24
2.2.3.1 Životopis kronikáře	27
2.2.4 Komparace písemných pramenů.....	27
2.2.5 Pamětníci.....	29
3 OBEC HREJKOVICE	31
4 PROMĚNY OBCE JAKO DŮSLEDEK SOCIALIZACE	34
4.1 PROMĚNA POLITICKÝCH POMĚRŮ.....	34
4.1.1 Politické procesy	35
4.1.2 Politický život v obci	40
4.2 PROMĚNA HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ	52
4.2.1 Proměna hospodářského života.....	54
4.2.2 Zemědělské družstevnictví a vznik JZD	65
4.2.3 Zrušení kampeličky a finanční záležitosti obce	85
4.2.4 Živnostenské podnikání v obci	92
4.3 PROMĚNA SOCIÁLNÍCH POMĚRŮ.....	109
4.3.1 Procesy s kulaky	110
4.3.1.1 Sedláci a selské usedlosti v obci do roku 1948.....	110
4.3.1.2 Perzekuce hrejkovických sedláků po roce 1948	114
4.4 PROMĚNA NÁBOŽENSKÝCH POMĚRŮ	134

4.5	PROMĚNA KULTURNÍCH POMĚRŮ A ŠKOLSTVÍ.....	138
4.5.1	Proměna kulturních poměrů.....	139
4.5.2	Proměna školství.....	149
	ZÁVĚR.....	156
	SEZNAM ZKRATEK	159
	SEZNAM RESPONDENTŮ	160
	PRAMENY A LITERATURA.....	161
	SEZNAM PŘÍLOH.....	170
	PŘÍLOHY	172

ÚVOD

Období po komunistickém převratu v roce 1948 znamenalo z hlediska života v Československu zásadní proměnu, která poznamenala nejenom následných čtyřicet let české historie, ale jeho důsledky ovlivňují náš život doposud. Povědomí veřejnosti a především mladších generací o některých tématech této historické epochy je zcela zanedbatelné. Z vlastní zkušenosti vím, jak mizivé znalosti jsem o 50. letech 20. století před sepsáním této a potažmo mé bakalářské práce měla. Realita venkovského života tohoto období představovala pro většinu lidí tvrdou zkoušku fyzické i psychické odolnosti, ale také prověření jejich charakteru. Jak tato každodenní realita vypadala v jihočeské obci Hrejkovice, můžeme alespoň částečně zjistit z několika zdrojů, jež se k danému tématu váží.

V této diplomové práci využijeme především kronikářské záznamy, a to jak veřejného charakteru, tak i povahy privátní. Rozhodně tím však nechceme zamlčet skutečnost, že existuje celá škála pramenů úřední provenience, které zde využity nebudou, a které představují výzvu pro další výzkum. My se v této práci zaměříme na problematiku dění v obci z pohledu jejích obyvatel, která více odpovídá etnologickému směru bádání. Tento přístup potvrdí i zakomponování vzpomínek žijících pamětníků, v určitých pasážích však i zprostředkovaných postřehů lidí, kteří v době sepsání práce již naživu nebyli.

Z kronikářských záznamů představují stěžejní pramen této práce zápisy soukromé kroniky Bohumila Pauknera, která detailně mapuje 50. léta 20. století v jeho rodné obci a která nám přináší konkrétní představu nejenom o autorovi, ale i o dalších postavách ovlivňujících tehdejší dění ve vsi. Existence tohoto zdroje stála za výběrem tématu mé bakalářské práce,¹ nejinak je tomu i nyní, při psaní práce magisterské.

Dílo B. Pauknera bude pouze jedním z několika pramenů, na jejichž základě se pokusíme analyzovat průběh socializace vybrané obce. Dalším nepostradatelným pomocníkem se pro nás stanou dva díly obecní kroniky, které budou reprezentovat onen oficiální pohled na problematiku proměny venkova po roce 1948. Pouze okrajové bude využití dvou svazků kroniky místní školy. Nejvíce využívané prameny budou podrobně analyzovány a vzájemně porovnány. Tento postup nám umožní poznat jejich přednosti

¹ Pauknerová, Ingrid: *Kronikář Bohumil Paukner a jeho dílo. Příspěvek ke studiu lidového kronikářství*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie.

i limity. Interpretaci písemných pramenů budeme cíleně konfrontovat s výpověďmi pamětníků a některé události jejich pohledem doplníme.

Téma naší práce časově vymezíme především dobou vzniku kronik B. Pauknera, která se značnou měrou shoduje právě s etapou kolektivizace českého venkova v letech 1948–1960. Důraz bude kladen na proces přeměny tradičního venkova, protože pouze srovnáním původního s novým můžeme pochopit problematiku socializace obce v celé její šíři. K získání údajů o dřívějším dění v obci velmi dobře poslouží první díl obecní kroniky.

V souvislosti s obdobím 50. let 20. století na venkově se v posledních letech často hovoří pouze o procesu združstevňování a o vystěhovávání selských rodin z jejich domovů. Mým cílem je pojmout problematiku v širším měřítku a alespoň v základní charakteristice ukázat změny, jež se dotkly kulturního či náboženského života obce. Největší důraz bude kladen na ekonomickou sféru, nejenom z pohledu celospolečenského, ale také z hlediska obce a především jednotlivce. Toto téma bylo stěžejní oblastí života venkovských obyvatel, zároveň se k němu váže i nejvíce údajů z písemných pramenů.

Jednotlivé tematické okruhy budou doplňovány obecnou charakteristikou situace v Československu zpracovanou na základě odborné literatury. Větší prostor, který je věnován teoretickým východiskům je dán především tím, že práce vzniká jako lokální monografie určitého časového období vesnice pod záštitou etnologie nikoli historie, takže informace, které historikům mohou připadat jako samozřejmé a v práci tudíž nadbytečné, budou pro jiné čtenáře z hlediska pochopení problematiky důležité. Vycházím především z vlastních zkušeností, protože vím, jaké znalosti lze očekávat od těch, kteří historii jako obor nevystudovali a ani se jí ve svém volném čase nevěnují.

Na venkově mě vždy fascinoval jeden jev. Každá vesnice pro mě představovala jakýsi mikrosvět. Měla svou honoraci, vyhlášené krasavice, alkoholiky, blázny a podivíny. Byl to život prostých lidí, které „velký svět“ neobrousil a nezunifikoval. Každá vesnice měla své „figurky“ jako dům na Malé Straně, o němž psal v jedné ze svých povídek Jan Neruda. Mým neskromným přáním je, aby období 50. let 20. století alespoň částečně získalo konkrétní podobu lidí, kteří v ní žili. Aby práci místy ozvláštnily charakteristiky a příhody některých aktérů tehdejšího dění.

Má diplomová práce by zároveň měla posloužit jako připomenutí doby a osudů generace lidí, z nichž většina musela čelit tak tvrdým životním podmínkám, aby obhájila své právo na existenci, o nichž se dnešní generaci nemůže ani zdát.

Nic nevystihne význam této práce více než následující citace z díla B. Pauknera:
*Nejsem prorokem, sotva se as toho dočkám, ale čtenáři vzpomeň až tyto řádky číst budeš „Nic na světě netrvá věčně – stromy do nebe nerostou jenom co já již pamatuji těch „vládnoucích stran“ a zmizely – Všechno na čas a Pán Bůh na věky“!*²

² Rodinný archiv (RA), Praha, *Kronika III*, s. 141.

1 ETNOLOGICKÝ VÝZKUM VESNICE

Napsat monografii vybrané obce není počinem nikterak originálním či přelomovým. Odborníci se této problematice věnovali a věnují již značnou řádku let. Je tedy záhodno všechna tato bádání, respektive jejich výsledky, nejprve shrnout a poskytnout tak čtenáři alespoň stručnou představu o tomto tématu. V hodnocení literatury můžeme vymezit tři základní společenskovední disciplíny, které se touto problematikou po odborné stránce zabývají a jejichž pojetí pak určuje i charakter výsledné práce. Těmito vědními obory jsou historie, etnografie a také sociologie.

Každý z těchto přístupů sleduje při výzkumu vesnice jiné cíle a používá jiné metody. Historici se zaměřují na dějinný vývoj lokality, etnografy zajímá především lidová kultura, sociologové zkoumají vztahy a zákonitosti fungující v rámci místního společenství. V současné době se velmi často hovoří o potřebě interdisciplinárního způsobu vědecké práce, který umožňuje interpretovat jevy v celé šíři souvislostí.

V této kapitole budeme hovořit o odborných výzkumech především lokálního charakteru. Nemůžeme však opomenout veškeré písmáky a kronikáře, jejichž práce sice nesplňuje parametry vědeckého díla, ale jsou často také jakousi monografií dané obce, sondou do života lidí v ní. Bez jejich pilné práce by bylo takřka nemožné budovat obraz života minulých generací ex post. Právě rozsah a hloubka jednotlivých písemných pramenů tvoří základní stavební materiál pro vědecké zpracování.

Za první pokus o vytvoření lokální monografie můžeme považovat publikaci Františka Skopalíka *Památky obce Záhlinic*, v níž sestavil obraz své rodné hanácké obce.³ Rodnému kraji se věnoval také jeden z nejvýznamnějších českých historiků Josef Pekař. Ve dvou dílech své *Knihy o Kosti* zkoumá historii kosteckého panství v éře rodu Černínů, ale také mapuje poměry poddaného lidu na panství od 14. do 19. století.⁴

Významný podnět z hlediska výzkumu českého venkova přišel na konci 19. století v souvislosti se vznikem Národopisné společnosti československé a jejími aktivitami. Zrodila se myšlenka sestavení a vydání národopisné encyklopedie československého lidu. Metodický návod, který by sjednotil práci všech badatelů a poskytl jí jednotný

³ Skopalík, František: *Památky obce Záhlinic I. Část historická*. Brno: Náklad Fr. Skopalíka v Záhlinicích, 1884; Skopalík, František: *Památky obce Záhlinic II. Část topografická*. Brno: Náklad Fr. Skopalíka v Záhlinicích, 1885.

⁴ Pekař, Josef: *Knihy o Kosti*. Praha: Československý spisovatel, 1970.

rámec, sestavil Karel Chotek. Vznikl tak *Program soupisu národopisného*⁵ zveřejněný v roce 1914. Jednalo se o podrobný návod pro všechny badatele, který jim doporučoval, jakých oblastí a jevů si mají při výzkumu lidové kultury všimnout.

Sám K. Chotek vypracoval dvě studie vesnic, jihoslovenské obce Cerovo⁶ a východočeské obce Široký Důl⁷. První z nich byla zveřejněna téměř o deset let dříve než samotný návod, přesto si nelze nevšimnout, že i ona jeho struktuře vesměs odpovídá. Jako praktická ukázka aplikace národopisného soupisu sloužila až druhá studie věnovaná Širokému Dolu.

Program předpokládal systematickou práci, která by naše území zmapovala kraj po kraji. Toto přání však zůstalo nevyslyšeno. Přesto, že se kompletní národopisnou encyklopedii vytvořit nepodařilo, vzniklo pod její záštitou několik monografií regionálního charakteru, které nám dodnes slouží jako bohatý zdroj informací o některých národopisných oblastech.⁸ Metodický přístup těchto prací byl založen na popisu. Obdobný charakter měly i regionální⁹ a lokální monografie Antonína Václavíka. K sestavení monografie vesnice byla vybrána slovenská obec Charvátský Grob nacházející se nedaleko Bratislavy.¹⁰

Také sociologové přispěli určitou měrou k výzkumu vesnice. Zatímco pro etnografy byla stěžejní oblastí zájmu lidová kultura a jejich pozornost směřovala k popisu či analýze „typických“ tematických okruhů, jaké představovala lidová architektura, oděv, slavnosti a obyčejy či písňový a taneční folklór, sociologové cílili jiným směrem. Jejich hlavním předmětem výzkumu se stalo vesnické společenství.

Moderní sociologie venkova pronikla na naše území až v souvislosti se studií Inocence Arnošta Bláhy *Sociologie sedláka a dělníka*.¹¹ Významnou publikací, která z moderní sociologie venkova vycházela a která se specializovala výhradně na výzkum jedné lokality, se stala kniha sociologa Karla Gally, jenž si pro svou práci zvolil

⁵ Chotek, Karel: *Program soupisu národopisného*. Národopisný věstník československý (NVČ) 9, 1915, s. 25–41.

⁶ Chotek, Karel: *Cerovo. Národopisná studie*. NVČ 1, 1906, s. 65–76, 97–102, 129–135, 161–167, 200–209, 225–234, 273–281.

⁷ Chotek, Karel: *Široký Důl. Národopisná monografie české vesnice*. NVČ 10, 1915, s. 29–61.

⁸ Z hlediska lidové kultury byla zpracována národopisná oblast Moravského Slovenska, Českého Kladska, Moravského Horácka nebo Plzeňska.

⁹ Václavík, Antonín: *Luhačovské Zálesí. Příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice : Musejní společnost, 1930.

¹⁰ Václavík, Antonín: *Podumajská dedina v Československu*. Bratislava: Vydavateľské družstvo, 1925.

¹¹ Bláha, Inocenc Arnošt: *Sociologie sedláka a dělníka: příspěvek k sociologii společenských vrstev*. Praha: Orbis, 1925.

východočeskou obec Dolní Roveň.¹² Tato publikace je ukázkovým příkladem sociologického přístupu při mapování vesnice. Kromě obecných informací o lokalitě a jejích obyvatelích, které taktéž podávají práce historické i etnografické, vymezuje jednotlivé sociální skupiny lidí ve vsi a podrobně je analyzuje. Z hlediska struktury celého místního společenství věnuje velkou pozornost institutu rodiny a domácnosti, ale i mnohým dalším oblastem života.

Zásadní přeměnu venkova přineslo období kolektivizace. Zpracování tohoto tématu naráželo na problém ideologické interpretace poznatků i nemožnost zveřejňovat informace o mnohých skutečnostech. Přesto se první výzkumy družstevní vesnice objevily již na počátku 50. let 20. století.¹³ Na konci 60. let 20. století vznikla pod vedením etnografa Richarda Jeřábka publikace věnovaná přeměně některých tradičních jevů lidové kultury na jejich novodobé formy.¹⁴ K výzkumu byla vybrána jihomoravská obec Brumovice, k níž se vázaly poznatky z dřívějších národopisných sběrů.

Výzkumu socialistické vesnice se v průběhu své vědecké kariéry intenzivně věnoval Václav Frolec. Pod jeho vedením byly v období 70. a 80. let 20. století realizovány v jednotlivých obcích výzkumy, pořádány konference a z příspěvků vydávány sborníky, které V. Frolec editoval.¹⁵ Završením této práce se stala publikace *Jihomoravská družstevní vesnice* vydaná v roce 1989.¹⁶ Problematikou socialistické vesnice se zabýval také pražský Ústav pro etnografii a folkloristiku, který v průběhu 70. let 20. století vydal k tomuto tématu tři sborníky^{17, 18}.

Rok 1989 přinesl možnost zahrnout do výzkumu venkova nejenom aktuální problematiku transformace vesnice zpět do systému tržního hospodářství a všechny změny s tím související, ale také rozšířit téma socializace venkova o další oblasti přesahující rámec proměn tradiční lidové kultury, tedy směr, kterým se ubíral zájem

¹² Galla, Karel: *Dolní Roveň: sociologický obraz české vesnice*. Praha: Spolek péče o blaho venkova, 1939.

¹³ Válka, Miroslav: *Etnologický výzkum současné vesnice*. In: Pospíšilová, Jana – Nosková, Jana (eds.): *Od lidové písně k evropské etnologii*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2006, s. 301.

¹⁴ Jeřábek, Richard a kol.: *Přeměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1981.

¹⁵ Frolec, Václav (ed.): *Současná vesnice. Teoretické, metodologické a kulturně-politické problémy integrovaného společenskovedního výzkumu*. Brno: Nakladatelství BLOK, 1978.

¹⁶ Frolec, Václav: *Jihomoravská družstevní vesnice. Etnografická charakteristika*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1989.

¹⁷ Robek, Antonín (red.): *Vesnice I*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1973; Robek, Antonín (red.): *Vesnice II*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1976; Vaněčková, Zdeňka (red.): *Vesnice III*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1977.

¹⁸ Válka, Miroslav: *Etnologický výzkum současné vesnice*, c.d., s. 303.

etnografů v předešlém období. Současně se výrazně zvýšil počet případů, kdy lokální monografii vydává sama obec, ať už je její sepsání dílem někoho z místních obyvatel nebo vybraného odborníka.

Musím konstatovat, že nejvíce autorů novodobých publikací, které se mi podařilo v souvislosti s výzkumem vesnice objevit, pochází z řad sociologů. Co sociology velmi zaujalo, je problematika venkova po skončení éry budování socialismu. Tomuto tématu se věnoval sborník vydaný v edici sociálního antropologa Josefa Kanderta, respektive jeho třetí svazek,¹⁹ který vznikl na základě terénního výzkumu jihomoravské lokality Filipov. Období postkomunismu českého venkova zaujalo také norskou sociální antropoložku Haldis Haukanes, která jeho transformaci po roce 1989 studovala v rámci terénního výzkumu jedné jihočeské a jedné jihomoravské obce.²⁰ Vzhledem k tomu, že naše práce je koncipována jiným způsobem, neanalyzuje proměnu vesnice primárně ze sociálního hlediska a neaplikuje na ni své teorie, nepovažují za nutné se této problematice podrobně věnovat.

Na potřebu zohlednit sociologické aspekty při výzkumu vesnice a tvorbě lokálních monografií odkazuje etnograf Bohuslav Šalanda. Svůj názor se snažil uplatnit v lokální monografii obce Široký Důl,²¹ též vesnice, která byla na počátku 20. století mapována ve studii K. Chotka, o níž jsme se zmiňovali dříve. Toto dílo zachycuje osudy komunity ve 2. polovině 20. století. Údaje vycházejí z opakovaných terénních výzkumů, které se v obci uskutečnily v letech 2003–2008, přičemž hlavním zdrojem informací se staly rozhovory s pamětníky. I když metodika mé diplomové práce vychází především z písemných materiálů, její tematické okruhy se v řadě případů budou shodovat s touto monografií.

Poznat komunitu moravské obce Sebranice a její místní kulturu v 1. polovině 18. století umožňuje disertační práce etnografa Romana Douška, která posléze vyšla i v knižní podobě.²² Podrobně mapuje nejenom sociální strukturu tehdejšího vesnického společenství, ale také široké spektrum jevů materiální a duchovní kultury.

Stěžejním dílem na poli lokálních dějin se v posledních deseti letech staly publikace historika Josefa Petráně. J. Petráň své rodné obci prokázal neobvyklou službu, když

¹⁹ Kandert, Josef (ed.): *Jihomoravský venkov po socialismu: Filipovsko na konci devadesátých let 20. století* (Informatoria katedry sociologie – Filipov III). Praha: MatfyzPress, 2004.

²⁰ Haukanes, Haldis: *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: SLON, 2004.

²¹ Šalanda, Bohuslav: *Česká vesnice Široký Důl*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC – Vysoká škola politických a společenských věd, 2008.

²² Doušek, Roman: *Sebranice a jejich rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761). Vesnická komunita a její kultura v první polovině 18. století*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2009.

sestavil celistvou monografii středočeské obce Ouběnice. Historie obce je zachycena ve dvou částech. První z nich popisuje období do 1. světové války a nese název *Příběh Ouběnic*.²³ Druhá pak na ni časově navazuje a dostala název *Dvacáté století v Ouběnicích*.²⁴ Nespornou výhodou autora je mnohaletá praxe a fakt, že v této obci dlouhá léta žil a dokáže tak jako nikdo jiný vytvořit reálný obraz epochy 20. století. Na knize z mého veskrze amatérského pohledu oceňuji především souvislost lokálních událostí s celospolečenským děním. Lokální monografie by si vždy měla uchovat zasazení do historického rámce, které kromě jiného zapříčiní to, že se dílo stane atraktivním i pro čtenáře, kteří danou obec ani lidi v ní vůbec neznají.

²³ Petráň Josef: *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

²⁴ Petráň, Josef: *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

2 ANALÝZA PRAMENŮ

Diplomová práce vychází z komparace tří odlišných pramenů, na jejichž základě se pokusíme sestavit obraz života obce Hrejkovice v 50. letech 20. století. Jednat se bude jak o prameny veřejné, tak i privátní povahy. V této kapitole uvedeme jejich základní charakteristiku, také ale upozorníme na pozitiva a negativa, která jsou s jejich využitím spojena. Přednosti a nedostatky pramenů budou vztaženy ke konkrétním zdrojům, se kterými jsem pracovala. Současně bude věnována pozornost samotným tvůrcům jednotlivých materiálů a pamětníkům, jejichž výpovědi práci doplní.

Dění v obci zaznamenávají primárně především obecní kroniky představující základní oficiální pramen, který lze při tvorbě lokálních monografií využít.²⁵ V době, které se v této práci věnujeme, bylo vedení obecních kronik již několik desítek let povinné, takže nevzniká problém s chybějícími daty.

V práci využijeme první obecní kroniku,²⁶ v době vzniku ještě nazývanou „pamětní knihou obecní“, byť námi rekonstruované období zachycuje pouze okrajově. Její zápisy končí rokem 1950. Pouze díky ní můžeme zjistit, které jevy lze v obci považovat za tradiční a běžné a situaci porovnat s poměry po roce 1948. Její výhodou je skutečnost, že většina záznamů byla psána v době před komunistickým převratem, takže ji nemůžeme podezřívat z ideologií ovlivněné interpretace zapsaných událostí.

Obezřetní bychom naopak měli být u druhého dílu obecní kroniky,²⁷ který zachycuje období od roku 1951 do roku 1980. Jak později připomeneme, ani zde však nedochází k výraznému zkreslování reality, byť znatelné příznaky éry socializace kronika samozřejmě nese, a to jak ve formálním způsobu vedení knihy, tak i v používané terminologii.

V případě Hrejkovic by ideologicky zkreslené záznamy obecní kroniky mohla odhalit komparace s dalším pramenem, jehož existence byla hlavním důvodem vzniku této diplomové práce, a to s rodinnou kronikou B. Pauknera. Její největší výhodou, kterou umožňuje soukromý charakter rukopisu, je naprostá svoboda projevu. Lze tedy

²⁵ Blíže k problematice např. statě: Drápala, Daniel: *Kronikáři malých lidských dějin*. Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Supplementum. 3, 2007, s. 29–36; Randák, Jan: *Prameny lidové provenience: teoretická reflexe jedinečných výpovědí o minulém světě*. Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Supplementum. 3, 2007, s. 21–27.

²⁶ Státní okresní archiv (SOkA) Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*.

²⁷ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*.

předpokládat, že popis událostí 50. let 20. století tak, jak je zachycen v rodinné kronice, daleko více odpovídá skutečnosti než zápisy kroniky obecní. Ač ani v tomto případě nelze zápisy považovat za zcela objektivní.

Zpracování tématu týkajícího se 50. let 20. století nám přináší „bonus“ v podobě žijících pamětníků. Proto i v této práci budou jejich vzpomínky zachyceny. Doufám, že potvrdí, vyvrátí či ozřejmí některé události, o nichž se zmiňují písemné prameny. Výpovědi pamětníků jsou pochopitelně ovlivněny prostředím, ze kterého respondenti vzešli a celou jejich životní cestou. Z tohoto důvodu je nutné při interpretaci jejich výpovědí životní příběh jednotlivých osob znát, byť v práci podrobně uveden nebude.

2.1 METODOLOGICKÝ POSTUP

Při práci s prameny vždy vyvstává otázka, jaký postup zvolit pro jejich zpracování. Do jaké míry je doslovně citovat či pouze parafrázovat a do jaké míry zachovat jejich původní formu, která často porušuje základní pravidla českého jazyka a mnohdy také pro čtenáře neznalého situace postrádá smysl. Z důvodu odlišného charakteru jednotlivých pramenů, je nutné rozlišovat práci s písemnými materiály a s výpověďmi pamětníků.

Při zpracování pramenů písemné povahy je stěžejní otázka jejich edičního zpracování neboli reprodukce.²⁸ Tato práce bude doplněna značným počtem citací z kronik vážících se k dění v obci, proto je nezbytně nutné věnovat otázce práce s nimi dostatečnou pozornost. Autentické citace budou v hojné míře využívány především proto, že poslouží jako ilustrace jednotlivých událostí. Domnívám se, že sebelepší parafráze nikdy doslovný přepis nenahradí, a zvláště v případě kroniky B. Pauknera by pouhým převyprávěním došlo k jisté degradaci hodnoty jeho díla a diplomová práce by byla do značné míry ochuzena o bezprostřední vnímání doby 50. let 20. století jejím účastníkem.

Tato práce se bude snažit zachovat co největší míru autentičnosti záznamů, protože si myslím, že není důležitý pouze jejich obsah, ale také způsob vyjadřování a písemného projevu autora, včetně všech odchylek od spisovné formy češtiny. Citace tak budou prováděny formou transliterace, takže dojde k zachování všech pravopisných chyb,

²⁸ Blíže k této problematice viz Šťovíček, Ivan: *Ediční teorie a metodika: sborník autorových textů vydaný k jeho životnímu jubileu*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Historický ústav AV ČR, ve spolupráci s Národním archivem a Vojenským ústředním archivem – Vojenským historickým archivem, 2008.

zkratek, chybějící či nevhodné interpunkce apod. Ediční zásahy budou činěny v případech, kdy původní text postrádá smysluplnost a podle obecně užívané normy budou od zbývajícího textu odlišeny hranatými závorkami. Původně jsem chtěla obdobným způsobem pomocí vykřičníku upozorňovat na hrubé pravopisné chyby, nakonec jsem však od tohoto rozhodnutí upustila. Jednak se těžko rozlišují hrubé chyby od „nehrubých“, jednak by text množstvím těchto upozornění zbytečně tříštil čtenářovu pozornost. Opravena budou pouze drobná pochybení vzniklá nedostatečnou koncentrací pisatelů.²⁹

Zatímco písemné prameny jsou jednou provždy dané a neměnné, množství a kvalita informací získaných od pamětníků do značné míry odráží schopnosti tazatele potřebné údaje získat.³⁰

Pro potřeby této práce jsem pro každého respondenta připravila soubor obecných i naopak velmi konkrétních otázek. Převážná část dotazníku se shodovala, zároveň však byly všem pamětníkům pokládány speciální otázky v návaznosti na jejich životní osudy a pozici v obci v inkriminované době. Struktura rozhovorů se v jejich průběhu měnila, zvláště pokud pamětník vzpomněl na některou událost, která nebyla součástí mnou vypracovaných témat. Snahou bylo taktéž získat vyjádření respondenta k některým konkrétním zápisům obecní či rodinné kroniky.

Vzhledem k tomu, že se pamětníci navzájem znají, pokusila jsem se část rozhovorů koncipovat jako diskuzi. Cílem bylo konfrontovat jejich vzájemné vzpomínky a názory. V tomto případě se sice diskuze občas vymykala kontrole tazatele zvláště v tematické rovině, kdy se rozhovor ubíral jiným směrem než bylo žádoucí, přesto se domnívám, že přinesl mnohé cenné informace.

V případě vzpomínek pamětníků bude jejich přepis respektovat obecnou češtinu, kterou respondenti hovoří, takže stejně jako u písemných materiálů nebudou upřednostňována pravidla spisovného jazyka.

Pokud se snažíme zachytit život vesnice v určitém časovém období, musíme se vhodným způsobem vypořádat s vysokým počtem osob, které v pramenech figurují. Čtenáři neznalému místního prostředí postačí jmenovat několik stěžejních postav, které dění v Hrejkovicích nejvíce ovlivňovaly. Na druhou stranu lidé, kteří znají obec i její obyvatele, jistě ocení co nejvíce přesných informací. Z tohoto důvodu ve většině

²⁹ Např. chybějící diakritická znaménka nebo vynechaná písmena ve slovech.

³⁰ Blíže k této problematice viz Vaněk, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2007.

případů uvedu v práci konkrétní jména. Pokud však nebudou z hlediska dané problematiky významná, nalezne je čtenář v poznámkách pod čarou, aby se zbytečně neztrácela přehlednost textu. Dále budou jména doplňována číslem popisným a často i zažitým označením usedlosti, aby se předešlo některým nejasnostem. Ve vsi se zpravidla vyskytovalo několik rodin se stejným příjmením, a to nejenom skutečně rodově spřízněných. Výjimkou nebylo ani shodné křestní jméno. Situaci nadále komplikoval fakt, že lokální označení usedlosti odvozené z příjmení některé rodiny už v případech většiny domů nebylo aktuální.

2.2 CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ

2.2.1 Rodinná kronika Bohumila Pauknera

Rukopisná kronika je tvořena pěti díly. Každému dílu odpovídá jedna kniha, která je na papírovém obalu označena pořadovým číslem. Celkový počet stran dosahuje čísla 998. Jednotlivé svazky zachycují dějiny obce od nejstarších dokladů o její existenci až po kronikářovu současnost. Kroniku začal B. Paukner psát v roce 1950, poslední zápis pak pochází z roku 1960, kdy zhoršující se revma nedovolovalo kronikáři pokračovat v práci. Většina informací z období do roku 1950 je převzata z kroniky, kterou B. Paukner nazývá kronikou *Třískovou* podle jména autora, dlouholetého starosty Hrejkovic, Jana Třísky. Skutečný název rukopisu je *Pamětní kniha obce Hrejkovice* a představuje oficiální kroniku obce.³¹ Zápisy této obecní kroniky B. Paukner doplňuje vlastními informacemi, které získal v mládí, když slyšel vyprávět pamětníky. Zvláště od období 2. světové války se zápisy obou kronik liší a množství doslovného přepisu klesá. *Třískova kronika* se více věnuje vývoji války v mezinárodních souvislostech, nejen samotnému dění v obci.

Pro nás jsou však stěžejní záznamy autentické, popisující a hodnotící etapu socializace obce. V těchto zápisech jsou vedle vlastních záznamů B. Pauknera využívány články tehdejšího tisku,³² úřední dokumenty a účty místních institucí. Za velmi užitečné považuji hlavně systematické doplňování kroniky výstřižky z celostátních a v omezené míře i regionálních novin, které nám odhalují názory kronikáře, jež k článkům obvykle prostřednictvím svých komentářů připojuje. Dále nám

³¹ Obce měly povinnost vést obecní kroniky od roku 1920, kdy byla tato povinnost stanovena zákonem č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních.

³² Nejčastěji noviny Rudé právo či Lidová demokracie.

kronika díky výstřižkům z regionálních tiskovin umožňuje poznat důležité události, které se týkaly samotných Hrejkovic či jejich bezprostředního okolí.

V kronice jsou vlepeny fotografie B. Pauknera, dále ukázky potravinových lístků a šatenek, bankovky a protikomunistické letáky, které v 50. letech 20. století shazovalo Rádio Svobodná Evropa v balónech na československé území.

Pokud bychom kroniku vymezovali tematicky, jednoznačné prvenství v oblastech zájmu autora zaujímá hospodářská sféra. Nelze se tomu divit, zemědělství se stalo hlavní životní náplní kronikáře, který zdědil vztah k půdě po svých předcích. Proto je kronika tak významným dokladem skutečného průběhu kolektivizace vesnice. Také aktuální politické dění na úrovni obce i státu neuniká kronikářově pozornosti. B. Paukner nebyl členem žádné politické strany. Na základě zápisů můžeme spatřovat spíše uznávání osobností prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše a jejich politiky než sympatie s konkrétní politickou stranou.

Jedním z aspektů záznamů B. Pauknera je i značná míra religiozity. Silná víra v Boha byla výsledkem výchovy kronikáře v katolické rodině. Z tohoto důvodu věnuje B. Paukner v zápisech zvýšenou pozornost náboženské problematice, vypisuje historii poutních míst, která navštívil, vzpomíná na procesí, kterých se pravidelně účastnil a popisuje poutě v 50. letech 20. století, které se pro něj staly okamžikem radosti, osvobození a naděje, jakýmsi útekem od reality všedních dnů.

Velmi významné je pro B. Pauknera téma perzekuce kulaků. A to nejenom z toho důvodu, že v 50. letech 20. století dramatickým způsobem rozvířilo hladinu života obce, ale také proto, že se přímo dotýkalo kronikářovy rodiny, neboť dcera Antonie se provdala na statek, ze kterého byla později celá rodina vystěhována.³³ Také dcera Anastázie, jež zůstala hospodařit na rodné usedlosti kronikáře č.p. 41 „U Stráňů“, byla provdána za nejstaršího syna ze statku č. p. 5 „U Třísků“ Josefa Řežábka.³⁴

Kronika se vyznačuje velkou rozmanitostí témat, která dokládá širokou škálu zájmu autora.

Výjimečně v zápisech dochází k určitým nepřesnostem, které budou zmíněny až v souvislosti s tematickou vazbou jednotlivých kapitol.

Kroniky B. Pauknera jsou cenným svědectvím o 50. letech 20. století, o nástupu režimu, který změnil život v zemi od základů. Jejich listy nesou tíhu života v tomto

³³ Jednalo se o usedlost č.p. 2 „U Maršů“, ze které byla rodina vystěhována v roce 1956.

³⁴ Při tomto sňatku došlo k poněkud netypické situaci, kdy byl vyplacen nejstarší syn a hospodářství připadlo mladšímu synovi. Důvodem byl podle pamětníků slib majitele usedlosti č.p. 5 matce mladšího syna, která na smrtelné posteli prosila svého muže, aby statek připadl právě synovi z jejich manželství.

období i názory, které nemohly být nahlas vyřčeny. Zároveň si musíme uvědomit, že ani tyto soukromé zápisy nelze vždy přijímat bez výhrad. Záznamy B. Pauknera mohou být zkreslovány osobními vztahy autora k zmiňovaným osobám, takže jednotlivé aktéry nelze soudit pouze na základě tohoto pramene. U kroniky B. Pauknera bych upozornila na jeden fakt, který lze v zápisech postřehnout. Neřadí se ani mezi výhody ani mezi nevýhody, ale je nutné k němu přihlížet. Tímto faktem je idealizace předválečných společenských poměrů. Autor přirovnává život vesnického společenství k jedné velké rodině, kdy se všem dobře dařilo, ať již pocházeli z jakékoli majetkové třídy. Značná idealizace minulosti je však jedním z typických projevů kronikářovy osobnosti a velmi výrazně se projevuje už v dobách autorova mládí při zápisech do osobního deníku.

Velmi zřetelně lze v kronice pozorovat, jak se postupem let stupňuje negativní vztah autora k celému vládnímu systému. B. Paukner pocítil na vlastní kůži absurditu a nebezpečnost státního zřízení, když byl za naprostou banalitu odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců s podmínkou na zkušební dobu dva roky a dalším postihům.³⁵

Kromě kronik, o nichž jsem se již několikrát zmínila a které představují základní pramen této diplomové práce, se v pozůstalosti B. Pauknera dochoval jeho osobní deník z let 1900–1911 a několikastránkové autobiografické vyprávění. Vzhledem k časovému vymezení této diplomové práce jim však zde nebude věnována pozornost. Zájemce odkazují na svoji bakalářskou práci, kde je také podrobněji popsán život autora kroniky.³⁶

2.2.1.1 Životopis kronikáře

B. Paukner se narodil 16. června v roce 1881 v Hrejkovicích v domě č.p. 41 „U Stráňů“. Byl prvorozeným synem manželů Jana a Antonie Pauknerových, po brzké smrti svého mladšího bratra vyrůstal jako jedináček. Rodiče B. Pauknera se věnovali hospodářství, které bylo poměrně rozsáhlé, takže se na zemědělské práci nepodíleli pouze členové rodiny, ale také čeled. Přesto, že hospodářství vyžaduje každou volnou ruku, Bohumilovi rodiče si přáli pro syna jinou životní dráhu, a to povolání učitele: *Otec říkal budeš mít lehčí život, než-li tu selskou dřinu, poněvadž jsem byl dosti slabý – Ale já neposlechnul!*³⁷ B. Paukner na učitelský ústav nenastoupil. Po absolvování obecné školy

³⁵ Více viz podkapitola Zemědělské družstevnictví a vznik JZD.

³⁶ Pauknerová, Ingrid: *Kronikář Bohumil Paukner a jeho dílo. Příspěvek ke studiu lidového kronikářství*, c.d., s. 12–18.

³⁷ RA, Praha, *Kronika II*, s. 85.

a studiu na měšťance v Milevsku navštěvoval dva roky pokračovací hospodářskou školu. Celý život tak zůstal věrný práci svých předků – zemědělství.

V roce 1901 postihla B. Pauknera jeho největší životní zkouška. Dvacetiletý mladík přišel o svou matku, kterou bezmezně miloval a která v poměrně mladém věku zemřela v důsledku vrozené srdeční vady. Vyjádření bolesti a vzpomínky na matku jsou pak mnohokrát zaznamenány v jeho díle. Díky svému zdravotnímu stavu (srdeční vada zděděná po matce) získal B. Paukner vojenskou knížku „beze zbraně“, čímž byl od vojny osvobozen.

V roce 1907 se B. Paukner oženil s Anastázií Kovářovou, dcerou rolníka z nedaleké samoty č.p. 23 „U Chlumáků“.³⁸ V průběhu let 1909–1926 se jim narodilo celkem 7 dětí, z nichž dvě ještě v dětském věku zemřely. Dospělosti se dožily čtyři dcery – Marie (*1911), Antonie (*1913), Anna (*1916), Anastázie (*1918) a syn Bohumil (*1926). Dcerám bylo poskytnuto základní vzdělání spolu s kurzy zaměřenými na rodinnou výchovu. Nejmladší z dětí, syn Bohumil, se vyučil obchodním příručím.

Mlynářský rod, ze kterého kronikář pocházel, patřil k několika nejvýznamnějším rodům v obci. Mlýn byl sice již nějakou dobu ve vlastnictví vzdáleného příbuzenstva, ale i nejbližší předci B. Pauknera zastávali v rámci obce významné posty. Otec a děda vykonávali funkci starosty obce. Stejný úkol potkal také B. Pauknera. Starostou byl zvolen v poměrně mladém věku v roce 1913. Tato funkce s sebou nesla také řadu negativ, a to především účast v rekviziční komisi, která v průběhu 1. světové války měla na starost odvod povinných dodávek vybraných produktů jednotlivých domácností státu. Můžeme pouze odhadovat, nakolik silně zasáhly do citlivé duše B. Pauknera zážitky se zabavováním zemědělských produktů, které jednotlivé rodiny všemožně schovávaly ve snaze uchránit základní potraviny pro členy své domácnosti. Podle jednoho z pamětníků³⁹ právě tyto traumatizující prožitky změnily postoj zapřísáhlého abstinenta a člověka silně věřícího k požívání alkoholu. Funkci starosty vykonával B. Paukner 10 let.

V roce 1928 začal B. Paukner s výstavbou nového domu na zakoupeném pozemku v místě bývalé podružské chalupy. V novostavbě zřídil „obchod zbožím smíšeným“, který byl až do doby dospělosti syna Bohumila pronajímán. Syn se vedení koloniálu ujal v roce 1946. Tato chalupa č.p. 59 se stala novým domovem kronikáře a jeho manželky,

³⁸ Domek č.p. 23 „U Chlumáků“ byl zbourán v roce 1945 tehdejším majitelem. Historie stavení sahala až do 2. poloviny 18. století.

³⁹ Respondent 2.

přestože výměnek byl spojen s jeho rodnou usedlostí č.p. 41.⁴⁰ Také v tomto domě začal B. Paukner psát v roce 1950 svou kroniku a v práci pokračoval téměř deset let, dokud mu to zdraví dovolovalo. Zemřel dne 26. prosince roku 1961.

2.2.2 Pamětní kniha obce Hrejkovice

Knih je vázaná, má 220 listů, které od roku 1940 počínaje nejsou číslovány. Ač je časově vymezena obdobím let 1928–1950, její záběr je podstatně širší a sahá až k prvním záznamům o obci. Rok založení kroniky není náhodný, odpovídá tehdejší legislativní změně v oblasti vedení pamětních knih. Ač můžeme tvrdit, že již v roce 1835 byl učiněn pokus o zavedení povinnosti měst a obcí vést své kroniky, chcete-li pamětní knihy, a to z popudu nejvyššího purkrabího Karla Chotka, rozhodně nemůžeme říci, že všechny obce toto nařízení respektovaly. Větší váhu měl až zákon č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních. Následná prováděcí opatření vymezovala konkrétní povinnosti obce v oblasti kronikářství. Tak vznikla oficiální funkce obecního kronikáře a letopisecké komise.⁴¹

Prvním kronikářem Hrejkovic byl ustanoven Jan Tříška, který kroniku vedl až do roku 1950. Jak sám J. Tříška v úvodu poznamenává, nebylo jeho povinností sepsovat dějiny obce před rokem založení kroniky. My v současnosti můžeme být vděční, že sám ze své vůle zapsal i historii *doby nejstarší*. Obohatil tak kroniku nejen o informace z archivu obce, robotních seznamů či archivu orlického panství, ale také o vyprávění pamětníků.

Původní kronika, kterou J. Tříška začal v roce 1928 psát, již neexistuje. Rok 1939 se zapsal neblaze do českých dějin a poznamenal i oblast kronikářství. Rok po začátku německé okupace bylo na základě předpisu ministerstva školství a národní osvěty nařízeno odevzdat kroniky okresnímu úřadu. Následně měly být knihy shromažďovány v zemských archivech. Strach o kroniku však nedovolil starostovi a kronikáři v jedné osobě knihu odevzdat, a tak ji zakopal na svém pozemku. Odevzdal se pouze její částečný opis. Tato taktika nebyla rozhodně ojedinělá, podobným způsobem se zachovala celá řada obcí.⁴²

⁴⁰ Podle respondenta 2 byly důvodem přestěhování napjaté rodinné vztahy mezi kronikářem a jeho zetěm J. Řežábkem.

⁴¹ Hromádka, Tomáš: *Kroniky*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006, s. 4.

⁴² *Tamtéž*, s. 5.

Po skončení války se však zjistilo, že se kronika při uložení v zemi poškodila. Z tohoto důvodu byla založena kronika nová, rekonstruovaná z dochovaných zápisů. Domnívám se, že k uschování kroniky nemusel vést pouze strach o knihu jako takovou, ale také strach z postihu za některé zápisy v ní obsažené.

Záznamy z dob okupace mají jednoznačně protiněmecký charakter. Např. události roku 1939 jsou doplněny básní:

*Osudný patnáctý březen,
příroda bouří, zuří a lká.
Germánské hordy přepadly národ
a kují mu pouta otroka.⁴³*

Nařízení, podle kterého se měly obecní kroniky odevzdávat okresním úřadům, vstoupilo v platnost v roce 1940. Otázkou zůstává, zda protiněmecká orientace zápisů roku 1939 je původním dílem, nebo, což je pravděpodobnější, toto zaměření získala až zpětně po válce, jak to můžeme s jistotou tvrdit u záznamů z let 1940–1945.

Zápisy v kronice jsou logicky a přehledně tříděné. Pro snadnou orientaci čtenáře slouží názvy témat na vnějším okraji stránky oddělené vertikální čarou. První část zápisů zachycuje historii obce do roku 1848, další od roku 1848 do počátku 1. světové války. Následující roky jsou vypisovány samostatně. Záznamy jsou členěny na oblast kulturní, náboženskou, politickou a další tak, aby postihly veškeré dění v obci. Cenné jsou informace o vývoji počtu obyvatel a historie všech usedlostí v obci včetně jmen majitelů a jejich změn.

Zápisy vázící se k jednotlivým letům počínají rokem 1914, ale až do roku 1928 jsou poměrně stručné. Rozsáhlejší záznamy pocházejí od roku založení kroniky, kdy jsou dále tematicky členěny – *poměry lidopisné, sociální, zdravotní* apod. Z textu je patrné, že se jedná o kroniku oficiální, neboť se v ní kronikář zcela drží objektivních skutečností, které popisuje, ale nehodnotí. Znatelný je značný rozhled autora a zájem o celostátní a mezinárodní dění. Širší souvislosti zmiňuje autor především ve vypjatých momentech, jako byly obě světové války nebo vznik samostatné republiky. Úvodní části zápisů k jednotlivým letům pojednávají o změně mezinárodní situace a nahrazují tak zprávy o počasí a úrodě, které tvoří úvodní záznamy v letech mírových.

⁴³ SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

Změna politických poměrů se v průběhu psaní kroniky v zápisech nikterak výrazně neodráží. Na základě poválečných záznamů je zřejmé, že autor schvaluje znárodnování dolů, těžkého průmyslu a bank, *neboť byly v rukou lidí státu a lidu nepřátelských*.⁴⁴ Uznává nutnost pozemkové reformy, stejně tak se ztotožňuje s názorem, že *půda patří těm, co na ní pracují*. Konstatuje rozdělení společnosti na dvě názorové skupiny, kdy jedni *se drží starého světového řádu* a druzí zastupují *nový světový řád – socialistický*. Kronikář sděluje, že se začíná budovat lidově demokratický stát, píše o tom, co má být v daných letech pro jeho výstavbu vykonáno, ale nijak situaci nekomentuje.

Výtvarný talent autora pak dal vzniknout několika kresbám, kterými je kronika doplněna a které zachycují hrejkovické stavby.

2.2.2.1 Životopis kronikáře

Životopis autora kroniky J. Třísky není úplně jednoduché sestavit, protože on sám podle pamětníků o svém životě téměř nemluvil. Přesné informace nemají ani jeho přímí potomci,⁴⁵ přesto s jejich pomocí a s pomocí dalších zdrojů lze jeho životní cestu zmapovat.

Jan Tříška pocházel ze selského rodu z č.p. 5 „U Třísků“, byt' na tomto statku už nežil. V polovině 19. století se jeden představitel tohoto rodu přičlenil na chalupu č.p. 12 „U Runíků“, kde se také J. Tříška dne 24. července roku 1894 narodil. Na svou dobu dosáhl poměrně vysokého vzdělání – studoval stavební průmyslovku v Plzni. Pamětníci si přesně nevzpomínali, v jakých letech a jaký stupeň školy J. Tříška studoval, s určitostí znali pouze obor – stavitelství. Vyskytla se také informace, že tuto školu nedokončil. Mně se však podařilo najít seznam absolventů současné Střední průmyslové školy stavební Plzeň, kdy se mezi úspěšnými maturanty Živnostenské školy stavební ve školním roce 1913–1914 objevuje také Jan Tříška z Hrejkovic.

Některé indicie včetně výpovědi jednoho respondenta⁴⁶ směřují k domněnce, že v době 1. světové války sloužil u vojska, i když tuto informaci jeden z jeho potomků nedokázal potvrdit. Jisté je však to, že v průběhu války zahynul jeho bratr Jaroslav a J. Tříška se místo něj ujal hospodářství. Nelze vyloučit ani možnost, že po maturitě studoval stavitelství či architekturu na vysoké škole, studia však nedokončil a po smrti svého bratra se vrátil na rodnou usedlost.

⁴⁴ SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

⁴⁵ Respondent 5.

⁴⁶ Respondent 4.

V roce 1924 se oženil s Růženou Kubíčkovou z Klisince. Manželům se narodily tři dcery, přičemž pouze dvě se dožily dospělosti. J. Tříška byl opakovaně zvolen starostou, v čele obce stál v letech 1927–1944. B. Paukner o něm do své kroniky napsal: *Úřad zastával dobře v nejhorších dobách moudrý a rozšafný* –.⁴⁷

S výkonem funkce starosty skončil J. Tříška na vlastní žádost v roce 1944. Zažádal obecní výbor o udělení půlroční dovolené, neboť podle jeho slov nebyla jiná možnost, jak funkci složit. Po uplynutí této doby udělil obecní výbor souhlas s prodloužením dovolené. Důvody, které J. Tříšku vedly k rezignaci, uvedl do kroniky, v jejímž psaní až do roku 1950 pokračoval: *Práce starosty byla velice obtížná, poněvadž byly na něm žádány věci které se každému Čechu protivili a za které nemohl očekávat pochvalu občanstva, neboť všechna hospodářská a politická opatření byla namířena proti českému národu*.⁴⁸

Na J. Tříšku vzpomínají pamětníci jako na schopného, inteligentního a vzdělaného člověka. Jeden z pamětníků⁴⁹ se také domnívá, že J. Tříška pomohl za války, když byl ve funkci starosty, mnoha lidem, byť se o tom sám nikdy po válce nezmiňoval. Tuto informaci potvrdil i jeho přímý příbuzný,⁵⁰ který si na některé příhody vzpomněl.

Z rozhovorů s pamětníky vyplývá, že se jednalo o člověka nejenom vzdělaného, ale také o osobnost s vysokým morálním kreditem a s velkou mírou osobní statečnosti. O jeho charakteru svědčí i ta skutečnost, že on sám nikdy o svých činech nemluvil a že všechny tyto informace pocházejí od lidí, kteří ho znali. J. Tříška zemřel ve vysokém věku v roce 1985.

2.2.3 Obecní kronika 1951–1980

V roce 1956 vstoupila v platnost nová směrnice ministerstva kultury,⁵¹ která upravovala psaní kronik. Jedním z jejích důsledků pak byla skutečnost, že veškeré zápisy v kronice musely projít schvalovacím procesem, kronikářem se mohla stát pouze politicky vhodná osoba.⁵² V těchto podmínkách tak vznikal druhý díl obecní kroniky, který má 604 stran.

⁴⁷ RA, Praha, *Kronika I*, s. 135.

⁴⁸ SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

⁴⁹ Respondent 1.

⁵⁰ Respondent 5.

⁵¹ Směrnice Ministerstva kultury č.j. 69421/1955 Sb., o vedení kronik.

⁵² Igovän, Andrej Gregorčok: *Práca kronikára*. Martin: Osveta, 1958, s. 25.

V roce 1950 skončil J. Tříška na vlastní žádost s psaním kroniky. Jeho nástupcem se stal Antonín Zelenka, tehdejší předseda místního národního výboru (MNV). Rozhodně však nemůžeme tvrdit, že se jednalo o dobrovolné rozhodnutí nového kronikáře. A. Zelenka k této záležitosti v zápisu do kroniky uvedl: *Kulturní Radou v Hrejkovicích byl navržen nový kronikář t.č. předseda Místního národního výboru v Hrejkovicích Zelenka Antonín čp. 21, který se sice zdráhal kroniku psáti, ale posléze svolil a funkci kronikáře v Hrejkovicích přijal.*⁵³

Do kroniky se zaznamenávaly události zpětně po uplynutí daného kalendářního roku. Zápisy jsou systematické, tematicky roztríděné. Struktura zápisů každého roku je takřka shodná, tvořená abecedně řazenými tematickými okruhy:

- Bezpečnost
- Branná moc
- Činnost MNV
- Hospodářské věci
- Narození, Úmrtí, Svatby
- Povětrnostní zprávy
- Stavební ruch
- Sbírký
- Sběr odpadků
- Spolky
- Trestní nálezy
- Úrazy
- Zásobování
- Zájezdy
- Zábavy
- Zdravotnictví
- Živelní pohromy

Po vzniku jednotného zemědělského družstva (JZD) v obci vznikla nová rubrika: JZD – činnost.

Základní rozdíl oproti předchozím rukopisům spočívává ve stylu psaní. Zatímco *Tříškova kronika* i kronika B. Pauknera inklinuje k literárnímu stylu, A. Zelenka se

⁵³ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 4.

ve většině záznamů drží stylu čistě informativního. Úvodní a závěrečné zápisy každého roku, kde je třeba zapojit více literárních dovedností, bývají schematické, bez zvláštní invence. Úvodní pasáže tak často odkazují na daný rok pětiletého plánu, připomínají, co bude třeba daný rok vykonat, aby naopak v závěru bylo konstatováno, co všechno bylo či nebylo vykonáno. Mnohokrát se objevuje zdůraznění potřeby dělat vše pro zachování míru ve světě. Požadavek světového míru se stal jednou z nejčastěji používaných frází socialistické éry. Nelze ho však chápat pouze jako bezobsažnou formulaci používanou ve stejně bezobsažných proslovech a agitacích. Pro všechny lidi, kteří zažili válečné útrapy, nebyl světový mír pouze prázdným heslem, tak jak ho možná chápeme dnes. Období 50. let 20. století bylo spojeno s reálnou hrozbou vypuknutí dalšího celosvětového konfliktu, a tak se nelze divit, že světový mír si ve svých zápisech přál i B. Paukner, a rozhodně se v jeho případě nejednalo o prázdnou frázi.

Druhý díl obecní kroniky překvapí malou politickou angažovaností autora, který se ve většině případů omezuje pouze na konstatování objektivních faktů a dění v obci nehodnotí ani ideologicky neinterpretuje. Kronika není v žádném případě psaná útočným stylem, nehanobí předrevoluční poměry ani neopěvuje socialismus. Používá sice dobově platnou terminologii a fráze, ale nikoli v agitačním duchu. Samozřejmě, že zápisy musely mít takový obsah, aby prošly schvalovacím řízením, rozhodně to však nejsou záznamy lživé. To, že obecní kronikář nebyl při psaní kroniky v zajetí ideologie, je znát např. při zhodnocení roku 1953, kdy A. Zelenka analyzuje neuspokojivý stav hospodaření obce: *Nedostatky byly zaviněny, buďto velkými předpisy hlavně u zemědělců v dodávkách, nedostatkem pracovních sil v zemědělství, nedostatkem umělých hnojiv a namnoze špatnou organizací práce a vlivem povětrnostním.*⁵⁴ Zde vidíme, že kronikář neviní sedláky či zemědělce obecně z neschopnosti, lenosti či sabotáže, ale popravdě přiznává neúměrnou velikost kontingentu, nedostatek výrobních prostředků a nekompetentnost vedoucích pracovníků.

Oproti předchozímu dílu kroniky můžeme považovat za výhodu, že nový kronikář doplnil knihu vlastním životopisem, takže stejně jako v případě B. Pauknera si můžeme udělat o jeho osobě konkrétní představu.

⁵⁴ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hřejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hřejkovice (1951–1980)*, s. 123–124.

2.2.3.1 Životopis kronikáře

A. Zelenka se narodil 16. ledna roku 1910 v Hrejkovicích. Pocházel z rodiny domkáře Františka Zelenky č.p. 28. Stejně jako B. Paukner i on vyrůstal coby jedináček. Po absolvování obecné a měšťanské školy se po vzoru svého otce vyučil kameníkem. Po vykonání vojenské služby se v roce 1935 přiřazen na usedlost č.p. 21, za manželku si vzal Marii Chalupnou. Manželům se narodily dvě dcery. Od roku 1936 působil v obecním zastupitelstvu, na sklonku války převzal úřad po J. Třískovi. Ve funkci setrval do roku 1951, ale v roce 1956 se do úřadu opět vrátil. V komunální politice byl reprezentantem lidové strany. Po založení JZD v obci pracoval jako jeho účetní. Vzhledem k nemožnosti nahlédnout do matričních knih, neznáme datum ani rok úmrtí kronikáře.

2.2.4 Komparace písemných pramenů

Druhý díl obecní kroniky se od své předchůdkyně liší zcela zásadně ve stylu, kterým je psána, a dovolím si tvrdit, že podle zápisů je patrná i odlišnost přístupu obou kronikářů k psaní. J. Třísku psaní kroniky bavilo, zajímalo ho nejen dění v obci, ale i národní, popřípadě celosvětové souvislosti, kroniku doplňoval kresbami. Stala se jeho koníčkem a vizitkou. Podobně bychom mohli charakterizovat i rodinnou kroniku B. Pauknera. Oba kronikáři psali velmi úhledným a krásným písmem, také způsob jejich vyjadřování dokládá jisté literární nadání.

Základní rozdíl *Třískovy kroniky* a kroniky B. Pauknera spočívá v účelu, za jakým vznikly. Kronika J. Třísky je obecní, B. Paukner psal kroniku pro své potomky, kterým chtěl zanechat svůj odkaz a také přiblížit reálný život venkova 50. let 20. století. B. Paukner i J. Tříška byli přátelé, které pojily podobné životní zkušenosti (funkce starosty obce), ale hlavně podobné zájmy. J. Tříška převyšoval B. Pauknera svým vzděláním, záliba v historii, čtení knih a tisku, láska k rodné obci, úcta k půdě a k tradicím je však spojovala. Přístup A. Zelenky byl jiný. Jak jsem výše poznamenala, k psaní kroniky byl v podstatě donucen, těžko tak mohl získat k této činnosti pozitivní vztah.

Rozdílnost obecních kronik oproti kronice rodinné spočívá v různé úrovni emociálního zabarvení zápisů. Obě obecní kroniky jsou psány s rozvahou, s předem promyšlenými větami, tak jak úřední charakter vyžaduje. Pro B. Pauknera bylo psaní kroniky, kromě jiného, způsobem, jak se odreagovat, představovalo možnost zmírnit

zlost, zoufalství a beznaděj, které se ho v souvislosti s děním v zemi zmocňovaly alespoň tím, že vše, co nemohl říci nahlas, svěřil papíru. Tento fakt se odráží i v charakteru zápisů. Množství chyb a častá absence interpunkčních znamének jsou důsledkem spontánního způsobu psaní a spíše projevem nepozornosti než neznalosti. Zápisy mají silný emocionální náboj, nejsou však v žádném případě vulgární. Sám kronikář ve svém díle několikrát uvedl, že zápisy jsou určeny jeho potomkům, neměl proto důvod své záznamy nějakým způsobem korigovat.

O druhém dílu obecní kroniky lze v porovnání s dílem předchozím, ale také s rodinnou kronikou B. Pauknera, s nadsázkou tvrdit, že „nevidí“ dál než na hranice hrejkovického katastru. Kroniku tvoří strohý zápis veškerého dění v obci za jednotlivé roky. Záznamy jsou tedy psány tak, aby byly vždy bez problémů schváleny a odpovídaly tehdejšímu požadavkům na vedení kroniky. Kronikář se musel zúčastnit kurzu kronikářů, které probíhalo na náklady milevského okresního národního výboru (ONV) v Červené nad Vltavou. Znovu připomínám, že A. Zelenka po funkci kronikáře nikdy netoužil, v podstatě mu byla proti jeho vůli přidělena, takže se nelze divit, že se v případě jeho rukopisu nejedná o žádné literární dílo.

Na druhou stranu je však nutné upozornit na jednu skutečnost. Osobně se domnívám, že kronikář by neměl být pouze osobou, která stroze zapíše, co se který den či rok událo. Měl by být někým, kdo budoucím generacím umožní rozumět době, ve které žil, a zanechá tak víc než jenom prostou informaci. Je na zvážení každého čtenáře, zda lze strohé informativní záznamy považovat právě v tomto období za výhodu či spíše nevýhodu. Na jednu stranu poskytují reálnější představu o tom, jak socializace obce probíhala, na druhou stranu ale stručnost zápisů neukáže, kam až často sahala lživost informací a fantazie zvoleného kronikáře v době budování socialismu.

Pochopitelně nese tato kronika stopu doby, ve které vznikla, ale není tak markantní. Řekla bych, že spíše zamlčuje určitá fakta, ale nelže. Když jsem poprvé tento druhý díl v okresním archivu v Písku otevřela, jeho pracovník mě upozornil, že právě hrejkovická kronika se od kronik jiných obcí na okrese odlišuje. Na otázku čím je to způsobeno, odpověděl, že v této době ve většině obecních kronik nalezneme zápisy, které zaznamenávají bezproblémový průběh socializace vesnice. Na základě zápisů v hrejkovické kronice lze však relativně snadno vydedukovat, že ideální průběh socializace obec neměla.

Kroniky se liší i snadností orientace v nich. Oba díly obecní kroniky jsou tematicky roztříděné, první díl má pro název tématu vymezen prostor za svislou dělicí čarou

na každé stránce, druhý díl pak odlišuje název tématu zvětšeným červeným písmem. Rodinná kronika toto členění postrádá, takže hledání zápisu k určité události vyžaduje přečtení záznamů celého roku.

Rodinná kronika jako jediná (z důvodu jejího soukromého charakteru) často reflektuje aktuální tisk. Ale je pravda, že i druhý díl obecní kroniky, byť zcela výjimečně, na zprávy z tisku odkazuje, a to v případech, kdy byly zmíněny přímo Hrejkovice.

2.2.5 Pamětníci

Nespornou výhodou námi zvoleného tématu diplomové práce je možnost konfrontovat písemné prameny s výpověďmi pamětníků, bezprostředních svědků tehdejší doby. Jenom ti již mohou ozřejmit mnohé události, jejichž podstatu či podrobnosti ze zápisů kronik nezjistíme, popřípadě upozornit na jevy, které se v žádném jiném prameni nevyskytují. Je logické, že po uplynutí více než padesáti let jsou jejich vzpomínky v mnohých oblastech torzovité a nemohou tak dosáhnout časové posloupnosti, rozsahu a konkrétnosti zápisů v kronikách, které vznikaly bezprostředně či s malým časovým odstupem od událostí, jež se v obci odehrály.

Stejně jako je rodinná kronika B. Pauknera těsně spjata s jeho osobností, je subjektivní i interpretace mnohých událostí jednotlivými pamětníky. Dlužno však říci, že všichni respondenti, kteří svolili k rozhovoru, se v žádném případě nesnažili nikoho bezdůvodně pošpinit či si touto cestou kompenzovat napáchané křivdy. Výpovědi všech zúčastněných považuji za naprosto seriózní.

Vzhledem k tomu, že proces kolektivizace je i po uplynutí několika desetiletí stále ožehavým tématem a vstoupením na pomyslný tenký led, zůstávají všichni respondenti v anonymitě. Tento fakt je především mým rozhodnutím a jakýmsi preventivním opatřením ve snaze předejít případným neshodám a negativním reakcím. Nutno však dodat, že dle mého názoru pamětníci žádné příčiny ke konfliktům při svých výpovědích nezavdali a že jsem osobně očekávala vyšší stupeň konfrontace. Čas skutečně ostré hrany do značné míry otupil.

V této práci je využito rozsáhlé výpovědi čtyř pamětníků, dvou mužů a dvou žen. Dva respondenty lze zařadit do věkové kategorie 80–85 let (respondent 1 a 2), jednoho pamětníka do kategorie o deset let nižší (respondent 3). Poslední pamětník je mladší o generaci (respondent 4). V souvislosti s životopisem kronikáře J. Třísky byl dotazován

ještě další pamětník (respondent 5). Potencionálních respondentů postupem času rychle ubývá a je více štěstím než mojí zásluhou, že se pro tuto práci podařilo využít pamětníky pocházející z různých sociálních, politických i rodinných poměrů, rozličného vzdělání i profesí, takže ve výpovědích došlo k značné tematické pestrosti.

3 OBEC HREJKOVICE

Obec Hrejkovice se nachází v okrese Písek, zhruba 30 kilometrů severním směrem od okresního města. Nejbližším městem je Milevsko, vzdálené přibližně 7 kilometrů, které v době 50. let 20. století bylo také městem okresním. Pod správu Hrejkovic spadaly a dodnes spadají obce Níkovice, Pechova Lhota a Chlumeck. V současnosti mají Hrejkovice 482 obyvatel.⁵⁵ Obcí protéká Hrejkovický potok, přes který vede podle údajů v obecní kronice nejstarší silnice na Milevsku, stavěná ještě před rokem 1848.

Pokud se budeme snažit zařadit obec a její okolí do nějaké etnografické oblasti, nedostaneme jednoznačnou odpověď. Takřka stejná vzdálenost Hrejkovic od Písku i od Tábora nás odkazuje na dva národopisné regiony, a to na Prácheňsko a Kozácko. Čtvrtý svazek *Etnografického atlasu Čech, Moravy a Slezska* vymezuje Prácheňsko jako oblast rozkládající se západním směrem od Písku, Kozácko pak jako území s centrem v Táboře.⁵⁶ Milevsko a jeho okolí zůstává nezařazené. Někteří autoři posouvají hranice Prácheňska až za Vltavu, tj. směrem k Milevsku.⁵⁷ Tuto skutečnost lze však pozorovat i v případě Kozácka, jehož západní hranice podle některých zdrojů tvoří právě Vltava.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že obec Kovářov, ležící v těsné blízkosti Hrejkovic, prezentuje prostřednictvím folklórního souboru Kovářovan své lidové tradice jako součást lidové kultury Kozácka, a vzhledem k charakteru sbírek lidového oděvu v milevském muzeu, bych se přikláněla k řazení Hrejkovic spíše do tohoto regionu.

Obec Hrejkovice je starého původu, první zmínky o ní pocházejí z 12. století.⁵⁹ Původní název osady zněl Rejkovice a patřila k majetku Jindřicha Břetislava, biskupa pražského. Zakladatel milevského kláštera Jiří z Milevska ji spolu s dalšími obcemi od biskupa získal roku 1184 výměnou za jiné pozemky. Prvním opatem nově založeného kláštera se stal Jarloch, jehož proslavila kronika, která je cenným pramenem pro poznání historie přemyslovského státu ve 12. století.⁶⁰

⁵⁵ Stav k 31.12.2009 dle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ).

⁵⁶ Woitsch, Jiří – Bahenský, František (eds.): *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska. IV. Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500–1900)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2004, s. 23.

⁵⁷ Langhammerová, Jiřina: *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 107.

⁵⁸ Nováková, Zuzana: *Kozácko. Příspěvek k etnografické rajonizaci Čech*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, s. 37.

⁵⁹ Kolektiv autorů: *800 let Milevska 1184–1984*. Milevsko: MěNV v Milevsku, 1984, s. 18.

⁶⁰ Heřmanský, František (ed.): *Letopis Vincencův a Jarlochův*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

Po husitských bojích připadl dobytý klášter a jeho majetek králi, jenž ho dal do zástavy šlechtě. Tímto způsobem se v 15. století obec dostala do správy Rožmberků a následně Švamberků, kteří získali celé milevské, zvíkovské a orlické panství do dědičného držení. Z finančních důvodů však na konci 16. století prodali milevskou část rodu Hodějovských. Hrejkovice zůstaly součástí zvíkovského panství.

Po bitvě na Bílé hoře byl majetek Hodějovských zkonfiskován a klášter navrácen řádu premonstrátů. Z 16. století jsou již dochována lokální místopisná označení, používaná dodnes.⁶¹ Vrchnost se v Hrejkovicích měnila v závislosti na změnách majetkových vztahů, počátkem 17. století bylo zvíkovské panství připojeno koupí k orlickému, které se dělilo na několik rychet. Hrejkovice spadaly pod rychtu Kovářov. Jak první díl obecní kroniky uvádí, rychtář nesídlil vždy v Kovářově, ale také v Hrejkovicích: *Naše ves patřila k rychtě kovářovské a dá se soudit že rychtář nebyl vždy v Kovářově neboť již za Švamberků byl jeden čas ouřad v Hrejkovicích r 1504 a r. 1777 se připomíná v Hrejkovicích rychtář Jan Zahulka a v r. 1845–1850 rychtář Jos. Paukner.*⁶² Po pobělohorské konfiskaci majetku protestantsky smýšlejících Švamberků bylo zdevastované panství odkoupeno Eggenbergý. Tento rod však na počátku 18. století vymřel po meči a jeho majetek přešel na rod Schwarzenbergů.

Hrejkovice byly obcí zemědělskou (tradičně pěstováno žito, pšenice, popř. ječmen, hrách, od 18. století také brambory). Pro výrobu tkanin se pěstoval len. Důležitou stavbou obce je zdejší, v současné době již nefunkční a přestavěný vodní mlýn. Podle údajů v obecní kronice můžeme s jistotou tvrdit, že mlýn v Hrejkovicích stával již před rokem 1491, neboť právě z tohoto roku existují písemné doklady o soudním sporu mezi vrchností, kde je zdejší mlynář Josef Mareš veden jako svědek.

Škola byla v Hrejkovicích zřízena v roce 1837, do té doby docházely děti na výuku do Dmýštic. Výuka šesti až dvanáctiletých dětí však probíhala v pronajaté místnosti na usedlosti č.p. 2 „U Maršů“, samostatná budova byla postavena až v roce 1848. Od roku 1887 fungovala ve škole obecní knihovna. Původní školní budova přestala vyhovovat a v roce 1895 byla postavena budova nová.

V roce 1865 byla zahájena stavba místní kaple, zasvěcené sv. Janu Nepomuckému, která nahradila v místě stojící zvoničku s křížem. Hrejkovice přísluší a patrně i vždy příslušely k milevskému farnímu okrsku.

⁶¹ Např. rybník Jezero, les Buzinky či Vlčí.

⁶² SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, s. 11.

Roku 1896 byl v Hrejkovicích založen Sbor dobrovolných hasičů.

Po zrušení poddanství začaly Hrejkovice obchodně a ekonomicky vzkvétat, neboť se zde usazovali řemeslníci. Kromě fungujícího mlýna a k němu přidružené pily se začala od poloviny 19. století ve vsi provozovat živnost tesařská, zednická, kamenická a obuvnická. Obec měla dále vlastního koláře a krejčího, na počátku 20. století také řezníka. V 2. polovině 19. století fungovaly v Hrejkovicích dvě hospody. Před jejich výstavbou prodával alkohol a tabák první hrejkovický žid Jáchym Eisner, který se v obci usadil kolem roku 1850. Oba hostince měly původně židovské majitele, stejně jako obchod se smíšeným zbožím. V roce 1941 byli všichni židé z okresu deportováni do koncentračních táborů, z nichž se nikdo zpět domů nevrátil. Hostince byly využívány také ke kulturním účelům, kromě tanečních zábav i k divadelním představením.⁶³

V roce 1907 slavnostně zahájila svou činnost v obci kampaňka. Do té doby si lidé půjčovali peníze od bohatých sedláků či židů. Elektrifikace obce proběhla v roce 1923. Na památku obětem 1. světové války byl v roce 1927 na návsi vybudován žulový pomník, jenž tvoří jednu z dominant obce.

Z původní lidové architektury mnoho nezbylo. V obci se nachází pouze jedno roubené stavení „Tesařova chalupa“ č. p. 27.⁶⁴ Z významných osobností Hrejkovic lze jmenovat rodinu Dubských. Český archeolog Bedřich Dubský i jeho bratr Ota Dubský, překladatel a profesor Vysoké školy obchodní v Praze, strávili v této obci část svého života v době, kdy jejich otec působil na zdejší škole ve funkci ředitele.

⁶³ Počátkem 20. století bylo v Hrejkovicích založeno ochotnické divadlo.

⁶⁴ Dům byl podle zápisů v prvním díle obecní kroniky vystavěn před rokem 1800. Své jméno získal podle povolání stavitele Josefa Řežábka z č.p. 3.

4 PROMĚNY OBCE JAKO DŮSLEDEK SOCIALIZACE

4.1 PROMĚNA POLITICKÝCH POMĚRŮ

Změna politického systému v roce 1948 nastolila místo dosavadní demokratické vlády diktaturu jedné strany. Z republiky se stal totalitní stát. Proměny všech oblastí, které budou analyzovány v dalších kapitolách, vznikly jako důsledek proměny politického systému. Proto se této sféře věnujeme jako první v pořadí. Základním předpokladem pro celý proces socializace společnosti, bylo vytvoření vyhovujícího legislativního rámce. Není cílem této práce podrobně popisovat změnu právního systému, přesto nelze tuto problematiku ignorovat. Platné právní normy nahradila postupem času legislativa nová. Ta se vyznačovala kromě vlastního nerespektování také často nejednoznačnými definicemi a ustanoveními, které umožňovaly jejich účelovou interpretaci a vedly k nespočtu případů bezpráví. Stejně tak docházelo k zneužití některých předpřevratových zákonů.

Personální čistky v soudnictví pomohly dosadit na uvolněné a nově vytvořené posty osoby loajální vůči vládnoucí straně, které mohly být z hlediska odborné kvalifikace takřka právníckými analfabety,⁶⁵ a ze soudů vytvořit zpolitizované instituce podřízené vůli strany.⁶⁶

Zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví přijatým v závěru roku 1948 získali silnou pozici tzv. soudci z lidu, kteří svým počtem v rozhodovacích senátech převyšovali profesionální soudce a mohli je tedy kdykoli přehlasovat. Soudci z lidu byli povoláváni ONV, krajským národním výborem (KNV), nebo vládou v závislosti na tom, o jakou soudní instanci se jednalo. Kromě podmínek určité věkové hranice či občanské bezúhonnosti, museli vybraní kandidáti splňovat také kritérium *státní spolehlivosti a oddanosti myšlence lidově demokratického zřízení*.

Jestliže se v této diplomové práci věnujeme převážně období 50. let 20. století, nelze v žádném případě opomenout téma, které se stalo právě pro tuto epochu typickým. Jedná se o politické procesy, které se neblaze proslavily svojí umělou vykonstruovaností a nezákonností.⁶⁷ V souvislosti s politickými procesy nechvalně proslul zákon

⁶⁵ Tzv. soudci z lidu absolvovali pouze právnícké minimum formou právnícké školy pracujících, jejich pravomoci však byly značné.

⁶⁶ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 51.

⁶⁷ Podrobně k problematice politických procesů viz Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001.

č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. V roce 1950 byly také přijaty čtyři nové trestněprávní předpisy.⁶⁸

Období první republiky bylo doprovázeno fungováním velkého počtu politických stran pokrývajících celé politické spektrum. Zásadní změna nastala na samém sklonku 2. světové války, a to na základě Košického vládního programu vyhlášeného 5. dubna 1945, podle něhož mohly na politické scéně legálně fungovat pouze politické strany sdružené v Národní frontě Čechů a Slováků (NF). Na našem území byly těmito stranami Komunistická strana Československa (KSČ), Československá sociální demokracie (ČSD), Československá strana lidová (ČSL) a Československá strana národně socialistická (ČSNS). Pravicově orientované strany byly zakázány.⁶⁹

Z pohledu vesnice, který nás zajímá nejvíce, bylo z hlediska politické problematiky stěžejní téma voleb. Proto mu bude věnována druhá část této kapitoly.

4.1.1 Politické procesy

Cílem diplomové práce není ani charakteristika jednotlivých procesů, ani jejich hodnocení. V první řadě se budeme zajímat o to, zda obec Hrejkovice a její obyvatelé v některém ze známých politických procesů figurovali. Naše pramenná základna nám však umožňuje poznat i další případy politicky motivovaných zločinů regionálního významu, které se do povědomí obyvatel Hrejkovic dostaly prostřednictvím místního tisku či o nich lidé získávali informace pouze z doslechu. Obecní kronika je v tomto ohledu na údaje skoupá, bohatý materiál naopak poskytuje kronika B. Pauknera i výpovědi pamětníků.

Hrejkovice se žádným zásadním procesem vedeným proti „nepřátelům režimu“ do historie nezapsaly. Pouze jedna osoba byla spojena s poměrně známým případem organizace Černý lev 777.

Odbojová organizace Černý lev 777 vyvíjela své aktivity na pomezí středních a jižních Čech v oblasti Sedlčanska, Petrovicka a Milevska. Jejými hlavními představiteli byli Jiří Řezáč, Jaroslav Sirotek a Bohumil Šíma. První dva jmenovaní se odhodlali k protirežimní akci již v roce 1949, kdy ve snaze zamezit konání veřejné schůze o JZD v Nechvalicích zkratovali v obci elektrické vedení. V témže roce vyděsili

⁶⁸ Trestní zákon č. 86/1950 Sb.; zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním; trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. a zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním.

⁶⁹ Bělina, Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s. 249–251.

politicky aktivního újezdního tajemníka KSČ Stanislava Čiháka, když při jeho cestě domů několikrát vystřelili nad jeho hlavu.

V roce 1949 už ve trojici uskutečnili bombový útok na sekretariát okresního výboru komunistické strany (OV KSČ) v Sedlčanech. Další bombový útok byl namířen proti stejné instituci, ovšem v Milevsku. Do skupiny se zapojil také Karel Kothera z Hrejkovic, respektive ze samoty Budárna, která v tehdejší době pod správu Hrejkovic spadala. K. Kothera byl vyučený zedník, který pracoval od roku 1948 po složení příslušných zkoušek jako střelmistr. Pro připravovaný útok poskytl potřebné výbušniny. Kromě instruktáže o manipulaci s těmito látkami popsal K. Kothera členům skupiny budovu sekretariátu a možnosti přístupu k ní. V noci ze 13. na 14. května 1950 byla akce provedena. Kromě poškozeného inventáře měla za následek i smrt příslušníka Sboru národní bezpečnosti (SNB), který budovu hlídal.⁷⁰

Poté aktivity odbojové organizace utichly. Trvalo další čtyři roky, než se zjistilo, kdo za akcemi stál a než byli hlavní aktéři odvezeni Státní bezpečností (StB). Obecní kronika situaci popisuje: *Dne 4.7.54 přijela v neděli odpoledne 2 osobní auta na samotu „Budárna“ patřící do Hrejkovic, příslušníci sboru veřejné bezpečnosti do čp. 25, Čeňka Kothery, tento dům prohledaly a našli různé třaskaviny – trhaviny a zbraně, syn Karel Kothera střelmistr, kopal právě doma studnu, jest ženat 3 děti ve věku 2–6 roků, byl zaměstnán na vodním díle Lipno, kde se stavila přehrada, byl vzat ihned do vyšetřovací vazby.*⁷¹ Obdobným způsobem charakterizuje situaci také B. Paukner v rodinné kronice: *5 července byla prohlídka na Budárně u K. Kothery byl zatčen, odvezen dány mu želízka – jak pracoval ve studni, bez čepice a kabátu. Současně též i Šimka puškaře mrzáka⁷² – snad měli spolu nějaké spojení – jaké dosud není známo –.*⁷³

Hlavní přelíčení se konalo v Milevsku 25. a 26. října 1954, přestože proces spadl pod krajský soud v Českých Budějovicích. T. Bursík se ve své publikaci věnované odbojové organizaci Černý lev 777 domnívá, že Milevsko bylo jako místo konání vybráno účelově a to z toho důvodu, aby proces zastránil rolníky, kteří se v této oblasti stále urputně bránili kolektivizaci.⁷⁴ J. Řezáč, J. Sirotek a B. Šíma byli odsouzeni

⁷⁰ Bursík, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2007.

⁷¹ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 157.

⁷² Ladislav Šimek (*1912) provozoval v Milevsku puškařskou živnost a byl postižen obrnou.

⁷³ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 184.

⁷⁴ Bursík, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, c.d., s. 59.

k trestu smrti, zbylí členové na doživotí či k velmi vysokým trestům odnětí svobody. K. Kothera byl odsouzen na 21 let.

Další zpolitizovaný případ zažila nedaleká Koubalova Lhota,⁷⁵ a tak nás nepřekvapí, že neunikl ani pozornosti kronikáře B. Pauknera a že si na něj vzpomínají také pamětníci. Případ Koubalovy Lhoty není tak známý jako události v Babicích ze stejného roku, proto je nutné ho alespoň ve stručnosti popsat. Dne 14. února 1951 byl v této obci zavražděn předseda MNV Vladimír Mandík, člen KSČ. Z jeho vraždy byli obviněni tři místní sedláci Alois Lacina, Václav Junek a Karel Máša, přestože jejich provinění bylo sporné. Tito tři sedláci byli nazváni venkovskými boháči, žalováni pro zločiny velezrady a úkladné vraždy a následně postaveni před soud v Milevsku.

Jak uvádí novinový výstřižek, který si B. Paukner vlepil do své kroniky: *V dvoudenním hlavním líčení před rolnickou veřejností byla odhalena pravá tvář těchto zločineckých spiklenců: tvář venkovských boháčů, v době okupace přísluhovačů nacismu, zarputilých nepřátel socialismu a nakonec bestiálních vrahů.*⁷⁶ K. Máša a A. Lacina se k činu během líčení doznali, V. Junek trval na své nevině, během vyšetřování (!) však podle tisku učinil písemné doznání.⁷⁷

V březnu téhož roku, tj. během jednoho měsíce, byli všichni sedláci popraveni a jejich majetek připadl státu. Komunistická propaganda v tisku pokračovala: *Milevský proces odhalil hrůznou tvář venkovských boháčů, jako úhlavních nepřátel pracujících rolníků, jejich zločinné metody proti novému socialistickému řádu. Byl však též důkazem rychlosti, pohotovosti a rozhodnosti našich lidově demokratických bezpečnostních a soudních orgánů, zasáhnout tvrdě zločinnou reakci, neštítící se pro své chamtivé cíle vraždit poctivě pracující občany.*⁷⁸

Samotný případ nebyl zdaleka tak jednoznačný jako jeho výsledek. Předseda MNV V. Mandík údajně veřejně vystupoval proti kolektivizaci, sami obvinění sedláci pak byli funkcionáři KSČ (A. Lacina dokonce jejím předsedou). Nálezy z místa činu, ke kterým nebylo v soudním řízení přihlíženo, nenasvědčovaly tomu, že tuto vraždu sedláci opravdu spáchali. K těmto důkazům, stejně jako k výpovědím svědků přihlédl Nejvyšší soud při revizi případu v roce 1965 a obžaloby je zprostil. Vrátit život jim však už nedokázal.

⁷⁵ Obec se nachází v okrese Příbram, od Hrejkovic je vzdálená přibližně 15 km.

⁷⁶ RA, Praha, *Kronika I*, s. 199.

⁷⁷ Novinový výstřižek je jediným pramenem, kde jsem našla informaci, že se V. Junek přiznal. Ostatní zdroje, včetně zápisu obecní kroniky, kdy byl kronikář ještě coby předseda MNV účasten soudnímu přelíčení, tvrdí, že V. Junek čin popřel.

⁷⁸ RA, Praha, *Kronika I*, s. 199.

B. Paukner k tomuto případu uvádí: *Dopustili se ti tři lotři hrozná vražda – že zákeřnicky přepadli nevinného předsedu MNV Vl. Mandíka – dostali za to oprátku – Z našeho okolí je dobře známá Lhota Koubalova – Kdežto článek výše cituje a hází kal na „venkovské boháče“ aby poukázal že jsou nepřátelé demokr. zřízení atd – všude koukol mezi pšenicí – i mezi těmi vyvolenými – jen když papír roznese zprávu po celé veřejnosti – kdo blíže nezná poměry uvěří – i pověry –*⁷⁹ Zde můžeme pozorovat, jak se kronikář zastává sedláků jako stavu, ale zároveň věří vině tří odsouzených. Člověk neznalý místních poměrů, odkázaný pouze na informace z tisku, mohl jen stěží reálně zhodnotit situaci a připustit si myšlenku, že případ mohl být vykonstruovaný.

Také v obecní kronice je o této události zmínka. Avšak pouze v té souvislosti, že se někteří představitelé MNV účastnili pohřbu V. Mandíka a zároveň také MNV obdržel dva lístky (pro předsedu MNV a předsedu KSČ) na první den soudního přelíčení v Milevsku a jeden lístek (pro předsedu MNV) na den následující. Zápis v kronice není nikterak zpolitizovaný. Jak odpovídá stylu kronikáře A. Zelenky, zaznamenána jsou vesměs objektivní fakta. U obviněných je uváděna i výměra půdy, což bychom možná mohli chápat jako mírnou snahu upozornit na to, z jakých majetkových poměrů tito „zločinci“ pocházeli.

Podivné okolnosti provázely také zmizení rolníka Emila Máry z blízkého Radvánova, o kterém se široce rozepisuje rodinná kronika v roce 1953: *Začátkem února zmizel rolník Mára z Radvánova měl druhý den vect voly – na dávku – snad šel pro pas ráno – když žena přišla do chléva, nebyl tam – a domů nepřišel již – Hledali jej ale marně chtěli zavolat policej. psa – a nevolali – – Byly všelijaké dohady a záhady až po sedmi nedělích byl nalezen v rybníce u Radvánova – Když jej vyndali z vody – každý se zděsil jak byl ukrutně asi mučen, měl přes rameno až k pasu uvázaného kus cement. koryta – klobouk měl zastrčen pod kabátem na nohách měl boty – němec. původu ihned volána komise – Která zjistila – neměl v sobě žádnou vodu – Byl násilně usmrcen – a pak vhozen do rybníka – Zaslán do Budějovic – na prohlídku Totěž potvrzeno – Konán pohřeb – zavolán syn z vojny a zaváděn s ním i s matkou protokol co by o tom věděli i bližší příbuzní – Zkrátka by to chtěli přisoudit na ně – že ho sami ze světa zprovodili –*

Za týden po pohřbu byl rozkaz znovu jej vykopat a byl zaslán do Prahy – „Ubohý mučedník“ On byl členem JZD – ale snad nechtěl by šli do IV. typu – zkrátka jim překážel – A tak kdo si to vzal na svědomí ho usmrtit –? Bůh sám sud! Musel být někde

⁷⁹ RA, Praha, *Kronika I*, s. 199.

*dobře uschován a pak jej tam zavlékli – Bóže v dnešní době co se to děje – Ti budou těžce nést co jej – ze světa sprovodili – Však Bůh je shovívavý – hned netrestá všechno může přijít na výzradu – – A v Praze uznali, že si to udělal sám! a hotovo!*⁸⁰

Ačkoli se také jednalo o případ z jiné vesnice, byl natolik dramatický, že si někteří pamětníci dodnes v souvislosti s ním vybavují i detailní informace. O utonutí se podle jednoho z respondentů⁸¹ nemohlo jednat z toho důvodu, že rolník odcházel z domova po snídani a dle pitevního nálezu byl jeho žaludek prázdný. Další z pamětníků uvedl,⁸² že informace o tomto případě měl prozradit jeden z jeho aktérů, když ležel v písecké nemocnici. Tento respondent zmínil, že k vyrazení došlo v souvislosti s narkózou pacienta.

K tomuto případu jsem našla podrobný popis v práci rodáka z Kosobud z roku 2010, který se věnoval historii své rodné obce a jejímu okolí.⁸³ Jeho informace souhlasí jak se záznamem B. Pauknera, tak i s výpověďmi pamětníků. Upřesňuje také výše zmíněné prozrazení podrobností jedním z potencionálních pachatelů. Podle tohoto pramene si při vyorávání brambor velmi těžce poranil ruce zlučínský občan Josef Volf, když se za provozu stroje snažil odstranit přichycenou bramborovou nať. Převezen byl do nemocnice v Písku, *kde v ukrutných bolestech křičel, že je to boží odplata za Máru. Přivolanou policii okamžitě nahradila StB, která personálu chirurgie nemocnice, na němž zraněný ležel, zakázala o případu s kýmkoliv mluvit pod hrozbou trestního stíhání.*⁸⁴ Jak však dokazuje obecná informovanost pamětníků, zákaz respektován nebyl. Potvrdila se tak podstata posledních vět příspěvku B. Pauknera, který tehdy nemohl tušit, že se jeho slova skutečně vyplní.

Shrme-li výpovědi respondentů, můžeme konstatovat, že případy, které si zaznamenal B. Paukner, zůstaly ve větší či menší míře i ve vzpomínkách pamětníků.

Všechny procesy, do kterých se zapojovala Státní bezpečnost se nechvalně proslavily krutými vyšetřovacími postupy. O praktikách StB se pochopitelně obecní kronika nezmiňuje, informace se dostávaly mezi veřejnost velmi těžko. Strach bránil těm, kteří měli vlastní zkušenosti je sdělovat, ostatním pak tyto informace šířit. O tom, že nějaké údaje na povrch vyplouvaly svědčí i záznam v rodinné kronice z roku 1954:

⁸⁰ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 17–18.

⁸¹ Respondent 2.

⁸² Respondent 3.

⁸³ Šťastný, František: *Trocha historie z dobových dokumentů a vzpomínek pamětníků nejen z Kosobud a Zadního Chlumu*. Dostupný z: <http://digi.ceskearchivy.cz/files/Kosobudy.pdf>, cit. 25.3.2011.

⁸⁴ Šťastný, František: *Trocha historie z dobových dokumentů a vzpomínek pamětníků nejen z Kosobud a Zadního Chlumu*. Dostupný z: <http://digi.ceskearchivy.cz/files/Kosobudy.pdf>, cit. 25.3.2011, s. 31.

Slyšel jsem od určitého svědka jak všechny ty kteří jsou dopadeni do rukou trestajících „orgánů“ dávají jim injekce, a řeknou jim když vám bude špatně třeba v půl noci nás zavolejte – a když se tak stane již je jejich. Co mu nadiktují to mluví – Stal se případ že jistý rolník od Prahy byl zatčen pro leg. činnost (ačkoliv potřebovali jeho statek) Když měl být volán k výslechu tu jeden kamarád ho na to upozornil – aby se nehlásil že je mu špatně v noci –

*Ráno šel do práce ale hlava mu třeštila tak po tři dni to dělal, oni poznali že nebude jejich – 2 roky ale to trvalo než-li byl propuštěn –.*⁸⁵

Místem, které přímo svádělo k protistátním řečem, byla hospoda. V rodinné kronice je uvedeno několik příkladů, kdy si někteří patrně alkoholem posilnění a hudbou rozjaření návštěvníci taneční zábavy nechali zahrát či zazpívali politicky nevhodnou píseň. Důsledky v podobě vězení a peněžitých trestů pak nesl nejenom daný iniciátor, ale také kapelník. Všechny v rodinné kronice zmiňované prohršky se odehrály v okolních obcích, nikoliv v samotných Hrejkovicích. B. Paukner uvádí příklad syna svého bratrance z Voltýřova, který si na posvícenské zábavě v Klučenicích spolu s dalšími hochy zapíval píseňku *„Hej husičky hej“*⁸⁶ a stálo ho to kromě pokuty 5 000 Kčs i čtyři a půl měsíce strávené ve vězení.⁸⁷

4.1.2 Politický život v obci

V tomto oddílu se pokusíme zhodnotit, jakým způsobem se proměna politických poměrů v zemi promítla do politického života obce Hrejkovice. Předmětem našeho zájmu bude nejenom samotný vývoj politické situace v obci po roce 1948, ale zhodnotíme také stav před nástupem KSČ k moci, stejně jako tradiční politickou orientaci obce. Pouze takovéto informace nám dovolí vidět proměnu venkova komplexněji. Současně nás bude zajímat proces výměny politické elity obce, tj. těch, kteří obec v rámci místní samosprávy vedli.

Od vzniku samostatného Československa preferovali hrejkovičtí voliči Republikánskou stranu československého venkova,⁸⁸ známou spíše pod názvem agrární strana. Nepřekvapí nás skutečnost, o níž se zmínil jeden z pamětníků,⁸⁹ že právě místní

⁸⁵ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 186.

⁸⁶ Kronikář si není jist názvem písně. Domnívám se, že se jednalo o politicky orientovanou parodii na lidovou píseň *Háj husičky háj*, která pokračovala textem *Gottwald nám dal ráj*.

⁸⁷ RA, Praha, *Kronika II*, s. 150–151.

⁸⁸ Od roku 1922 nesla název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.

⁸⁹ Respondent 1.

sedláci byli jejími silnými stoupenci. V souvislosti s aktivní účastí v této politické straně bylo zmíněno jméno J. Kazimoura.⁹⁰

Ve většině případů konání komunálních voleb byly v Hrejkovicích předkládány pouze dvě kandidátky. Rivalem agrární strany se stala Československá strana socialistická,⁹¹ v zápisech obecní kroniky označovaná pojmem českoslovenští socialisté. Ještě počátkem 20. let 20. století byla pozice obou stran vyrovnaná,⁹² posléze však agráři získávali stále větší převahu. V obecních volbách z roku 1938 získala republikánská strana devět mandátů z dvanácti, zatímco českoslovenští socialisté pouze dva.⁹³ Také volby do poslanecké sněmovny, senátu, okresních a krajských zastupitelstev, které proběhly v obci roku 1935 a byly posledními před vypuknutím válečného konfliktu, potvrdily v politických preferencích hrejkovických občanů v podstatě bezkonkurenční pozici agrární strany.

Pro zajímavost uvádím srovnání celorepublikových a místních výsledků voleb do poslanecké sněmovny z roku 1935:

Tabulka 1. Volební výsledky z roku 1935.

1935	Československo ⁹⁴	Hrejkovice	
<i>Název politické strany</i>	<i>Podíl</i>	<i>Počet hlasů</i>	<i>Podíl</i>
Čs. sociálně demokratická strana	12,6%	7	2,9%
Čs. strana lidová	7,5%	20	8,2%
Čs. strana národně socialistická	9,2%	14	5,8%
Republikánská strana československého venkova	14,3%	153	63,0%
Čs. živnostensko-obchodnická strana	5,4%	14	5,8%
Komunistická strana Československa	10,3%		
Národní sjednocení	5,6%		
Národní obec fašistická	2,0%	35	14,4%
Autonomistický blok	6,9%		
Bund der Landwirte	1,7%		
Deutsche christ.- soz. Volkspartei	2,0%		
Deutsche soz. dem. Arbeitspartei	3,6%		
Sudetendeutsche Partei	15,2%		
Országos Keresztényszocialista Párt	3,5%		
Celkem	99,8%	243	100,0%

⁹⁰ Více o sociální skladbě obyvatel v kapitole Proměna sociálních poměrů.

⁹¹ Přejmenovaná roku 1926 na Československou stranu národně socialistickou.

⁹² Volby do obecního zastupitelstva v roce 1924.

⁹³ V těchto obecních volbách kandidovala poprvé i Československá sociálně demokratická strana, která získala jeden mandát.

⁹⁴ Data převzata z publikace: Bělina, Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*, c.d., s. 173.

Výsledky v tabulce potvrzují dominanci agrární strany, výše podílu je mnohonásobně větší než celorepublikový výsledek. Podstatně vyšší podíl hlasů než v Československu obecně získala v Hrejkovicích Národní obec fašistická. Nikdo z pamětníků si však žádné podrobnosti v souvislosti s podporou českých fašistů v obci v předválečném období nevybavuje.

Po skončení 2. světové války žádný z hrejkovických občanů nebyl obviněn z kolaborace. V roce 1945 se v obecní kronice píše, že *M N. výbor odepřel pouze 1 občanu vydati potvrzení o národní spolehlivosti že se dal dobrovolně na práci do Říše a že při návratu domů měl přilepen na víku kufru obraz Hitlera. Soud věc vyšetřil a odsoudil občana k veřejnému pokárání (úřední vyhláškou).*⁹⁵

V čele obce stávali v období od zrušení roboty a ustavení obecní samosprávy do počátku 1. světové války majitelé velkých statků, nejčastěji se vyskytovalo příjmení Paukner (nikdy však místní mlynář). Jistou výjimku představovali nositelé stejného příjmení z usedlosti č.p. 41 „U Stráňů“, která byla sice také rozlehlá, disponovala však sotva polovinou půdní výměry největších sedláků obce.⁹⁶ Zde se funkce čelního představitele obce opakovala po tři generace. Posledním byl kronikář B. Paukner. Až volba rolníka J. Třísky v roce 1927 posunula funkci starosty do střední majetkové vrstvy obce. Od této doby se již žádný z místních sedláků starostou nikdy nestal, na počátku 50. let 20. století opustili tito lidé také funkce řadových členů obecního zastupitelstva, respektive MNV.

J. Tříška vykonával funkci starosty do roku 1944, v roce 1945 se stal členem prozatímního MNV.

Již ke konci 2. světové války byly na pokyn z Londýna vytvářeny první místní národní výbory, které nahradily obecní zastupitelstvo. Tento provizorní MNV byl v Hrejkovicích ustanoven 5. května 1945, a to na popud místního řídícího učitele Karla Duška,⁹⁷ který se stal také jeho předsedou.⁹⁸ K. Duška záhy vystřídal A. Zelenka, který byl členem zastupitelstva od 30. let 20. století, a po J. Třískovi od roku 1944 obecní úřad dokonce vedl. Také Jaroslav Kazimour a Karel Macháček, kteří byli členy prozatímního MNV, působili v obecním zastupitelstvu už před válkou. Můžeme si tedy

⁹⁵ SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

⁹⁶ V prvním díle obecní kroniky jsou zapsány výměry pozemků podle josefínského katastru.

⁹⁷ Zda se K. Dušek angažoval v některé politické organizaci, prameny neuvádí.

⁹⁸ Dalšími členy byli Bohumil Koutník (č.p. 76), Karel Macháček (č.p. 42), Jan Tříška (č.p. 12), Karel Paukner (č.p. 52) a Jaroslav Kazimour (č.p. 16).

povšimnout jisté politické kontinuity, která nebyla přerušena ani událostmi 2. světové války, ani o moc usilujícími komunisty.

Košický program umožnil faktickou existenci pouze několika politickým stranám. V návaznosti na toto opatření se proměnila politická scéna země. V Hrejkovicích byla místní organizace komunistické strany založena v roce 1945, zakladatelem a předsedou se stal kameník Josef Pikous (č.p. 83). Ve stejném roce došlo k založení místní organizace lidové strany, do čela byl zvolen Václav Benda (č.p. 72). Došlo také k obnovení místní organizace sociálních demokratů s předsedou Bohumilem Koutníkem (č.p. 76).

Ihned po skončení války a ustanovení politických stran v obci začal vykazovat výraznou aktivitu předseda místní KSČ J. Pikous. Svolal všechny zemědělce na schůzi, v jejímž průběhu byl ustanoven Jednotný svaz českých zemědělců (JSČZ). Ten představoval zájmovou stranicky nezávislou organizaci. Na návrh J. Pikouse byl předsedou zvolen sedlák J. Kazimour z č.p. 16.⁹⁹ Z této drobné události však vyplývá, že ještě těsně po válce se funkce obsazovaly na základě schopností daný post vykonávat. Pozice předsedy byla velmi významná, neboť podle záznamů v obecní kronice to byl právě předseda JSČZ, kdo se podílel na rozdělování kontingentu a rozhodoval o udělení poukázek na pracovní obuv, oděv a nářadí. Kromě vzniku JSČZ inicioval předseda místní KSČ J. Pikous také založení Svazu české mládeže (SČM).¹⁰⁰ V roce 1945 vznikla v obci také místní odnož Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP).

Dne 26. května roku 1946 proběhly na dlouhou dobu poslední demokratické parlamentní volby. Všimneme si, jak se procentuálně lišily výsledky voleb v českých zemích v porovnání s obecními výsledky. V Hrejkovicích se voleb do Národního shromáždění (NS) účastnilo celkem 248 osob.¹⁰¹ Jeden hlasovací lístek byl prázdný, ostatní byly rozděleny následovně:

⁹⁹ Tuto funkci vykonával do roku 1949, kdy byl zvolen Karel Zelenka z č.p. 70. Z jakých důvodů ke změně ve funkci došlo, nevíme.

¹⁰⁰ Předsedou byl zvolen Jan Týla z č.p. 37, následně vystřídán Františkem Čunátem z č.p. 9.

¹⁰¹ Podle tehdy nového volebního řádu, kdy byla věková hranice aktivního volebního práva, tedy práva volit, stanovena na 18 let.

Tabulka 2. Volební výsledky z roku 1946.

1946	České země ¹⁰²	Hrejkovice	
<i>Název politické strany</i>	<i>Podíl</i>	<i>Počet hlasů</i>	<i>Podíl</i>
Komunistická strana Československa	40,2%	80	32,4%
Československá strana lidová	20,2%	121	49,0%
Československá sociální demokracie	15,6%	40	16,2%
Československá strana národně socialistická	23,7%	6	2,4%
Celkem	99,7%	247	100,0%

Zcela zřetelně vidíme, že v Hrejkovicích dopadly volby oproti celkovým výsledkům na českém území odlišně. KSČ neměla v obci zdaleka takový vliv, jaký by odpovídal celonárodnímu podílu. Ovšem vezme-li v úvahu, že při volbách v roce 1935 nezískali komunisté od hrejkovických občanů ani jeden hlas, slabší postavení této strany v obci není takovým překvapením. Naopak silnou pozici získala strana lidová, která taktéž před válkou v Hrejkovicích výraznou podporu neměla. K založení místní organizace této politické strany došlo až v roce 1945, do té doby byla role lidovců na komunální úrovni nulová. Téměř poloviční podíl při volbách do Národního shromáždění v roce 1946 v porovnání s 8 % z roku 1935 dává tušit, kam nejčastěji směřovaly hlasy bývalých voličů zrušených pravicových stran, především strany agrární.

K očekávaným obecním volbám v roce 1946 vůbec nedošlo, a to díky vládnímu nařízení z 27. května 1946,¹⁰³ které zabránilo konání řádných obecních voleb tím, že pro složení MNV se staly směrodatné právě výsledky z celonárodních voleb. Národní výbory (NV) (nejenom místní, ale také okresní a zemské¹⁰⁴) se měly obnovit v poměru hlasů, které byly odevzdány jednotlivým politickým stranám v celonárodních volbách, a to na území působnosti daného národního výboru. V Hrejkovicích se tak členy MNV stalo šest zástupců lidové strany, mezi nimi předseda A. Zelenka (č.p. 21), sedlák František Zděnovec (č.p. 6) či K. Paukner (č.p. 52), činný i v předešlém výboru.¹⁰⁵ KSČ zastupovaly čtyři osoby. Nemohl chybět zakladatel místní organizace strany J. Pikous (č.p. 83), zbylí tři členové byli v komunální politice nováčky.¹⁰⁶ Poslední dva posty obsadili sociální demokraté.¹⁰⁷

¹⁰² Data jsou převzata z publikace: Bělina, Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*, c.d., s. 257.

¹⁰³ Vládní nařízení č. 120/1946 Sb., o obnovení národních výborů na podkladě výsledku voleb do ústavodárného Národního shromáždění.

¹⁰⁴ Až od roku 1949 došlo ke změně správního uspořádání a místo zemských národních výborů vznikly krajské národní výbory.

¹⁰⁵ Zbylí zástupci ČSL: František Komárek (č.p. 29), Václav Benda (č.p. 72) a Karel Čunát (č.p. 68).

¹⁰⁶ František Čunát (č.p. 81), Josef Šimeček ml. (č.p. 31) a Jindřich Hejhal (č.p. 24).

¹⁰⁷ Bohumil Koutník (č.p. 76) a Václav Dolejší (č.p. 69).

J. Petráň ve své monografii obce Ouběnic uvádí, že Ouběnice patřily k necelé polovině obcí v zemi, kde v čele MNV nestanul komunista.¹⁰⁸ Je třeba podotknout, že také Hrejkovice byly součástí této menšiny.

Předsedou byl totiž opět zvolen lidovec A. Zelenka, prvním náměstkem komunist J. Pikous, druhým náměstkem lidovec V. Benda, třetím pak sociální demokrat B. Koutník. Z výše zmíněného složení je tedy vidět, že si Hrejkovice i v tomto období uchovaly politickou pluralitu, kde zástupci KSČ stále ještě neměli dominantní postavení.

V roce 1948 působí v Hrejkovicích pouze strana komunistická. Jak uvádí J. Tříška v obecní kronice, ostatní politické strany *neobnovily místní organizace*. Na výzvu K. Gottwalda, kterou přednesl při svém projevu na Staroměstském náměstí v Praze dne 21. února 1948, se v Hrejkovicích ustanovil 27. února místní akční výbor Národní fronty (MAV NF). Akční výbory vznikaly nejenom v obcích, ale také v podnicích a podléhaly ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty. Představovaly mocenskopolitické orgány sloužící k podpoře vládního systému. Jejich snahou mělo být očištění jednotlivých sfér veřejného života od odpůrců komunistické ideologie.¹⁰⁹ V Hrejkovicích se předsedou stal Josef Dvořák (č.p. 85, KSČ). Jeho jméno ani jména ostatních členů¹¹⁰ do této doby v zápisech kronik nijak výrazně nefigurovala. Toto je první okamžik, kdy se o těchto lidech v souvislosti s politikou a potažmo s veřejným životem obce hovoří.

Volby do NS konané 30. května v roce 1948 potvrdily nesouhlasný postoj obyvatel vesnice vůči státnímu zřízení a jeho metodám. Přestože tyto volby již proběhly pod silným nátlakem komunistické strany a v atmosféře zastrašování, Hrejkovice se svými volebními výsledky opět silně vymykaly celorepublikovému průměru. V těchto volbách měli lidé pouze dvě možnosti, jak vyjádřit svůj názor. Buď dali svůj hlas jednotné kandidátce NF a nepřímo tak vládní systém podpořili, nebo odevzdali bílý volební lístek, kterým vyjádřili svůj nesouhlas s navrženými kandidáty, potažmo s celým režimem.¹¹¹ Pro jednotnou kandidátku v Československu hlasovalo téměř 90 % voličů. V Hrejkovicích bylo z celkových 234 odevzdaných hlasů 10 neplatných a 124 hlasů jednotnou kandidátku podpořilo. Zbývajících 100 hlasů představovaly bílé hlasovací lístky. Percentuálně vyjádřená podpora jednotné kandidátce činila 55 %.

¹⁰⁸ Petráň, Josef: *Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 351.

¹⁰⁹ Bělina, Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*, c.d., s. 268.

¹¹⁰ František Kašpar (č.p. 15, KSČ), Václav Kubíček (č.p. 13, KSČ), Václav Dvořák (č.p. 79, KSČ), František Kožíšek (č.p. 3, ČSL), Josef Řežábek (č.p. 41, ČSL) a Jan Jaroš (č.p. 34, ČSD).

¹¹¹ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 41.

V roce 1950 proběhla reorganizace MNV (nikoli tedy volby) pod heslem *Do národních výborů nejlepší z nejlepších*, kdy kandidátní listinu sestavil MAV NF. Vzhledem k tomu, že na následné schůzi svolané do místní hospody podle obecní kroniky nikdo nevyslovil žádné námitky, byl MNV ustanoven v novém složení, které se oproti roku 1946 silně proměnilo. Předsedou zůstal A. Zelenka, z minulého období nadále působili jako členové ještě K. Paukner a J. Pikous. Ostatní byli nahrazeni.¹¹² Patrně nás nepřekvapí, že výběrem „nejlepších z nejlepších“ se v MNV výrazně zvýšil vliv stoupenců KSČ, což byl také hlavní cíl celé akce.

Vykonávat funkci předsedy nebylo v tomto období vůbec jednoduché. Nutnost implementovat požadavky vyšších úředních orgánů na úroveň místní samosprávy s sebou nesla celou řadu nedorozumění, nesouhlasu, hádek a sporů, kdy se vlna kritiky velmi často snesla právě na hlavu čelního představitele obce. Jak B. Paukner coby bývalý starosta píše: *Být v dnešní době v obci na špici, není nic závystihodné, říkávalo se že starosta je kamen úrazu, nebo že každý starosta je zloděj – buď obce, nebo sám sebe* –.¹¹³

Situace v Hrejkovicích vykristalizovala v roce 1951 až v rezignaci A. Zelenky na post předsedy. Sám aktér píše zdůvodnění tohoto rozhodnutí do obecní kroniky: *Dne 10.XI. 1951 při schůzi pléna místního národního výboru podal předseda místního národního výboru v Hrejkovicích Zelenka Antonín resignaci s odůvodněním, že jest nemocen a že byl osobně napaden při vybírání poplatků za inseminaci dvěma občany a to Řežábkem Josefem zemědělcem čp. 41 a Řežábkem Jaroslavem zemědělcem čp. 5.*¹¹⁴

Čin nevlastních bratrů pocházejících ze statku č.p. 5, kdy starší Josef byl podle pamětníků v obci vyhlášený svou cholerickou povahou, byl tak pravděpodobně onou pomyslnou poslední kapkou, která ukončila šestileté působení A. Zelenky v čele obce. Událost zaznamenal svým úhlem pohledu i B. Paukner, mimochodem tchán zmiňovaného Josefa Řežábka, jenž o jeho povaze také věděl své: *V listopadu dostal MNV složenku od ONV by vybral skočné od majitelů připuštěných krav a jalovic. Svolána schůze která byla dosti rušná – žádný skorem nechtěl platit jenom málo občanů – Ve schůzi pár občanů se s předsedou dostali do hádky a padly tam slova která tam*

¹¹² Novými členy se stali: František Matoušek (č.p. 73), Miroslav Vaniš (č.p. 57 nebo č.p. 54), František Hřebejk (č.p. 7), František Čunát (č.p. 81), Václav Dvořák (č.p. 79), Jaroslav Hejna (č.p. 63), Čeněk Kahoun (č.p. 86), Marie Zíková (č.p. 77) a Blažena Jarošová (č.p. 75).

¹¹³ RA, Praha, *Kronika II*, s. 142–143.

¹¹⁴ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 10.

nepatřila – *Předseda pak při schůzi MNV ohlásil že se vzdá předsednictví.*¹¹⁵ Funkce předsedy se následně ujal člen KSČ František Čunát č.p. 81.

Z hlediska volebního dění náročný rok prožili obyvatelé Hrejkovic v roce 1954, kdy se 16. května konaly volby do národních výborů. V březnu byla na návrh MNV zvolena volební komise,¹¹⁶ která sestavila volební kandidátku. Nejvíce kandidátů měla KSČ, celkem 4 osoby.¹¹⁷ Všichni ostatní uchazeči o politické funkce byli nominováni místními organizacemi, nikoli politickou stranou. Z těchto organizací se angažoval Československý svaz mládeže (ČSM),¹¹⁸ SČSP¹¹⁹ a hasičská jednota.¹²⁰ Pouze jeden kandidát byl bezpartijní.¹²¹

Jak B. Paukner uvádí, čilý agitační ruch panoval ve vsi již od dubna: *Jdeš-li dnes po návsi všude vidíš nalepeno plakátů bude volba do nár. výborů – to je samé heslo – „chceme mír, socializaci“ a t.d.*¹²² Podobný charakter má i následující příspěvek: *Hrozný humbuk před volbama 24. t.m. [duben 1954] přijeli dva páni lepily – samé plakáty na každý sloup – vrata atd. kdež je v obrazech vylýčen dnešní blahobyt a zase ta bída v předešlé republice –, kdež je všechn hnus a lhaní – nakydáno – Vypočteno co v kraji Budějovickém se všechno udělalo – Co papíru vyplýváno – na jedné straně – a na druhé se koná sběr papíru a hadrů – a vyzývá se heslo „šetřte lesů“!*¹²³

Rozpor mezi obecní a rodinnou kronikou nastává u hodnocení jednotlivých předvolebních schůzí v hostinci „U Mrzenů“. Zatímco obecní kronika většinou konstatuje, že *nebyly žádné dotazy, schůze byla skončena*, B. Paukner hodnotí tato setkání jako *rušná*. Zvýšenou pozornost si zasloužila květnová schůze, kde se představovali kandidáti do ONV a KNV a po jejich představení byl vyhrazen prostor pro diskuzi. Akce se účastnil poslanec NS František Kutiš, který ve svém projevu podle obecní kroniky srovnával životní podmínky dělníků za první republiky a v současnosti a prohlásil také: *Budeme i nadále podporovat a vésti třídní boj na vesnici proti vesnickým kulakům, kteří jsou našimi úhlavními nepřáteli a my opět jejich, již se nebude*

¹¹⁵ RA, Praha, *Kronika II*, s. 142–143.

¹¹⁶ Složení komise: předseda František Matoušek č.p. 73 (zaměstnanec OV KSČ), místopředseda Josef Hejna č.p.71 (zemědělec), jednatel František Čunát č.p.81 (zemědělec), člen: Petr Barda č.p. 18 (zemědělec), Marie Zíková č.p. 77 (lesní dělnice).

¹¹⁷ František Matoušek č.p. 73 (zaměstnanec OV KSČ), Jaroslav Matoušek č.p. 53 (zemědělec), Václav Dvořák č.p.79 (zemědělec), Miroslav Hejna č.p. 71 (dělník).

¹¹⁸ Jiří Blažek č.p. 11 (soustružník).

¹¹⁹ Jan Kahoun č.p. 86 (krejčí).

¹²⁰ Jan Dědourek č.p. 58 (zemědělec), Josef Havlíček č.p. 80 (zemědělec).

¹²¹ František Hřebejk č.p. 7 (zemědělec).

¹²² RA, Praha, *Kronika IV*, s. 175.

¹²³ *Tamtéž*, s. 177.

*nikdy opakovat, aby vesnický kulak vzbudil časně ráno zaboucháním na dvěře svému podruhu a nařídil, aby šel k němu pracovat, jinak mu nedá mez, ty časy se již nikdy nevrátí.*¹²⁴

Že schůze měla akčnější průběh, než jak ji líčí kronikář A. Zelenka, který se ve svých zápisech vyhýbal jakémukoli náznaku konfliktu, dokazuje zápis B. Pauknera: *Do schůze se dostavil p. Kutiš – schůze byla velice bouřlivá poněvadž si občané stěžovali na nedostatky – které jsou on pravil „to neříkáte co všechno jsme již udělali a ještě uděláme“ Vzpomenul že když tu byl posledně před léty, jak do něj také „ryly“ – Nadával církvi, kněžím Vzpoměl † p. opata Jarolímka jak jej vítali atd – Vychvaloval JZD. ale když mu řekli že jeden kulak více odvede než-li celé JZD – Kulaci musí zmizet atd. Zděnovci [Kutiš] pohrozil že jej nechá vyvést – atd –.*¹²⁵

Nervozita s blížícími se volbami stoupala. Kandidáti do NV plnili stránky regionálního tisku, snahou bylo dodat volbám co nejslavnostnější ráz: *Přišel předvolební týden celé noci se hlídalo a proč? a koho? aby se nestrhávaly plakáty kterých bylo všude spousta – Krášlila se školní budova v sobotu celý den Ráno začal hrát rozhlas – až do večera – i přenos z Prahy byl puštěn SNB projížděli vesnicema i před volbou zda-li jsou vesnice tiché –. Ráno započato – kol třetí hodiny kdo ještě nebyl tak mu vzkázáno Kdo byl v nemocnici posláno to za ním a ty babičky byly navštíveny s malou urnou aby tam vložily kandidátku devadesátileté – některá slepá, jiná v agonii, tak že na 100 % byla volba –. Co se týče kandidátů které byly podtrženy, všechno bylo dobré uznané, škoda o tom psát –.*¹²⁶

Zhodnotíme-li výsledky voleb do MNV, jednoznačnou převahu hlasů získali apolitičtí kandidáti. Nejvíce hlasů dostal kandidát hasičské jednoty Jan Dědourek č.p. 58, následován bezpartijním Františkem Hřebejkem č.p. 7 a kolegou hasičem Josefem Havlíčkem č.p. 80. Naopak nejméně hlasů obdrželi Jiří Blažek č.p. 11 za ČSM a Jan Kahoun č.p. 86 za SČSP. Tato analýza dokládá pevnou pozici tradičních spolkových organizací v rámci vesnického společenství.

Na konci května 1954 se konala ustavující schůze MNV, na předsedu byl navržen F. Hřebejk, který nechtěl funkci přijmout. Své stanovisko změnil až po té, co se během následujícího dne zapojili do přesvědčovacích aktivit zástupci ONV, kteří neváhali a F. Hřebejka vyhledali přímo na jeho pracovišti v lomu. Místo předsedy tak bylo

¹²⁴ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 131–132.

¹²⁵ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 178–179.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 179.

obsazeno. Funkci tajemníka MNV získal ve volbách propadnuvší J. Kahoun. F. Hřebejk však na svém postu dlouho nesetřval – za rok podal rezignaci a přestože obecní kronika uvádí, že *byl několikrát přesvědčován, aby resignaci odvolal*, tentokrát své rozhodnutí nezměnil.

Situace s uvolněným postem se opakovala. Funkci předsedy nechtěl žádný z členů MNV přijmout, takže místní akční výbor Národní fronty vybral kandidáta „zvenčí“. Volba padla na bývalého předsedu MNV A. Zelenku, kterého volby roku 1954 vynesly na okresní úroveň na post člena ONV v Milevsku: *MNV v Hrejkovicích požádal Radu ONV v Milevsku o uvolnění Zelenky Ant. 21, jmenovaný nechtěl uvolněné členství v MNV přijmouti byl několikrát navštíven ve svém pracovišti v lomu zaměstnancem Okr. výb. KSČ v Milevsku Matouškem Fr. z Hrejkovic 56, který je člen Rady MNV v obci. Rada O.NV v Milevsku na svém zasedání 20.10.55 vyzvala svého člena Zelenku A., aby členství v MNV přijal a funkci nového MNV předsedu.*¹²⁷ A. Zelenka pak ještě nějakou dobu nátlaku odolával, nakonec se však podřídil „vyšší“ vůli a kandidaturu do MNV přijal.

Došlo k vypsání doplňovacích voleb, které proběhly 30. října 1955. Jednalo se víceméně o formalitu, protože bylo zřejmé, že volby s jedním kandidátem žádným překvapením neskončí, přesto se neobešly zcela bez problémů. Z celkového počtu 235 voličů se jich k volbám dostavilo 225, pouze pět lístků bylo přeškrtnutých, vyjadřujících nesouhlas s vybraným kandidátem. Úřední ráz voleb zpestřil svým vystoupením syn místního mlynáře Jaroslav Paukner č.p. 1, který na důkaz nesouhlasu volební lístek před volební komisí veřejně přeškrtnul a totéž učinil i s lístky své matky a otce. A. Zelenka coby kandidát a zároveň kronikář tuto skutečnost samozřejmě nezapomněl zmínit ani na stránkách obecní kroniky.

O J. Pauknerovi bude podrobně pojednáno v části věnované živnostem v souvislosti s děním okolo hrejkovického mlýna. Otevřené nepřátelství mezi ním a A. Zelenkou je patrné jak ze záznamů obecní, tak i rodinné kroniky. Zápisy však vždy zmiňují pouze jeho důsledky, jako bylo právě demonstrativní přeškrtnutí volebního lístku. Jaká byla původní příčina vyhrocených vztahů ze záznamů nezjistíme. J. Paukner byl, jak poznáme v pozdějších kapitolách, velmi konfliktní osobou, spory s dalšími občany okořeňovaly každodenní život Hrejkovic až do poloviny 50. let 20. století, kdy byla mlynářova rodina z obce vystěhována.

¹²⁷ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 186–187.

Antagonismus mezi A. Zelenkou a J. Pauknerem neměl politické pozadí, protože oba byli stoupenci lidové strany, takže se lze domnívat, že nepřátelství mělo čistě osobní charakter. Mou domněnku potvrdil i jeden z pamětníků.¹²⁸ Podle něj bylo příčinou sporu jisté udání na místního mlynáře, který se následně domníval, že jeho autorem byli právě Zelenkovi. Jejich usedlost se tehdy jako jediná nacházela přímo proti mlýnu a naskýtala tak možnost dění ve mlýně sledovat. V pozdějších letech došlo k vyjasnění této záležitosti s tím, že obvinění se nezakládalo na pravdě. Napětí tak opadlo.

Další volby do národních výborů probíhaly v roce 1957. Hesla na volebních plakátech tentokrát hlásala *Do voleb do MNV v každé obci JZD*. Oproti předešlým volbám žádný kandidát nebyl bezpartijní, rozrostl se počet místních organizací, které se na polickém poli angažovaly. Z politických stran nominovala své kandidáty nejen KSČ,¹²⁹ ale také ČSL, která navrhla stávajícího předsedu A. Zelenku. Kromě organizace místních hasičů spadající pod Československý sbor požární ochrany (ČSPO),¹³⁰ měl dva kandidáty nově Výbor žen¹³¹ a Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm)¹³². Svaz československo-sovětského přátelství navrhl stejného kandidáta jako v předcházejících volbách, tajemníka MNV J. Kahouna. Volby na všech třech stupních národních výborů proběhly 19. května 1957. Svým průběhem se oproti minulým volbám mnoho nelišily, jak je patrné z poznámky B. Pauknera: *Suché počasí trvá celý květen, ráno mrazíky, pouť odložená ohledně voleb. volby svobodné! Každý to hodil do urny a bylo na 100 % zvoleno.*¹³³

Předsedou byl zvolen lidovec A. Zelenka č.p. 21, náměstkem F. Matoušek č.p. 73 a tajemníkem Jaroslav Tomášek č.p. 39. V čele MNV tak opět stál nekomunista. Změnu této skutečnosti nezpůsobily žádné politické tlaky, ale nešťastná náhoda.

V roce 1958 se v obecní kronice píše: *Dne 28.4. 58 se smrtelně zranil předseda MNV na motocyklu na Sedlách Zelenka Ant.*¹³⁴ Nehoda tragický důsledek v podobě úmrtí neměla, jak můžeme vydedukovat ze skutečnosti, že také tento záznam je psán vlastnoručně A. Zelenkou. I když zranění smrtí neskončilo, byla nehoda na nedalekých

¹²⁸ Respondent 1.

¹²⁹ František Matoušek č.p. 73 (zaměstnanec OV KSČ), Jaroslav Matoušek č.p. 53 (člen JZD), Josef Píkous č.p. 83 (kameník).

¹³⁰ Václav Smrčka č.p. 80 (veterinární pracovník), František Hlavín č.p. 8 (člen JZD).

¹³¹ Marie Zíková č.p. 77 (v domácnosti), Marie Tesková č.p. 36 (členka JZD).

¹³² Jaroslav Hejna č.p. 63 (dělník), Jaroslav Tomášek č.p. 39 (dělník).

¹³³ RA, Praha, *Kronika V*, s. 145.

¹³⁴ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 255.

„Sedlách“ bezesporu velmi vážná. Došlo ke srážce motocyklu s traktorem, jejímž následkem strávil A. Zelenka v písecké nemocnici sedm měsíců. Den po této nehodě se stal úraz i tajemníku MNV J. Tomáškoví, který v téže nemocnici ležel devět měsíců. Během dvou dní tak MNV přišel o dva pracovníky.

K obsazení uvolněných postů došlo tentokrát „z vnitřních zdrojů“. V čele MNV stanul zástupce KSČ J. Pikous č.p. 83, o němž byla zmínka už v úvodní části v souvislosti s aktivním podílem na zakládání nových organizací v Hrejkovicích ihned po válce. V této době byl J. Pikous již důchodcem a svůj volný čas tak využil k zintenzivnění aktivit v rámci veřejného života obce. Začátkem roku 1959 se po určité časové odmlce stal znovu předsedou místní KSČ, kterou po válce zakládal. J. Pikous pokračoval ve funkci předsedy MNV i po dalších volbách v roce 1960, A. Zelenka působil v MNV coby řadový člen.

Kromě voleb do národních výborů se jednou za šest let konaly volby do Národního shromáždění.¹³⁵ V 50. letech 20. století připadly tyto volby na rok 1954. Za milevský okres byl navržen F. Kutiš ze Skrychova, který už před těmito volbami post poslance zastával. Vzhledem k tomu, že byl jediným kandidátem, staly se volby pouze formálním aktem. Situaci popisuje ve své kronice B. Paukner, který F. Kutiše rád neměl. Vadily mu jeho postoje vůči církvi i kulakům, stejně jako politický kariérismus, ze kterého ho obviňoval: *Je po volbách to bylo humbuku celý den se hrálo nepřetržitě – hony nesměly být – a zvolen na 100 % p. Kutiš snadno, každý volič dostal 1 lístek – Kdyby byli 2 kandidáti on by to nedostal – pro legraci to bylo – auto jezdilo po obcích každý mohl volit kde byl – Prodělal jsem mnoho voleb ale takovou žebrotu nepamatuji, kdo nemohl se dostavit navštívili jej – aby dal lístek – rozumní lidé to sami odsuzovali z jejich partaje – – Ve svém životopise uvádí, že se začal učit zedníkem, zanechal toho a věnoval se svému hospodářství, při převratu pustil se do politiky co více vynášelo – Též se vypravuje, že v mladých létech vodíval poutníky po poutích a nyní ve svém provolání zaujme stanovisko boj proti – církvi a.t.d – Při volbách vyskytly se právě na jeho straně kol jeho rodiště tyto průpovědi –: Kdo věří v Krista Ježíše, nebude volit Kutiše“ a více podobných –.*¹³⁶

¹³⁵ Ústavní zákon č. 26/1954 Sb., o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady.

¹³⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 14.

Podle jednoho z pamětníků¹³⁷ se o F. Kutišovi skutečně povídalo, že se tento poslanec v mládí angažoval jako velký zastánce katolické církve a po své mnohaleté politické kariéře se až na smrtelné posteli ke svému původnímu přesvědčení vrátil.

Jak z výše uvedených skutečností vyplývá, volby, byť proklamované jako svobodné, se po nástupu komunistické strany k moci staly pouhou formalitou, jakousi hrou na volby s předem známým vítězem. Z výsledku poválečných voleb z roku 1946 bylo zřejmé, že hrejkovičtí občané zcela jednoznačně dávali přednost lidovcům před levicově orientovanými politickými stranami. Lidovečtí kandidáti měli v MNV největší počet členů. Razantní změnu přinesl rok 1948, v jehož důsledku se následně proměnilo i složení národních výborů. Podíl zástupců KSČ na místní samosprávě sice stoupal, přesto i v období, kdy mohli občané při volbách ukázat své preference díky možnému škrtnutí na kandidátní listině se největší oblibě hrejkovických voličů těšili nepolitičtí kandidáti. Hasiči představovali pro obyvatele obce tradiční organizaci, která v místě fungovala bez ohledu na změny společenských poměrů od konce 19. století a vydobyla si za tuto dobu jistou autoritu v rámci vesnického společenství. Domnívám se, že tuto organizaci obyvatelé Hrejkovic chápali jako záruku prosazování tradičních hodnot, cítili k ní důvěru, protože jako jediná instituce nominující své kandidáty byla prověřená časem a vytvářela kontinuitu minulosti obce s její současností.

V čele MNV stáli po většinu času od převratu v roce 1948 do konce 50. let 20. století nekomunisté. Nejdelší období strávil ve funkci lidovec A. Zelenka. Žádný ze zápisů v kronikách nenasvědčuje tomu, že by byl vyvíjen jakýkoli nátlak na vhodnou stranickou příslušnost čelního představitele obce. Dění v Hrejkovicích spíše ovlivňovala neochota post předsedy zastávat než politická angažovanost.

4.2 PROMĚNA HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ

V souvislosti se socialistickým hospodářstvím si nejčastěji vybavíme plánování a centrálně řízenou ekonomiku. Plánování však nebylo pouze fenoménem SSSR a zemí pod jeho vlivem, po válce byla tato myšlenka rozvíjena napříč zeměmi celého světa.¹³⁸ V Československu se výchozím legislativním dokumentem stal zákon č. 60/1949 Sb., o hospodářském plánování, na jehož základě celá oblast ekonomické činnosti státu

¹³⁷ Respondent 4.

¹³⁸ Tuček, Miroslav: *Měnová reforma v mezinárodním kontextu*. In: Loužek, Marek (ed.): 1953: Fenomén Stalin: náhoda nebo nevyhnutelnost/ Padesát let od měnové reformy. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003, s. 111.

podléhala jednotnému hospodářskému plánu. Jako nejvyšší orgán byl ustanoven Státní úřad plánovací.

Předválečné Československo bylo otevřenou ekonomikou se silným postavením zahraničního obchodu. Změna politické situace po skončení 2. světové války a následná pozice Československa jako satelitního státu SSSR nezpůsobila uzavření zahraničního obchodu, znamenala „pouze“ změnu struktury a objemu vývozních a dovozních položek, stejně jako změnu exportních a importních teritorií.

Pokud se zaměříme na silná prvorepubliková průmyslová odvětví, lze jmenovat průmysl textilní a kožedělný. Suroviny pro tato odvětví jaké představovala bavlna, vlna, hedvábí či kůže, byly často dováženy. Tradičním vývozním artiklem se stalo sklo, porcelán a keramika. Ocelářský a strojírenský průmysl produkoval již před válkou vysoce kvalitní výrobky, které byly vyváženy, takže nelze tvrdit, že až rok 1948 znamenal jeho rozvoj.¹³⁹

Rok 1948 změnil strukturu dosavadní průmyslové činnosti země ve prospěch rozšíření hutnického a strojírenského průmyslu na úkor průmyslu lehkého a výroby spotřebního zboží. Těžký průmysl vyžadoval enormní příliv investic, které poté chyběly v jiných odvětvích.

Československé zemědělství mělo až do roku 1948 maloplošný charakter, kdy 73 % zemědělských usedlostí nepřekračovalo výměru 5 ha. Usedlosti s výměrou 5–20 ha tvořily 24 %, hranici 20 ha překročila pouhá 3 % usedlostí.¹⁴⁰ Nastoupená cesta kolektivizace a zakládání jednotných zemědělských družstev neměla nic společného s prvorepublikovým družstevnictvím, byť tuto tradici účelově zneužívala. Podrobné informace podá až část diplomové práce věnovaná družstevnictví a vzniku JZD v Hrejkovicích.

Proměně československé ekonomiky odpovídala také změna struktury zaměstnanosti v jednotlivých sektorech. Počet lidí věnujících se zemědělství razantně poklesl.

Centrálně řízená ekonomika poznamenala všechny tři pilíře hospodářství – zemědělství, průmysl i obchod a služby. V této diplomové práci nás bude zajímat hlavně oblast zemědělství, protože Hrejkovice byly obcí čistě zemědělskou. Podrobně

¹³⁹ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Nakladatelství Stehlík, 2007, s. 15.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 14.

se budeme věnovat i lokální proměně v oblasti sektoru služeb, a to v podobě vývoje obchodu a živností v rámci obce.

Změny v průmyslu se Hrejkovic dotkly jenom zprostředkovaně, proto jim nebude věnována samostatná podkapitola. Pouze zmíním, že v souvislosti s výstavbou průmyslových závodů a investičními akcemi země docházelo na venkově k úbytku pracovních sil v zemědělství. V případě Hrejkovic měl největší význam vznik závodu na výrobu vzduchotechnických zařízení Janka v Milevsku,¹⁴¹ jehož výstavba započala za účasti prezidenta K. Gottwalda už v roce 1948. V Milevsku do této doby žádný větší průmyslový podnik neexistoval, vznik továrny vytvořil pracovní místa nejen pro obyvatele Milevska, ale i jeho okolí. V roce 1959 byla v Milevsku otevřena pobočka českobudějovického podniku Koh-i-noor.¹⁴²

Hospodářská činnost tvoří hlavní náplň života obyvatel měst a obcí, takže se nelze divit, že tato problematika je nejčastějším námětem zápisů rodinné, ale především obecní kroniky. Záznamy jsou velmi podrobné a umožňují dobře rekonstruovat každodenní pracovní život vesnice. Také B. Paukner věnoval nejvíce své pozornosti právě hospodářským poměrům v Hrejkovicích. Vzhledem k podrobnosti písemných záznamů nemůže být většina událostí doplněna výpověďmi respondentů, protože jejich vzpomínky nemohou v žádném případě obsáhnout tuto oblast do takových detailů, jako to umožnily kroniky. Naopak téma, které právě rozhovory s pamětníky velmi obohatily, se týkalo živností a jejich zániku, kdy zprávy z kronik byly velmi omezené.

4.2.1 Proměna hospodářského života

V této části nás budou zajímat hospodářské změny, které se promítaly do každodenního života venkovských hospodářů. V první řadě je nutné zmínit pozemkové reformy, díky nimž došlo k přerozdělení pozemkového vlastnictví. Z hlediska této problematiky se zaměříme pouze na parcelace první poloviny 20. století.

Pro venkov 50. let 20. století bylo stěžejním tématem plnění povinných dodávek, které v největší míře zajišťovaly zásobování obyvatelstva zemědělskými produkty. Proto zde bude této oblasti věnována zvýšená pozornost. V žádném případě nelze opomenout existenci lístkového systému a vázaného trhu, jenž byl součástí každodenního života obyvatelstva až do roku 1953.

¹⁴¹ Závod Janka Milevsko získal v roce 1958 název Závody na výrobu vzduchotechnických zařízení – pod zkratkou ZVVZ funguje dodnes.

¹⁴² Kolektiv autorů: *800 let Milevska 1184–1984*, c.d., s. 96–107.

Pokud bychom analyzovali zásadní proměny pozemkového vlastnictví v Československu, musíme zmínit pozemkovou reformu, na jejímž základě byly ve 20. letech 20. století zabráný rozsáhlé pozemky ve vlastnictví šlechty, velkostatků a katolické církve. Téma pozemkové reformy ožilo se vznikem samostatného státu a vlastnictví půdy se stalo stěžejním tématem nové republiky.¹⁴³ Celý proces meziválečné pozemkové reformy čítal více než 100 legislativních dokumentů. Nejdůležitějšími důsledky jejich aplikace bylo zabrání půdy přesahující 150 ha zemědělské, či 250 ha celkové půdy na základě zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového.

Dále došlo k posílení postavení malých zemědělců obhospodařujících pronajatou půdu, kteří si mohli po splnění určitých podmínek tuto půdu odkoupit.¹⁴⁴ Zájem zemědělců narážel na jejich nedostatečnou koupěschopnost, která se řešila přijetím úvěrového zákona.¹⁴⁵ Ten rolníkům umožnil obstarat si potřebné finanční prostředky. Reforma nesměla zapomenout ani na finanční kompenzaci původních vlastníků půdy.¹⁴⁶ V souvislosti s děním v námi zkoumané lokalitě můžeme na základě informací z obecní kroniky konstatovat pouze to, že obyvatelé Hrejkovic mohli žádat o půdu, která se uvolnila v důsledku realizace pozemkové reformy u *dvora Jenšovice*.

Před vypuknutím 2. světové války fungovalo v Hrejkovicích 78 zemědělských usedlostí o následujících výměrách půdy:¹⁴⁷

Tabulka 3. Výměra půdy hrejkovických usedlostí před 2. světovou válkou.

Výměra	Počet zemědělských usedlostí
52 arů–2 ha	8
2–5 ha	25
5–10 ha	29
10–15 ha	5
nad 15 ha	5
<i>z toho nad 35 ha</i>	3

Po skončení 2. světové války znovu vyvstala otázka revize a dokončení prvorepublikové pozemkové reformy. V platnost vstoupil zákon č. 142/1947 Sb.,

¹⁴³ Blíže k problematice viz Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 454–490.

¹⁴⁴ Zákon č. 81/1920 Sb., o přidělu zabrané půdy a úpravě právních poměrů k ní (zákon přidělový).

¹⁴⁵ Zákon č. 166/1920 Sb., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy (zákon úvěrový).

¹⁴⁶ Zákon č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový).

¹⁴⁷ Pavlín, Josef a kol.: *Budování socialistického zemědělství v okrese Písek*. Písek: Okresní výbor Svazu družstevních rolníků v Písku, 1976.

o revisi první pozemkové reformy. Před přijetím tohoto legislativního dokumentu došlo k razantní proměně pozemkového vlastnictví již v roce 1945, kdy se na základě dekretu prezidenta republiky konfiskovala půda Němcům, Maďarům a kolaborantům.¹⁴⁸

Rok 1948 přinesl další změnu, a to omezení maximálního možného soukromého vlastnictví pozemků na 50 ha. Tento důsledek mělo přijetí zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Podle údajů obecní kroniky byl jediným občanem Hrejkovic, jehož část pozemků přišla do záboru, J. Kazimour č.p. 16. Zákon byl sestaven v duchu hesla *Půda patří těm, kdo na ní pracují*, takže došlo k výkupu půdy, na které vlastníci trvale nehosподаřili. Obecní kronika v této souvislosti zmiňuje zetě B. Pauknera J. Řežábka z č.p. 41, který z tohoto důvodu *pozemky které měl v nájmu, připojil opět k svému hospodářství*.¹⁴⁹

Život zemědělců v polovině 20. století nejvíce ovlivňoval zavedený systém povinných dodávek zemědělských produktů a jejich smluvní výkup. Jeho princip spočíval v povinnosti každého zemědělského subjektu odevzdat určitou část své produkce státu, který tímto způsobem plnil svou zásobovací funkci. Třídní rozpis dodávek se stal jedním z nejvýznamnějších nátlakových opatření uplatňovaných proti zemědělcům.¹⁵⁰ Povinnému odvodu podléhaly takové suroviny jako pšenice, žito, ječmen, hrách, dále brambory, zelenina, vinné hrozny, maso, mléko, vejce a další produkty. Odvody některých surovin platily pro celou zemi, u dalších záleželo na hospodářské oblasti a povinnost se vázala pouze k vybraným okresům. Za odevzdanou část produkce dostával zemědělský subjekt zapláceno.

V první fázi bylo stěžejní vládní nařízení č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy. Každá obec měla stanovenou velikost povinných dodávek, které následně MNV rozepisoval na jednotlivé zemědělce. Při tomto procesu se místní výbor musel řídit příslušnými nařízeními nadřízených orgánů, především odpovídajícími směrnicemi ministerstva výživy, které spolupracovalo s ministerstvem zemědělství. Každý zemědělec byl v Hrejkovicích zván k podpisu smlouvy do úřadovny MNV.

¹⁴⁸ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

¹⁴⁹ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

¹⁵⁰ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 79.

Obecní kronika uvádí případ, kdy v roce 1951 smlouvy podepsali všichni *vyjma Řežábka Jaroslava čp. 5, který odmítl podepsati pro velký předpis mléka.*¹⁵¹ Jakým způsobem se v této situaci postupovalo, ze záznamů kronik nezjistíme. Vládní nařízení konstatuje, že v případě nepodepsání smlouvy určí dodávkovou povinnost ONV v součinnosti s MNV, a to podle příslušných předpisů. Toto ustanovení lze chápat tak, že v okamžiku, kdy zemědělec smlouvu nepodepíše, dojde k jednání mezi představiteli MNV a ONV, potažmo daným hospodářem, a ONV poté o výši dodávky rozhodne. Obecní kronika neuvádí, jaký postup byl proti J. Řežábkovi použit, sděluje pouze skutečnost, že k podpisu nakonec došlo.

Velikost povinného odvodu se určovala podle vyhlášených norem. I když byli jednoznačně znevýhodňováni větší zemědělci, zejména ti označení za kulaky, problémy se splněním smluvní dodávky mívali i zemědělci s menší výměrou, jak je patrné také z údajů obecní kroniky. Za nesplnění kontingentu následovaly v návaznosti na velikosti „nedodávky“ a politický profil „neplniče“ sankce sahající od peněžitých trestů přes násilný odběr zemědělských produktů v usedlosti hospodáře až po odnětí svobody.¹⁵² Je proto zřejmé, že hrozba tvrdých trestů visela nad všemi zemědělci jako pomyslný Damoklův meč a většina hospodářů se snažila odvést kontingent „stůj co stůj“.

Od roku 1951 mohli zemědělci využít tzv. náhradní plnění, které umožňovalo nedostatek určité suroviny nahradit odevzdáním jiného produktu v množství, jež určovala převodní tabulka pro daný rok. B. Paukner k této záležitosti dodává: *18. listopadu [1951] byla svolána schůze zemědělců, kdo ještě něco nemá dodáno – by to mohl jinými plodinama nahradit aby bylo vše splněno na 100 % zkrátka vytloukly toho ještě dost* –.¹⁵³ Další způsob, který zemědělci využívali, aby splnili kontingent, byl nákup chybějícího množství produktů od ostatních hospodářů.

Situaci ztěžoval obecný úbytek pracovních sil v zemědělství i nedostatek potřebných strojů, které byly větším zemědělcům odebírány. Účelově byl využíván předúnorový zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Zákon kromě nuceného půjčování zemědělských strojů jednotlivých hospodářů stanovil obdobné povinnosti také pro vlastníky plně nevyužitých hospodářských budov. Do nich měla v případě potřeby směřovat sklizená úroda. Tzv.

¹⁵¹ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 12.

¹⁵² Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 64–66.

¹⁵³ RA, Praha, *Kronika II*, s. 147.

sousedskou výpomoc organizoval MNV, který mohl v případě zanedbání zemědělských prací rozhodnout o nuceném nájmu pozemků či o jejich dočasné národní správě.¹⁵⁴

V Hrejkovicích byla opakovaně uskladňována část úrody v tanečním sále bývalé i fungující hospody, takže pokud k těmto situacím docházelo na základě výše zmíněného zákona, nebraly úřední orgány jeho ustanovení patrně tak doslova. Díky špatným skladovacím podmínkám se podle záznamů v kronice B. Pauknera obilí velmi rychle kazilo. Ve stejném prameni se uvádí, že za uskladnění sice bývalý hostinský V. Janeš č.p. 46 dostával zapláceno, ovšem náklady na odstranění škod vzniklých používáním místnosti jako skladu získanou částku mnohonásobně převýšily. Podle informací B. Pauknera činilo skladné v roce 1953 5 Kčs.¹⁵⁵ V. Janeš musel po odvezení obilí uhradit rozbité okno, zničenou podlahu a odstranění nečistot.

Soukromým zemědělcům, kteří ještě nesplnili povinnou dodávku obilí, mohl být nařízen tzv. úřední výmlat, který probíhal za účasti funkcionářů místní i okresní úrovně a zástupců SNB. Všechny náklady, které s úřední organizací zemědělských prací souvisely, hradil majitel pozemků: [...] *zjednájí se „pracující“ dostanou stravu na účet toho „postiženého“ – tomu asi zbyde aby se šel snad pást.*¹⁵⁶ Vyžadovala-li to situace, pracovalo se také v noci. Přesto se zpravidla stávalo, že povinné dodávky někdo ze zemědělců nesplnil. Zvláště v případě kulaků byly normy pro odvedení kontingentu postupem času nereálně vysoké. Již jejich stanovení bylo činěno s úmyslem docílit nesplnění dodávky, které posloužilo jako vhodný argument pro neadekvátně tvrdé potrestání viníků.

Ke zpřísnění dodávkových úkolů došlo na základě zákona č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků. K provádění tohoto zákona vydávala vláda svá nařízení, která stanovovala normy pro následující rok. Země byla rozdělena na dodávkové oblasti a pro každou oblast byly stanoveny odlišné požadavky.¹⁵⁷ Kromě dodávkových oblastí rozlišovaly normy JZD a soukromé zemědělce, u nichž výše předpisu závisela na výměře půdy. Předepsaná množství většiny surovin se uváděla v kilogramech z jednoho hektaru orné půdy. Zcela nepopíratelně se při stanovování norem protěžovala JZD, zatímco produktivita

¹⁵⁴ Svoboda, Libor: *Perzekuce vesnického obyvatelstvo v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku*. In: Blažek, Petr – Jech, Karel – Kubálek, Michal a kol: Akce „K“. Praha: Pulchra, 2010, s. 157.

¹⁵⁵ Pramen neuvádí, k jakému časovému období se částka váže.

¹⁵⁶ RA, Praha, *Kronika II*, s. 110.

¹⁵⁷ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 150.

požadovaná po soukromých zemědělci byla i několikanásobkem požadavku na JZD.¹⁵⁸

Zvláštním právním předpisem bylo také zřízeno samostatné ministerstvo výkupu.¹⁵⁹ Nová legislativní úprava s sebou přinesla i organizační změnu, kdy došlo ke zrušení Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky. Zásadní úlohu převzali okresní plnomocníci ministerstva výkupu. V Milevsku se o výkup staralo Hospodářské družstvo. Někteří pamětníci často při rozhovorech týkajících se zemědělství hovořili negativně právě o milevském plnomocníkovi výkupu.

Přesvědčování zemědělců o nutnosti splnit povinné dodávky bylo podle zápisů v obecní kronice pravidelnou činností místních i okresních funkcionářů již před legislativními změnami účinnými od roku 1953. V tomto roce však vznikla pro dozor nad odváděním kontingentu samostatná funkce, která podle údajů B. Pauknera pouze v okrese Milevsko zaměstnala několik desítek osob: *Když se posekali sena měly se ihned odvézt kontingent do Jenšovic, tu se objevil na návsi nějaký pán s aktovkou stál na mostě, došel k předsedovi MNV – že jde zjišťovat kdo ještě nedodal seno. Předseda mu pravil: „kdyby jsi šel raději něco dělat! Chodil jen k vratům dál se bál že by snad něco dostal – On to byl p. Čunát z Milevska kterému šly ruce nedělat – Také zvaný „Vajskup“ on si vzal po židov. kostelníku dceru – ulejšval se všude kde mohl, až trefil na toto ležácké místo – Vždyť na okrese je jich 80 a nad něma je Pejša z Oseka – každý den byl ve vsi zašel si na houby tak den ubíjel když přišly žně měl hlásit mnoho-li se posekalo a.t.d. Zemědělci do úpadku se drželi od 4 hod. do 10ti – kdyby nebylo těch „ležáků“ jistě by se tak vše brzy neskončilo –.*¹⁶⁰

K osobě Čunáta, jehož křestní jméno se mi nepodařilo zjistit, dodává B. Paukner ještě další informace, a to s notnou dávkou rozhořčení nad vysokými platy, které se k těmto pozicím vázaly: *Dnes je 30. srpna již mohu lépe psát dokončím tu kapitolu o p. „Vajskupovi“ sám se mně svěřil že nemá 1000 Kč měsíčně jenom 984 Kč a je jich 80 na okrese co tu zbytečně se vyhází peněz – a nač to? Ti zemědělci co mohou odevzdají – jenom aby měli trochu pokoj –.*¹⁶¹ Nespokojenost nebudila pouze výše mzdy, která byla těmto lidem vyplácena a která při násobení počtem dozorců

¹⁵⁸ Jako příklad můžeme uvést dodávkové normy pšenice pro rok 1953. Pro okres Milevsko byl pro JZD III. a IV. typu stanoven požadavek 65 kg z 1 ha orné půdy, zatímco pro zemědělce nad 20 ha činila norma 200 kg, tedy více než trojnásobek normy pro JZD. Také zemědělci o výměře v rozmezí 15–20 ha a 10–15 ha měli normu podstatně vyšší než JZD. Stejný požadavek jako na JZD museli splnit soukromí zemědělci o výměře 5–10 ha, ti menší pak měli normy už nižší než JZD.

¹⁵⁹ Vládní nařízení č. 18/1952 Sb., kterým se zřizuje ministerstvo výkupu.

¹⁶⁰ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 123.

¹⁶¹ *Tamtéž*, s. 124.

dosahovala vysoké sumy, ale také fakt, že tyto funkce často zastávali lidé, kteří zemědělské práci nerozuměli. To potvrzuje záznam B. Pauknera z roku 1955: *Každý den tam máme dozorce jak se pracuje, kolik je oseto, a „ubožák“ nezná co je oves nebo ječmen* –.¹⁶²

Pravdou je, že za odváděné suroviny dostávali zemědělci zapláceno. Výkupní ceny však byly nízké, nehledě na to, že v dobách nedostatku měly naturálie větší hodnotu než peníze. V zápisech rodinné kroniky se několikrát opakuje informace o tom, že surovina, která byla za „nízký peníz“ od zemědělců odkoupena, se následně prodala za mnohonásobně vyšší cenu. Např. v roce 1953 udává B. Paukner, že předchozí rok se dodávalo seno na státní statek do Jenšovic *za pár korun* a tento rok se prodává podle výměry zemědělce za 400–800 Kčs. Výkupní cena pro rok 1953 byla stanovena na 26 Kčs za 1q, přičemž se z částky sráželo za horší kvalitu produktu.

Značným problémem při plnění zemědělského plánu byl i fakt, že se podle tohoto plánu neřídilo počasí, takže v případě neúrody nemohl zemědělec svým smluvním závazkům dostát. Vládní nařízení č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy na takovéto situace pamatovalo a umožňovalo na základě rozhodnutí ONV rozpis dodávek v případech zásahu „vyšší moci“ upravit. Zda toto ustanovení mělo konkrétní důsledky v praxi nelze podle údajů v kronikách zjistit. Vzhledem k socialistickému lpění na plnění plánů, které je ze záznamů kronik zřejmé, o tom velmi pochybuji. Mou domněnku podporuje i zápis z roku 1951, kdy se z obecní kroniky dozvídáme, že velcí zemědělci dostali pokutu za nesplnění dodávek krmného hrachu. Plnit dodávky krmných plodin byl však patrně velký problém, neboť podle zápisů z téhož pramene jich byl právě v těchto letech obecně nedostatek. Dokonce takový, že se některá zvířata musela dávat na jatka, protože je nebylo možné uživit.

Pokud se hospodářská situace stala pro některého zemědělce v Hrejkovicích neúnosnou, odevzdal své pozemky do správy MNV. Prvním zemědělcem v obci, který svou půdu odmítl obdělávat, byl Josef Jankovský z č.p. 38. Ten hospodařil na usedlosti o výměře necelých 20 ha sám pouze se svou matkou, která v zimě roku 1952 v poměrně mladém věku zemřela. B. Paukner u příležitosti úmrtí matky J. Jankovského Josefy vyjadřuje také vlastní názor na příčinu předčasné smrti. Tento názor mnoho vypovídá o realitě všedního života venkova 50. let 20. století: *3. února v poledne oznamoval zvonek že zemřela Josefa Jankovská v Písku v nemocnici v stáří 59 roků vdova*

¹⁶² RA, Praha, *Kronika V*, s. 59.

po Václavu Jankovským čp. 38 – po týdenním léčení. Zjištěná nemoc kornatění mozkových blan –

Tři druhy jež jí sklátily v hrob –1.) nervově zničená napětím mozku neodveden kontingent 2.) tělo vysíleno přespřílišnou prací 3.) podvýživa –

K bodu 1. V dnešní době kdo nemá silné nervy jest zničen – když nedostojí povinnosti, která mu byla předepsána a která za každou cenu musí být splněna – ať sklizeň je slabá ten hektar to měl dát!

K bodu 2. Kdo viděl v letní době, a od jara do zimy ty dva lidi – matka a syn – co sami museli udělat a jak s tou přírodou – v dešti, horku zimě se museli přímo rvát, ať to bylo v lese, na poli, neb louce, často jsem jí viděl jak běhala po vsi když potřebovala nějakou sílu – a málokdy jí sehnala a kolikrát nestála ani za tu stravu a bod 3. Podvýživa – Loňského roku když byla bída o slámu – kupovali, na jaře dvě krávy uhynuly – když [J. Jankovský] žádal o příděl otrub nedostal, máš hektary, mnozí dostali po kolika metrákách. Po zasetí nezbylo ani na chléb (kupovali na lístky) ani do košíků brambor zas kupovali – nebylo mléko, omastek, zkrátka co dát do úst. Když přede žněma se nad ním ustrnul mlynář Kotaška že mu něco semlet půjčil byl udán mlynář i Jankovský od „Slávečka“¹⁶³ čp. 1 – Dnes 5. února jí přivezli by poslední noc si odpočinula ve svém domě, a zítra již bude odpočívát u svého muže u sv. Jiljí v hrobě. Tam bude mít již po starosti. Kolik ještě obětí si vyžádá – ten nynější blahobyť!¹⁶⁴

Krátce po smrti matky se J. Jankovský rozhodl své pozemky dále neobdělávat a předat hospodářství MNV, což na jaře skutečně učinil. Obecní kronikář A. Zelenka při zápisu této skutečnosti neskrývá své pohoršení nad stavem hospodářství i nezodpovědností J. Jankovského: *Dne 8.6. 1952 odešel Jankovský Josef zemědělec čp. 38, který hospodařil s matkou a na jaře po jejím úmrtí zůstal sám na hospodářství 20 – ha, odešel do továrny do Strakonice a zanechal veškeré hospodářství bez dozoru, 4 krávy ošetřoval Fr. Kožíšek čp. 3 (soused), který je jeho bratranec a mají společný dvůr, nechal mu za to všechny jetele a louky skliditi. Koně Jankovský J. prodal, pole jeho budí smutný zjev, když se jde kolem obilí které se vlní a majitel se jej zbavil, jej opustil, aby si hledal lehčí obživu v továrně.¹⁶⁵*

¹⁶³ *Slávečkem* je míněn syn mlynáře Karla Pauknera Jaroslav, o němž již byla v této práci zmínka a jehož charakteristika i chování jsou častým námětem kronikářových zápisů.

¹⁶⁴ RA, Praha, *Kronika III*, s. 20–21.

¹⁶⁵ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 61.

Rozdílnost interpretací vycházejících z odlišných pozic a ideových postojů pisatelů lze spatřovat právě v záznamu této události, kterou kromě A. Zelenky komentoval také B. Paukner: *Jos. Jankovský č. 38 svobodný, majitel hospodářství dal k dispozici MNV svoje pole, živý inventář rozprodal a odešel do Strakonice do továrny – Matka mu zemřela, on rád se napil, karty zahrál, žádné dávky neodevzdával, zkrátka šel do světa* –.¹⁶⁶

V témže roce předal své hospodářství MNV také J. Kazimour č.p. 16 a o pár měsíců později se o totéž pokusil mlynář Karel Paukner č.p. 1. MNV však mlynářově žádosti nevyhověl se zdůvodněním, že je již pozdě. Přesto vyvstal problém s tím, kdo bude odevzdanou půdu obhospodařovat. Využita byla možnost nuceného pachtu. Tuto problematiku řešil také zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. MNV mohl zemědělcům přikázat neobdělanou půdu do povinného nájmu až na 3 roky. Zákon sice výslovně uvádí, že jednotlivá hospodářství jsou povinna novou půdu přijmout pouze v rozsahu, v jakém ji mohou sami či s organizovanou výpomocí obdělat, přičemž tyto „zemědělské závody“ nesmí být pracovním přetěžovány,¹⁶⁷ poučnorová praxe však tato ustanovení nerespektovala.

MNV spolu s dalšími obecními a okresními funkcionáři uspořádal schůzi v místním hostinci „U Mrzenů“ č.p. 47, na kterou svolal všechny zemědělce. Slova se ujal předseda MNV F. Čunát č.p. 81, který prohlásil, že vzhledem k tomu, že nebylo v obci ustanoveno JZD, které by odevzdané pozemky mohlo převzít, bude půda přidělena těm zemědělcům, kteří s jeho ustanovením nesouhlasili. Postižení hospodáři sice na schůzi protestovali a požadovali, aby půda byla rozdělena mezi všechny zemědělce bez rozdílu, s námitkami ovšem neuspěli.

Půda se následně rozdělila tak, že každému zemědělci, který vstup do družstva nepodepsal, bylo přiděleno 0,5–2 ha půdy, a to v závislosti na jeho vlastní výměře – čím větší výměra byla, tím větší přídavek půdy zemědělec obdržel. Někteří hospodáři však novou výměru nepodepsali a půdu nechali ležet ladem.

Také v následujícím roce 1953 uvádí obecní kronika případ, kdy přidělenou půdu odmítli někteří zemědělci obdělat, byť byli několikrát upozorněni MNV.¹⁶⁸ Zda byli nějakým způsobem potrestáni, není známo, pozemky oseli jiní zemědělci.

¹⁶⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 70.

¹⁶⁷ Výslovně uvedeno v § 3.

¹⁶⁸ Konkrétně se jednalo o Vincence Janeše č.p. 46 a Josefa Janeše č.p. 40.

I přes všechnu snahu zemědělců a „odborný“ dohled funkcionářů zaznamenává nejen rodinná, ale také obecní kronika mnoho případů neefektivní práce. Organizovaná brigáda na obdělání půdy převzaté do správy MNV se v některých případech vůbec nedostavila, nebo nepracovala optimálně. Kromě toho B. Paukner konstatuje ve svých zápisech i krádeže zemědělských produktů, časté například při vyorávání brambor: [ženy] *které mají kalhoty (tepláky) nacpou si jich kam to jde – tu vidět ten blahobyť!*¹⁶⁹

Také zemědělské práce, které byly vykonávány za pomoci JZD ze sousedního Kostelce nad Vltavou, popřípadě za pomoci státní traktorové stanice (STS), napáchaly mnohé hospodářské škody. Kromě časté poruchovosti strojů a s ní spojených časových prostojů se na výsledku sklizně podílela i nekompetentnost vedoucích pracovníků. Posekané plodiny zůstávaly dlouho ležet na poli, takže než byl zařízen potřebný odvoz, došlo k jejich znehodnocení.

Obecní kronika s jistým kouzlem nechtěného líčí situaci, kdy byly v roce 1953 dovezeny do Hrejkovic sadbové brambory: [...] *brambory ležely na návsi 7 dní na pospas husí a ostatních zvířat včetně občanů, když namrzly tak se rozdělovaly za 3° mrazu.*¹⁷⁰ Chaos panoval také při samotném odvozu kontingentu, neboť se stávalo, že ve vsi nikdo s určitostí nevěděl, kam má hospodář své produkty dopravit. Takže poté, co zemědělec odvezl část své úrody na státní statek do Jenšovic, zjistil, že musí jet do Milevska a odevzdat je Hospodářskému družstvu.

Povinné dodávky ovlivňovaly veškerý zemědělský život venkova 50. let 20. století. Další komplikace přinášel i přidělový systém, který omezoval spotřebu určitých artiklů předem stanovenými množstevními limity, jejichž výše závisela na mnoha faktorech jako bylo např. zaměstnání, věk či výměra půdy. Přídělový systém reguloval především prodej potravin (chléb, mouka, maso, mléko, vejce, cukr, máslo a tuky), ale také textilu a obuvi nebo mýdla. Od 1. ledna roku 1949 došlo k zavedení dvojího trhu – vázaného a volného. Nákup zboží na vázaném trhu, který se vyznačoval zvýhodněnými cenami, byl podmíněn vlastnictvím příslušných lístků. Kdo svůj přiděl lístků vyčerpal, popřípadě z různých důvodů vůbec žádné lístky nezískal, byl odkázán pouze na volný trh, jehož ceny dosahovaly často mnohonásobku cen trhu vázaného.¹⁷¹

Větší zemědělci byli považováni za samozásobitele, takže jim žádné lístky přiděleny nebyly. Tomuto jevu se říkalo třídní zásobování a postižení nebyli pouze

¹⁶⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 120.

¹⁷⁰ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 102.

¹⁷¹ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 113.

kulaci, ale také např. soukromí podnikatelé.¹⁷² Ohled se bral pouze na jejich děti, a to ještě ne vždy. Obdržení potravinových a dalších typů lístků se vázalo také na splnění dodávkové povinnosti. Pokud se zemědělci nepodařilo řádně kontingent odevzdat, neměl na lístky nárok.

Skutečnost, že velkým hospodářům nepomohl k zisku lístků ani splněný kontingent, dosvědčuje zápis obecní kroniky z roku 1952, kde jsou uvedena jména sedmi velkých hospodářů a mlynáře, kteří navzdory odvedenému kontingentu neobdrželi ani potravinové lístky ani lístky na mýdlo.¹⁷³ B. Paukner k tomu dodává: *Potravinové lístky na únor [1952] nedostali ti, kteří neměli dodaný na 100 % celý kontingent za r. 1951 – též i výměnkáři to odnesli že jejich hospodář nemá dodáno ale ti větší boháči ať dodali všechno nedostali také ani né šatenky, ti můžou jít na volný trh!*¹⁷⁴ Ani na volném trhu však nebyl dostatek požadovaného zboží. Duplicita cen skončila až v roce 1953, kdy byl trh uvolněn v souvislosti s realizací měnové reformy.

Na to, jaké byly problémy s lístkovým systémem a nedostatkem zboží, vzpomínal jeden z pamětníků.¹⁷⁵ Do místního obchodu se dovezlo omezené množství potravin, které pochopitelně poptávce obyvatel nestačilo, a bylo takřka nemožné ho spravedlivě rozdělit. To se samozřejmě stávalo zdrojem konfliktů a nespokojenosti těch, na které požadované zboží nezbylo. Pamětník uvedl příklad, kdy byl do místní prodejny dovezen punč a na celou vesnici připadlo pouze pět lahví.

Zpestřením zemědělského života se po skončení 2. světové války stal boj se škůdcem mandelinkou bramborovou. Enormní nárůst jejího výskytu v Československu byl posléze komunistickou propagandou využit k obviňování Američanů z jejího úmyslného šíření. B. Paukner k tomu s jistou nadsázkou dodává: *Co všechno ti Američané provádějí! Loni nám nakazily brambory – mandelinkou – Co to stálo peněz kdyby nám byly nepomohly jí ničit naši přátelé SSR – neměli jsme nic –.*¹⁷⁶ Mandelinka bramborová sice skutečně pochází ze Severní Ameriky, do Evropy se však dostala už v 19. století.¹⁷⁷ Postupem času se po kontinentu rozšířila, její nárůst je spojován především s vyšší frekvencí transportu brambor v poválečném období, nikoli s úmyslným poškozováním socialistického zemědělství.

¹⁷² Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 15.

¹⁷³ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 116.

¹⁷⁴ RA, Praha, *Kronika III*, s. 19.

¹⁷⁵ Respondent 2.

¹⁷⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 27.

¹⁷⁷ *Americký brouk*. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-americky-brouk-1831/>, cit. 18.4.2011.

O tom, kam až sahala mystifikace komunistické propagandy, svědčí další záznam B. Pauknera z roku 1952: *Zase letos přísné nařízení, hledání „mandelinky“ bram. Američani prý vypěstovaly zase čerstvou, a schazují prý jí v sáčkách z letadel, ta prý má jinou barvu – zase!*¹⁷⁸ Z příspěvku pisatele můžeme nabýt dojmu, že sám autor této informací věří, byť předešlá citace zcela jednoznačně celou problematiku ironizuje. B. Paukner byl k státnímu zřízení a jeho představitelům značně skeptický, přesto se domnívám, že v některých ohledech i on, stejně jako většina lidí, zkreslení reality podlehl.

Boj s mandelinkou bramborovou byl brán velice vážně a zodpovědně. V obecní kronice nalezneme mnoho podrobných informací o aktivitách spojených s tímto tématem, včetně udání míst výskytu i jmen „šťastných“ nálezců. Ve snaze nepodcenit situaci byl dokonce v roce 1951 zvolen zeť kronikáře B. Pauknera Václav Paukner¹⁷⁹ č.p. 59, vrchní strážmistr ve výslužbě, mandelinkovým referentem.

4.2.2 Zemědělské družstevnictví a vznik JZD

Vznik jednotných zemědělských družstev se stal hlavním prostředkem přeměny tradičního způsobu hospodaření na venkově na jeho „moderní a vyšší formu“, která odpovídala představě socialistického zemědělství. Tematika kolektivizace je se zakládáním a fungováním JZD nerozlučně spojena. V této podkapitole se však nebudeme věnovat pouze samotnému vzniku JZD v Hrejkovicích a okolnostem, které s jeho ustanovením souvisely. Pro pochopení problematiky kolektivizace je nutné zaměřit se na širší kontext, který představuje zemědělské družstevnictví jako takové. To má totiž v českých zemích poměrně silnou tradici, která byla systematicky zneužívána při pokusech ustanovit JZD v jednotlivých obcích.

Snaha přesvědčit rolníky, že JZD je jakýmsi nástupcem dřívějších zemědělských družstev se však nesečkávala s úspěchem. *Svépomocné družstevnictví bylo klíčovým prvkem, který umožnil ekonomickou emancipaci československé společnosti. Ke konci 19. století už bylo moderní družstevní hnutí v budoucí Československé republice, zejména v jejích historických zemích, pevně zakořeněno. Díky němu získali malí a střední rolníci a živnostníci určitou míru nezávislosti na velkých rakouských průmyslových a úvěrových koncernech. Široké vrstvy zemědělců, řemeslníků, dělníků*

¹⁷⁸ RA, Praha, *Kronika III*, s. 73.

¹⁷⁹ Shoda příjmení není náhodná. B. Paukner provdal nejstarší dceru Marii za svého příbuzného.

*i zaměstnanců uchopily družstevní myšlenku a prakticky ji aplikovaly v mnoha různých formách.*¹⁸⁰

My se nyní zaměříme pouze na jednu oblast družstevnictví, a to družstevnictví zemědělské. Budeme-li však hovořit o jeho principech, lze je zobecnit na celou oblast družstevnictví. Pod termínem zemědělské družstevnictví si nelze představit socialistická JZD, která, jak uvidíme později, základní předpoklady družstevnictví popírala, ale veškeré formy družstev, které vznikaly jako pomoc zemědělcům při jejich práci.

Rok 1848 přinesl venkovu zásadní proměnu nejenom zrušením povinnosti robotovat na panské půdě, ale také změnami v jejím vlastnictví. Možnost pracovat na vlastním přinášela majitelům půdy problémy, za jejichž řešení do té doby odpovídala vrchnost. Nový vlastník pozemků musel sám rozhodovat, jak danou půdu využije a jak naloží s výslednými produkty. Zároveň se musel vypořádat s takovými problémy jako byl nedostatek financí, chybějící strojové vybavení či neúroda. V těchto situacích měla pomoci právě zemědělská družstva.¹⁸¹

V českých zemích nabývalo družstevnictví na významu od 90. let 19. století, impuls k jeho nárůstu dal i vznik samostatného Československa v roce 1918. Dvacátá léta 20. století pak lze považovat za období největší expanze počtu zemědělských družstev. Také hospodářská krize 30. let 20. století zvyšovala jejich počet a potvrdila tak důležitost existence družstev v době špatné ekonomické situace země.¹⁸² Lze tedy konstatovat, že družstevnictví bylo našemu státu vlastní mnoho desítek let před nástupem komunistické strany k moci.

Hrejkovice získaly své první zkušenosti s družstevnictvím počátkem 20. století. V roce 1907 byla na návrh ředitele místní školy F. Dubského založena v obci kampelička. Více informací o jejím fungování se dozvíme v části diplomové práce zabývající se finančními záležitostmi obce.

Oblastí, kde založení družstva umožňovalo dosáhnout na státní subvence, byla elektrifikace. V roce 1924 rozhodlo obecní zastupitelstvo Hrejkovic o elektrifikaci obce, a právě z důvodu finanční podpory elektrifikačních družstev státem toto družstvo v témže roce založilo: *Stát dával subvence na elektrisaci pouze družstvům, proto utvořeno v obci elektrárenské družstvo, jehož členem se obec stala a družstvo finančně*

¹⁸⁰ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 16.

¹⁸¹ Mezi ně se řadila především úvěrní družstva (kampeličky), skladištní družstva a zpracovatelská družstva (družstevní mlýny, pekárny, lihovary atd.). Později vznikala elektrifikační družstva. Poměrně malý rozsah měla strojní družstva, která sloužila ke společné koupí strojního vybavení.

¹⁸² Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 38.

založila. Každý člen zaplatil podíl Kč. 150.¹⁸³ Kronika uvádí spolu s konkrétní částkou všechny finanční zdroje, které se na elektrifikaci obce podílely.¹⁸⁴ Elektrifikace vesnice znamenala obrovský pokrok i z hlediska zemědělské práce, neboť stroje doposud poháněné žentourem¹⁸⁵ nahradil pohon elektrický.

Dalším družstvem, které v obci existovalo, bylo družstvo vodní. V roce 1930 se z jeho popudu, respektive z popudu obce, která byla jeho členem, rozhodlo o regulaci Hrejkovického potoka. Dalšími členy družstva pak byli majitelé pozemků, kterých se plánovaná regulace vodního toku týkala.

Strojní družstvo v obci původně nebylo, podle údajů v obecní kronice si sedláci i nákladnější stroje kupovali sami:¹⁸⁶ *Československý rolník preferoval individuální vlastnictví zemědělských strojů a český průmysl mu nabízel techniku, která měla menší velikost, byla kvalitní a poměrně levná.*¹⁸⁷

Po skončení 2. světové války docházelo k personálním změnám uvnitř družstevních organizací, členy se stávali stoupenci komunistické strany. Vytváření družstev se přeměnilo v mocenský nástroj plánované socializace země, původní principy fungování však družstevnictví ztrácelo. Vláda se snažila zvýšit počet družstev jejich zvýhodňováním oproti jiným ekonomickým subjektům. Docílila tím například silného nárůstu strojních družstev, protože jejich založením získali členové lepší přístup k zemědělským strojům. Hrejkovice v tomto ohledu nebyly výjimkou.

Po válce došlo také k mechanizačnímu boomu, nákup strojů si však mohla dovolit pouze ekonomicky silná hospodářství. Jak J. Tříška k roku 1946 poznamenává: *Větší hospodáři usnadňují si práci a zavádějí nové stroje a zařízení statků. Tak Zděnovec č. 6 Řežábek Jan 5. Paukner F. 2. J. Kazimour č. 16 zavedli do stájů napajedla, od Fr. Chvojka Přelouč.*¹⁸⁸ Právě až státní podpora strojních družstev způsobila jejich nárůst. V Hrejkovicích vzniklo strojní družstvo v roce 1947 a jeho členy se stali

¹⁸³ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

¹⁸⁴ Nutno konstatovat, že veřejné rozpočty podporovaly družstva opravdu velkoryse. Zatímco suma členských podílů místních občanů činila 5 850 Kč, státní subvence dosáhla 38 750 Kč. K ní se připojila okresní subvence ve výši 10 403 Kč, takže dohromady odplynulo z veřejných zdrojů na elektrifikaci obce téměř 50 000 Kč. Největší finanční injekci však poskytla sama obec, jejíž rozpočet uvolnil na akci 63 789 Kč. Peníze získala mimo jiné veřejnou dražbou částí obecních pozemků.

¹⁸⁵ Žentour bylo zařízení, které umožňovalo pohon jednodušších zemědělských strojů převodem zvířecí síly přes řemenici.

¹⁸⁶ Například záznamy v obecní kronice uvádějí, že v roce 1922 si někteří zemědělci zakoupili benzínové motory, v roce 1934 pak kombinované sekačky.

¹⁸⁷ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 52.

¹⁸⁸ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

především drobní zemědělci, kteří by si z vlastních zdrojů stroje pořídit nemohli. Ve stejném roce byla v Milevsku založena STS. Ta umožňovala zemědělcům vypůjčit si za příslušný poplatek potřebný stroj.

Po nástupu KSČ k moci už družstva sloužila politickým zájmům strany, nikoli vlastním členům.

Pokud budeme hovořit o vzniku JZD, je vhodné připomenout, že princip kolektivního obhospodařování půdy také nebyl v Československu úplně nový. V rámci pozemkové reformy z 20. let 20. století, kdy byly rozparcelovány jednotlivé velkostatky a půda připadla individuálním vlastníkům, bylo možné předat pozemky družstvům, která bývala zpravidla tvořena zaměstnanci příslušného velkostatku. Tato výrobní družstva však neměla dlouhého trvání. Ještě v průběhu 20. let 20. století jejich počet klesl z několika set na několik desítek, které také postupem času svou neúspěšnou činnost ukončily.¹⁸⁹

Kolektivní způsob hospodaření byl aplikován v zemích Sovětského svazu, kde se na znacionalizované půdě zakládaly tzv. kolchozy, reprezentující základní formu tamního společného hospodaření. V souvislosti s poválečnou orientací Československa právě na SSSR vznikala obava z kolektivizace podle sovětského vzoru. V poválečných letech však čelní představitelé československého státu a komunistické strany rezolutně odmítali ruský způsob hospodaření a populisticky hlásali vlastní cestu k dosažení socialismu.

Po komunistickém převratu v roce 1948 nabrala zemědělská politika země podstatně odlišný směr, než jaký byl prezentován komunistickou stranou po skončení války. To, že Československo a další satelitní státy budou podřízeny diktátu z Moskvy, bylo zřejmé už z rezoluce Informačního byra komunistických stran o Jugoslávii z léta roku 1948, která kritizovala Jugoslávii a potažmo i jiné socialistické státy za vlastní zemědělskou politiku, která dostatečně nereflektuje sovětskou představu o kolektivizaci. O zemědělské politice a jejích změnách se následně rozpoutala živá debata v nejvyšších politických kruzích. Výsledek jednání zněl v případě Československa jednoznačně: zemědělská politika se bude řídit sovětským vzorem.¹⁹⁰ Tuto cestu potvrdila i slova

¹⁸⁹ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 52–53.

¹⁹⁰ Burešová, Jana: *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: Blažek, Petr – Jech, Karel – Kubálek, Michal a kol: Akce „K“. Praha: Pulchra, s. 30–37.

prezidenta K. Gottwalda, který řekl svým spolupracovníkům: *Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, že je budeme dělat.*¹⁹¹

Právní rámec pro vznik JZD poskytl zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, který definoval hlavní činnosti družstva jako je scelování půdy, mechanizace zemědělské práce, součinnost s výrobním plánem apod. Pro založení JZD v obci bylo nutné sestavit přípravný výbor, který schvalovala Ústřední rada družstev.¹⁹² Ta taktéž dávala souhlas k ustanovení samotného družstva. JZD mohla v praxi fungovat ve čtyřech typech, které se lišily způsobem hospodaření.

Zajímavé bylo řešení majetkové problematiky. Podle zákona totiž na nové družstvo přecházela práva a závazky existujících družstev (pokud nějaké či nějaká v obci fungovala) bez likvidace. To znamená, že nedocházelo k majetkovému vyrovnání členů. Vše, co do družstva vložili, se tak stalo majetkem nového JZD bez ohledu na vůli původních podílníků. Počáteční kapitál byl tak zajištěn. Dnem nabytí účinnosti zákona zaniklo původním družstvům právo disponovat se svým majetkem nad rámec běžné provozní činnosti do okamžiku, než bude v obci ustanoveno JZD. Tímto krokem se stát pojistil proti družstvům, která by takticky rozprodávala svůj majetek před vstupem do JZD, respektive by ukončila činnost a zpeněžený majetek rozdělila podle velikosti podílu jednotlivým členům.

Zákon o JZD z 23. února 1949 natrvalo změnil tvář československého venkova. Garantoval zakládání JZD na principu dobrovolnosti vzniku organizace i vstupu členů. Tak se tomu i dělo – bohužel pouze do doby než došla příslušným orgánům trpělivost. Z hlediska této diplomové práce se jeví jako výhoda fakt, že právě Hrejkovice patřily mezi obce, kde byl proces vzniku JZD velmi dlouhý a komplikovaný. Pokud by zde JZD vzniklo už v roce 1949, jako například v nedalekém Kostelci nad Vltavou,¹⁹³ neměli bychom možnost poznat stupňující se nátlak na obyvatele obce, kteří dlouhých sedm let hájili své právo na soukromý majetek a tradiční způsob zemědělství.

První snahy nebo spíše diskuze o založení JZD proběhly v obci už v roce 1949. Obecní kronika uvádí, že v tomto roce vzniklo na okrese několik družstev, *prozatím*

¹⁹¹ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 58.

¹⁹² Instituce vznikla na základě zákona č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev.

¹⁹³ Nutno dodat, že v Kostelci nad Vltavou vzniklo JZD 21. dubna 1949 ze strojního družstva založeného rok předtím. Většina členů však podala písemnou odhlášku, takže družstvo mělo v počátku pouze osm členů.

I. typu.¹⁹⁴ Obecně můžeme rok 1949 z hlediska zakládání JZD nazvat první vlnou, která však zdaleka nepřinesla kýžený úspěch, neboť v celé zemi vzniklo pouze 2 039 družstev, většinou právě I. typu.¹⁹⁵ *Také u nás pořádal JSČZ informační schůzi ale k ustavení JZD v obci nedošlo,*¹⁹⁶ stojí v obecní kronice v roce 1949.

Obdobně charakterizuje J. Tříška i následující pokus z podzimu roku 1950: *Také v naší obci pořádal okresní sekretariát J.S.Č.Z. veřejnou schůzi a zemědělcům vysvětleny byly výhody kolektivizace v zemědělství. Avšak k ustavení J.Z.D. ještě nedošlo.*¹⁹⁷ V tomto roce nadále vzrůstal počet nově vzniklých družstev v milevském okrese. Z blízkého okolí Hrejkovic můžeme jmenovat obce Přílepy, Osek a Zahradku. V těchto případech však už byly rozorávány meze a vznikala JZD II. typu.¹⁹⁸ Na základě neúspěchu z minulého roku začínaly být snahy pověřených orgánů založit v obcích JZD usilovnější, stále však byly pouhou předzvěstí nátlaku, jehož intenzita následně rok od roku stoupala.

Kronika B. Pauknera nám poskytne podrobnější informace o průběhu podzimní schůze roku 1950 než údaje obsažené v kronice obecní: *Na podzim svolána schůze všech zemědělců k ustavení J.Z.D. – dostavil se p. Řezáč předseda J.Z.D a tajemník p. David z Milevska. Řečníci vysvětlili výhody J.Z.D. pak v dlouhém diskutování od menších zemědělců – s pány řečníky – nemohli dosáhnout kýženého výsledku. Debata trvala dlouho do noci – Na to hned druhý večer dostavil se zase p. David – schůze byla velmi rušná – malo zemědělci rázně odpovídali řečníkům[m] hlavně ti, kteří vystoupili ze strany. Takže převážná většina byla pro neustavení J.Z.D. Na jak dlouho? to je otázka!*¹⁹⁹

Sám autor B. Paukner měl v tomto roce v souvislosti s problematikou zakládání JZD neblahou osobní zkušenost. Přesvědčil se na vlastní kůži o tom, že není radno říct k tématu cokoli, co by mohlo být negativně interpretováno. Jak napsal do své kroniky: *20. února 1950 šel kolem Marvan z Milevska můj známý – začali jsme hovořit co je tak*

¹⁹⁴ Při ustanovení JZD I. typu se nezasahovalo do hranic pozemků jednotlivých členů. Sdílela se práce, potahy a stroje, jejichž využití se po skončení zemědělských prací s členy vypořádalo. Sklizeň náležela majiteli příslušného pozemku.

¹⁹⁵ *Kolektivizace zemědělství – vytváření JZD.* Dostupné z: http://www.totalita.cz/sekto/zem_jzd.php, cit. 24.11. 2010.

¹⁹⁶ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, nestránkováno.

¹⁹⁸ U II. typu JZD docházelo k zániku hranic pozemků. Na scelené půdě se společně plánovalo její využití i zemědělské práce. Každému členu připadla jeho část úrody, výdaje družstva se rozpočítávaly podle velikosti pozemkovému podílu. Stejně jako u I. typu JZD nedocházelo k společnému chovu zvířectva.

¹⁹⁹ RA, Praha, *Kronika II*, s. 57.

nového, a on praví Karel Smrt z Přeborova chtěl ženit syna – šli k notáři ten se ptá zda-li je v JZD – že ano a notář prý řekl: současně prý i syn spadá pak do JZD – a bylo prý po svatbě – Já jsem to pak řekl zetu Řežábkovi a i večer se to povídalo v hostinci – u mlékárny pak se o tom debatovalo – p. Čunát se šel o tom informovat k předsedovi okr. JZD – Řezáči a ten to dal asi straně KSČ. Z jara pak se dostavili 2 SNB – a tajný – bývalý četník za mého úřadování – Byl jsem vyslýchán – mluvil jsem co mně řekl Marvan –.²⁰⁰ Náhodné setkání dvou přátel a jedna nepodložená informace, kterých jsou nezávazné hovory plné, se roznesla jako mnoho jiných po vsi a stačila k soudnímu stíhání hned několika osob. Podstata zprávy spočívala patrně v tom, že členství potencionálního ženicha v JZD se nelíbilo rodině nevěsty, a tak tedy, předpokládám, že z majetkových důvodů, ke svatbě vůbec nedošlo. Vzhledem k tomu, že K. Smrt informaci o synově ženitbě popřel, byli zúčastnění, mezi nimiž figuroval B. Paukner a jeho zeť J. Řežábek, obviněni z šíření poplašné zprávy o JZD.

Následně je okresní soud v Milevsku za tento delikt odsoudil: *Odsoudili nás všechny stejně a sice: 2 měsíce, 1 000 Kč pokuty neb 4 dny tuhého vězení – zkušební doby dvou roků držet pusy – ohledně JZD –*.²⁰¹ Záležitost měla ještě dohru u krajského soudu v Českých Budějovicích, neboť se prokurátor²⁰² domníval, že tresty jsou příliš mírné. Těžko soudit bez znalosti soudních spisů, jaké argumenty během řízení zaznívaly. V takovýchto záležitostech mělo být tvrdě zakročeno především proti kulakům. Můžeme pouze spekulovat, zda politický profil zúčastněných²⁰³ sehrál v případě nějakou roli, kvůli které prokurátor neváhal řešit záležitost na úrovni kraje. Krajský soud však potvrdil rozsudek soudu nižší instance. Provinilci se pak museli dva roky *slušně chovat: Koncem května 1952 sdělil mně p. předseda Fr. Čunát že u něj byli SNB – a ptali se jak jsme se chovali, tak nám snad lhůta již vypršela – ale musíme být klidni – ale ono to někdy nedá když [člověk] vidí, to „hospodářství“ ve všem!*²⁰⁴

Nemám informace o tom, že by další přesvědčovací akce ohledně ustanovení JZD proběhla v Hrejkovicích v roce 1951, respektive obecní kronika žádnou aktivitu nezaznamenala. Kronika B. Pauknera sice v roce 1952 popisuje agitační schůzi, kterou časově řadí do předešlého roku, vzhledem k podobnosti popisu s akcí roku 1950 se však

²⁰⁰ RA, Praha, *Kronika II*, s. 68.

²⁰¹ *Tamtéž*, s. 68.

²⁰² Silná pozice státního zastupitelství neboli prokuratury byla pro 50. léta 20. století typická.

²⁰³ B. Paukner pocházel z rozlehlé usedlosti č.p. 41, byl v době incidentu už výměnkářem žijícím u svého syna v č.p. 59. Na usedlosti hospodařil další „provinilec“ zeť J. Řežábek, který se sem přizpůsobil ze statku č.p. 5. Politický profil B. Pauknera nevylepšoval ani fakt, že jeho syn Bohumil byl bývalým živnostníkem a dcera Antonie byla provdána na statek č.p. 2 za kulaka F. Pauknera.

²⁰⁴ RA, Praha, *Kronika II*, s. 69.

domnívám, že v zápisech B. Pauknera došlo k chybě, kdy se kronikář o jeden rok zmýlil. I přesto je vhodné jeho zápis zveřejnit, neboť se dozvídáme bližší informace o jednom z aktérů celé akce. Autorovu potřebu vrátit se k minulé události patrně vyvolaly novinky, které se o hlavním protagonistovi náboru dozvěděl. *Před rokem hřímal zde po dva večery veliký mluvka povolání zedník, chtěl založit JZD, první večer do 2. hod. nešlo to, přijel druhý večer, tu mu to správně vysvětlili kteří dříve byli u strany – a vystoupili když seznaly co stále slibovaly a nic nedávaly – musel utect jak po výprasku – pes – jméno jeho bylo David a teď sám sedí za mřížema – jeho kolega mu k tomu pomohl –.*²⁰⁵ Obdobným způsobem končily mnohé přesvědčovací snahy na českém venkově, Hrejkovice nebyly výjimkou.

Další náborová akce proběhla v létě roku 1952. V tomto roce se situace začala vyhrocovat, neboť 3. června 1952 bylo přijato usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD, na jehož základě byl na obyvatele obcí stupňován nátlak vedený speciálními komisemi, které působily při okresních výborech KSČ. Nevoli zemědělců nebudil pouze samotný vznik JZD, ale také snaha KSČ zakládat v obcích JZD III. a IV. typu,²⁰⁶ která představovala vyšší formu společného hospodaření. U již fungujících družstev pak byla tendence je na vyšší typy přeměnit, což způsobovalo časté konflikty a odchody členů z družstva.²⁰⁷

Nově nastaveným podmínkám odpovídal i průběh náborové akce v Hrejkovicích z léta 1952. Přesvědčovat o výhodách založení JZD a o hospodářsko-technické úpravě pozemků chodili po vsi zástupci místní KSČ²⁰⁸ a také představitelé okresního výboru strany. Žádná schůze se nekonala, funkcionáři vždy ve dvojicích obcházeli jednotlivé zemědělce a přesvědčovali je o výhodách JZD. Agitátoři se patrně domnívali, že většího úspěchu dosáhnou individuálními pohovory než veřejnou schůzí, kde odpor zemědělců jako kolektivu bude oproti jednotlivci podstatně vyšší. O akci se zmiňuje B. Paukner: *Předešlý týden byl udělán velký nápor – ku založení JZD chodily po vsi asi 3 večery,*

²⁰⁵ RA, Praha, *Kronika III*, s. 62.

²⁰⁶ U JZD III. typu nevlastnili členové části úrody vázící se k jejich pozemku, neboť celá úroda byla majetkem družstva jako celku. V tomto typu již docházelo ke svodu hospodářských zvířat do společných budov. Jednotliví členové mohli chovat samostatně pouze minimální počet hospodářských zvířat a pěstovat plodiny pro vlastní potřebu na vyhrazených záhumenkách. Taktéž zemědělský inventář byl společný. Odměny členům se řídily počtem odpracovaných hodin. Pro IV. typ JZD byl charakteristický systém odměňování čistě na základě odpracovaných jednotek.

²⁰⁷ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 121.

²⁰⁸ Čeněk Kahoun č.p. 86, Josef Pikous č.p. 83, Jiří Jaroš č.p. 85, František Matoušek č.p. 73, Jaroslav Hejna č.p. 63, Jan Čunát č.p. 81.

*dvojice asi 4 party – Všechny výhody vykládali co bude každý mít kdo se doň zapíše – nemám dnes zprávu kolik se jich podepsalo.*²⁰⁹

My konkrétní jména známe, a to díky obecní kronice, kde byli tito občané zmíněni. Pokud bychom náborovou akci hodnotili, lze tvrdit, že výsledek, kterého dosáhla, byl nevalný. Podpisy byly získány od dvanácti lidí, z čehož pět osob představovali sami účastníci přesvědčovací mise. Je zajímavé povšimnout si, kdo souhlas s hospodářsko-technickou úpravou pozemků podepsal. Obecní kronika uvádí jmenný seznam spolu s výměrou půdy.²¹⁰ Zcela jednoznačně lze tvrdit, že se jednalo o malé zemědělce, někteří stoupenci JZD ani žádnou zemědělskou půdu nevlastnili. Výměra u nikoho z podepsaných nepřesáhla 5 ha, jedinou výjimku tvořil podpis J. Pauknera, mlynáře z č.p. 1, který vlastnil pozemky o rozloze téměř 15 ha. Jak jsem již zmínila dříve, J. Paukner byl však osobou poněkud nekonvenční. Jeden z pamětníků²¹¹ také v reakci na dotaz, jací lidé v Hrejkovicích JZD zakládali, řekl: *To byla parta... stoprocentní zemědělci!* Důležitý je však fakt, že JZD v obci doposud nevzniklo, narozdíl od sousední vesnice Velká, která v roce 1952 rozšířila řady „moderně hospodařících“ obcí.

Zemědělce odrazovaly od vstupu do JZD i skutečnosti, o nichž se mohli přesvědčit na vlastní oči. V roce 1952, jak jsem uvedla v předchozí kapitole, nastal v obci značný problém s obděláním půdy, která byla J. Jankovským č.p. 38 a J. Kazimourem č.p. 16 předána do správy MNV. Na sklizení úrody byli povoláni brigádníci a STS z Milevska, posléze se úkolu chopilo JZD ze sousedního Kostelce nad Vltavou. B. Paukner v souvislosti s touto tematikou poznamenává: *Tak jsme vyděli jak se pracuje v „kolchoze“. Traktoristé více jezdily opravovat stroje, brygádníci byli svoláni na stavění, sešlo se slušný počet poctivých pracovníků ale žádný vedoucí – ani „strana“ KSC se o to nestarala ti měli svoje práce – Říkal starý Blažek „chodíval jsem ke dvoru do Jenšovic ale takovou práci jsem jakživ nevyděl – to je hospodářství – snopy naházeny na velké hromady zrní vytlučené – rozježděné“ Bylo všudy vyvěšeno po obcích plakátů, velká ruka a na dlani zrna obilí a k tomu nápis „ani zrno nesmí přijít na zmar“ Tu hned*

²⁰⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 92.

²¹⁰ V roce 1952 bylo ochotno založit JZD těchto 12 občanů: Josef Pikous č.p. 83 (kameník; 2 ha), Bohumil Zíka č.p. 77 (soustružník; 1,6 ha), Bohumil Koutník č.p. 76 (lesní dělník; 4 ha), Čeněk Kahoun č.p. 86 (krejčí; –), František Matoušek č.p. 73 (dělník; –), Josef Dvořák č.p. 85 (válečný invalida; –), Jíří Jaroš č.p. 75 (cestář; 2,2 ha), František Čunát č.p. 81 (předseda MNV; 4,4 ha), František Tomášek č.p. 39 (?; 4,9 ha), František Mrzena č.p. 47 (hostinský; 4,3 ha), Jaroslav Matoušek č.p. 53 (?; 4,3 ha), Jaroslav Paukner č.p. 1 (mlynář; 14,8 ha).

²¹¹ Respondent 1.

*u nás ukázka jak se hospodaří!*²¹² Zda se druhá část úryvku váže ke sklizni na pozemcích J. Jankovského a J. Kazimoura či k hospodaření na státním statku v Jenšovicích, není zcela zřejmé, jako ilustrace způsobu kolektivní práce však zcela postačí, ať je tomu tak či onak.

Podle jednoho z pamětníků²¹³ se snahám založit v obci JZD bránili nejvíce zemědělci s výměrou půdy okolo pěti hektarů. Ti totiž povinné dodávky bez větších problémů plnili, takže *na ně nemohli*.

Nátlak na zemědělce pokračoval i v roce 1953. Koncem března se na hrazení jedné z místních stodol a dále na mostě objevily dva nápisy: *Vstupte do JZD a Splňte dané závazky 5letkou Gottvaldovi!* Nebyly výsledkem činnosti místních uličníků, ani se takto neangažoval žádný politicky aktivní občan Hrejkovic. Naopak, onoho březnového dne se obyvatelům obce naskytl pohled na funkcionáře ONV, kteří tato hesla vápnem tvořili.

V průběhu léta zaznamenává obecní kronika další přesvědčovací akci. V obecní kronice se však takovýmito náborům říkalo *pohovory se zemědělci*, aby název nebudil dojem nátlaku. Náboru se účastnil i ředitel továrny Janka z Milevska, dále předseda místní organizace KSČ F. Matoušek č.p. 73, předseda MNV F. Čunát č.p. 81 a zástupce ONV J. Branšovský. Ani tentokrát se akce nesetkala s úspěchem: *V neděli 12./7.[1953] od rána dopoledne byl činěn nábor na založení JZD asi 4 skupiny přesvědčovali malozemědělce o výhodách. Bohužel dosti špatně pořídili – Nechtí tomu rozumět ti malozemědělci – chtějí hospodařit po staru – jak dědové a otcové to dělávali beze všech „plánů“ a vedlo se jim daleko lepší než-li dnes –!*²¹⁴

V roce 1954 neuvádí oni jedna kronika žádnou významnou agitační kampaň, obecní kronika pouze zmiňuje, že v dubnu chodilo po vsi šest dvojic zvat obyvatele na oslavy 1. máje a při té příležitosti jim rozdávaly brožuru *Slovo k rolníkům*²¹⁵.

Následujícího roku v srpnu se opakoval takřka stejný scénář jako v roce 1953, neboť v rámci této akce *přesvědčovaly zaměstnanci okr. výboru Komunistické strany Československa v Milevsku, zemědělce o výhodách společného hospodaření a o vstupu a založení jednotného zeměděl. družstva v obci.*²¹⁶

²¹² RA, Praha, *Kronika III*, s. 76.

²¹³ Respondent 1.

²¹⁴ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 116.

²¹⁵ Předpokládám, že se jednalo o publikaci *Upřímné slovo rolníkům* s proslovem K. Gottwalda k zemědělcům z roku 1945.

²¹⁶ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 181–182.

Nelze se divit, že zemědělci preferovali soukromý způsob hospodaření. Informace, které získávali o fungování již založených JZD, je optimismem nenaplňovaly. Právě naopak, posilovaly v nich skepsi vůči kolektivizaci jako takové i snahu vzniku JZD zamezit. B. Paukner si v roce 1955 poznamenal: *Stále se hlásí zakládejte JZD tam se vám dobře povede – máme příklad v Jetěticích tam stojí kopy jetele za první seče, a jsou zarostlé již zase jetelem – oves v panáčkách schnilý – a t.d.*²¹⁷

Patrně poslední akcí, kdy mohlo být v Hrejkovicích založeno družstvo bez většího skandálu, byl nábor z přelomu let 1955 a 1956. Obecní kronika událost nezaznamenává, B. Paukner ji však ve svých zápisech zachytil: *Ten týden před Vánoci [1955] chodili dvě dvojice (4 muži) přesvědčovat zemědělce o výhodách v JZD – aby do něj vstoupili mnoho snad jich nenachytali, dosud se neví co budou dělat s tou půdou,*²¹⁸ *kteřá musí být obdělána.*²¹⁹ Ani do konce roku 1955 tedy v Hrejkovicích JZD nevzniklo, což pochopitelně přineslo své důsledky.

Inhed po Novém roce byli představitelé MNV předvoláni „na kobereček“ na okresní národní výbor do Milevska a obviněni z neschopnosti přimět zemědělce k založení JZD: *Dne 3.1.56 byli voláni k předsedovi ONV v Milevsku někteří členové MNV a to předseda MNV Zelenka Ant. 21, tajemník Kahoun Jan 86, předseda zemědělské komise Havlíček Josef 80, další členové: Dědourek Jan 58, Matoušek Jar. 53, Dvořák Václ. 79, kde jim byla vyložena situace v práci MNV jako nedostačující, dále otázka neobdělané půdy v obci, aby MNV uvažoval o založení JZD. Matoušek Jar. 53 konstatoval, že jsou v obci dobří zemědělci, kteří by dovedli dobře v JZD hospodařiti, ostatní členové MNV se ohražovaly, že v obci jest ze strany zemědělců pro ustanovení JZD nepochopení, tato porada byla pak skončena.*²²⁰ Obecní kronika neuvádí výsledek jednání ve formě příkazu JZD založit, tuto informaci bychom mohli pouze vytušit, protože v roce 1956 JZD skutečně v Hrejkovicích vzniklo. Domněnku potvrzuje především rodinná kronika: *Když nemohli ti dvojice co 14 dní chodili vysvětlovat ty výhody v JZD – zavlán MNV na ONV a tam dostali příkaz k založení JZD – a tak se stalo – – –.*²²¹

Jak je vidět, počátkem roku 1956 došla okresním funkcionářům s děním v Hrejkovicích trpělivost a dospěli k názoru, že pokud nevstoupí zemědělci do JZD

²¹⁷ RA, Praha, *Kronika V*, s. 89.

²¹⁸ Pozemky od č.p. 38 a č.p. 16.

²¹⁹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 116.

²²⁰ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 210.

²²¹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 118.

dobrovolně, stane se tak z donucení. O to smutnější je fakt, že i samotný zákon o JZD garantoval dobrovolnost jejich vzniku a vstupu jednotlivých členů.

Na základě jednání členů MNV s funkcionáři okresní úrovně byla tři dny na to svolána *beseda se zemědělci o JZD*, pořádaná pod záštitou ONV. Do úřadovny MNV se ovšem dostavilo pouze 10 zemědělců, což vzhledem k tomu, že v obci existovalo téměř 80 zemědělských usedlostí, zcela jednoznačně dávalo najevo smýšlení hospodářů. Toto byla pravděpodobně ta pomyslná poslední kapka, po níž pohár trpělivosti příslušných funkcionářů přetekl. Představovala jasný signál, že k ustanovení JZD v obci je bezpodmínečně nutné zvolit účinnější donucovací prostředky. A tak se také stalo.

Na konci ledna roku 1956 byli voláni všichni zemědělci znovu do úřadovny MNV. Tam jim byly vypočteny „nedodávky“ z minulých let ve volné ceně, dále nedoplatky na daních a národním pojištění. Současně jim bylo navrženo, aby podali přihlášku do JZD. B. Paukner dodává: *Velký rozruch je teď v obci – p. Matoušek si nechává volat občany na MNV – tam jim vysvětluje výhody ke vstupu do JZD – a každý má vypočteno co za kolik let dluhuje státu – jsou to veliké obnosy ze zoufalství raději každý přistoupí snad – ? doposud není známo – kolik je jich –.*²²² Po tomto nátlaku podalo přihlášku 11 zemědělců, mezi nimi i ti s velkou výměrou.²²³ Jak uváděli někteří pamětníci, vstup do JZD byl pro ně vysvobozením. Jeden z respondentů²²⁴ hovořil konkrétně o usedlosti F. Hlavína č.p. 8, kterého restriktivní opatření vůči soukromým zemědělcům tvrdě postihovala. Fyzicky a psychicky ničila nejenom samotného hospodáře, ale i jeho manželku. Situaci ztěžoval také fakt, že manželé měli v této době tři malé děti.²²⁵

Dne 2. února 1956 se uskutečnila schůze za účasti zástupců ONV a novinářů Rudého práva: *Během schůze, která se konala v hostinci u Mrzenů, vysvětlil předseda ONV Řezáč Jos. situaci v plnění obce, pak se ujal slova okr. plnomocník J. Herout, který uvedl některé neplniče a mezi jiným navrhl Zděnovce Fr. 6 zemědělce o výměře 36 – ha a Pauknera Frant. zemědělce čp. 2 o výměře 38 – ha k likvidaci, dle jeho výpočtu činily jejich nedodávky přepočtené ve volné ceně kol 70,000 Kčs. Pak četli zemědělce jednoho po druhém a činily dotaz zda chtějí na levo t.j. podat přihlášku do JZD, neb na pravo a hospodařiti po staru, dále bylo oznámeno těmto zemědělcům do prava, že se jim přidělí as 100 – ha zemědělské půdy po čp. 1, Paukner Karel mlýn, který byl likvidován*

²²² RA, Praha, *Kronika V*, s. 119.

²²³ Např. Jaroslav Řežábek č.p.5 (22 ha), František Hlavín č.p. 8 (28 ha), Josef Řežábek č.p.41 (15 ha).

²²⁴ Respondent 1.

²²⁵ Čtvrtý potomek se podle respondenta 4 narodil patrně až po vstupu do JZD, nemůžeme to však tvrdit s jistotou.

a po Zděnovci F. čp. 6 a Paukneru Fr. čp. 2, kteří byli navrženi k likvidaci.²²⁶ Tolik nám říkají oficiální zápisy obecní kroniky. Na schůzi podali přihlášku další zemědělci, obecní kronika eviduje podpisy celkem 19 osob.²²⁷

Tato událost byla z hlediska dění v obci natolik významná, že její komentář nemůže chybět ani na stránkách rodinné kroniky: *Ve čtvrtek večer dostavilo se 8 mužů upevnit JZD –, které již p. Matoušek – občany celý týden si nechal svolávat a výhody jim vykládat – Na čtvrtek byli všichni zemědělci písemně pozváni i oba kulaci Zděnovec a Mareš – Zděnovec se dostavil když se něco otázal musel opustit místnost’ – Sami moudří komunisti to odsuzovali jaké sprosté nadávky na ně kydali – Janeš strojník dal nějakou otázku, byl vyveden do sálu a tam ho pořádně zjeli – Ti, kteří nechtěli vstoupit napsali jim hned kolik ha – navíc vyhnali je z místnosti nechali jen ty co se podepsali celkem získali 19. členů a 21. sil tohoto večera.*²²⁸

Na vyvedení F. Zděnovce z této schůze si v rozhovorech bez jakéhokoli přímého dotazu vzpomněli dva pamětníci. Bylo důkazem naprosté bezmocnosti, o osudu obou selských rodin bylo již s definitivní platností rozhodnuto. Tato schůze se stala současně schůzí ustavující, takže 2. únor 1956 můžeme považovat za den vzniku JZD Hrejkovice.

Problém nastal při obsazování nově vzniklých funkcí, zvláště u volby předsedy družstva. Podobně jako po volbách do MNV v roce 1954 nechtěl nikdo funkci předsedy přijmout. Byla proto vyslána tříčlenná deputace k zemědělci Štěpánu Nedvědovi č.p.19 ve snaze přesvědčit ho, aby do družstva vstoupil a zároveň se stal jeho předsedou. Protože si vzal lhůtu na rozmyšlenou, byli alespoň zvoleni ostatní členové představenstva. Jeho součástí se stali i dva z velkých zemědělců, a to F. Hlavín č.p. 8 a J. Řežábek č.p. 41. Předseda byl zvolen až s určitým časovým zpožděním, funkci nakonec přijal člen KSČ F. Čunát č.p. 81.

Členství větších hospodářů v JZD a jeho představenstvu můžeme jednoznačně považovat za přínosné, neboť oni jediní dostatečně rozuměli zemědělství a uměli hospodařit na velkých pozemcích, když kulaci přístup do JZD neměli. Jak uvedl jeden respondent,²²⁹ předsedou měli udělat např. F. Zděnovce a ne někoho, kdo s organizací zemědělské práce neměl žádné zkušenosti.

²²⁶ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 212.

²²⁷ Dva členové využili svého práva odstoupit a další den podali odhlášku. Byli to Karel Čunát č.p. 68 (7 ha) a Bohumil Koutník č.p. 76 (4,5 ha).

²²⁸ RA, Praha, *Kronika V*, s. 122.

²²⁹ Respondent 1.

Další vlna nátlaku směřovala na ty zemědělce, kteří odmítli do JZD vstoupit. Člen Rady MNV F. Matoušek spolu s tajemníkem místní organizace KSČ J. Kahounem na ně 5. února, jak bylo přislíbeno, rozepsali téměř 100 ha půdy. Na každého vyšel přiděl v rozmezí od 1 do 4,5 ha. Během týdne přistoupilo do JZD dalších pět zemědělců. Problém s přidělenou půdou však narůstal. Zemědělci ji totiž odmítli obdělávat, a to i přes osobní výzvu náměstka předsedy ONV B. Kloboučnicka, který se v květnu do Hrejkovic osobně dostavil. Na záležitosti ohledně rozepisování půdy zemědělcům vzpomínal i jeden z pamětníků,²³⁰ který charakterizoval situaci expresivnějším synonymem slova nepořádek, protože díky těmto aktivitám leželo velké množství půdy ladem.

Den poté, co náměstek předsedy ONV pohrozil zemědělcům organizací práce za pomoci STS, volal předsedovi MNV a otázel se, zda zemědělci jeho výzvy uposlechli. Ti však tak neučinili a na přidělené pozemky byla skutečně vyslána STS z Milevska. Obecní kronika neuvádí, jaké důsledky byly z tohoto chování vyvozeny. Předpokládám však, že k tíži každého zemědělce byly rozpočítány náklady na pracovní síly včetně stravného i využití strojů.

Rodinná kronika, která mimo jiné pečlivě eviduje členy a nečleny nově vznikajícího družstva, se vyjadřuje i k problematice zatěžování soukromě hospodařících zemědělců další půdou. U seznamu těch, kteří do JZD odmítli vstoupit si kronikář poznamenává: *Tito zemědělci dosud v JZD nejsou byli pozváni k podpisu že půdu přijímají která jim bude ještě přidělena – že nevstoupili do JZD někteří až k Jenšovicům jiným ani sami nevědí kde co pěkného dostanou – trestají jak můžou hlavně pan zakladatel Matoušek co řekne „to platí! Všichni dostali poštou psaní kde mají půdu přidělenou, všichni zase to poštou vrátili – z Chlumku občanům přidělena mlynářova stráň z Budárny pole na „Červené“. Zase zjednali stroj. stanici ty pole zorali snad zaseli k tíži těm co je nechtějí – kdo bude sklízet?*²³¹

Na základě všech informací, které jsem o dění v Hrejkovicích získala, se nemohu ubránit dojmu, že MNV měl problémy s vlastní autoritou, neboť z mnohých záznamů vyplývá, že docházelo k ignoraci nařízení obyvateli obce a funkcionáři nebyli schopní zjednat si respekt. Tuto domněnku nemusíme nutně chápat jako neschopnost představitelů obce zastávat své funkce, spíš bych zde spatřovala jakousi rozpolcenost toho, že na jedné straně byly jasně stanoveny požadavky nadřízených orgánů,

²³⁰ Respondent 1.

²³¹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 123.

především tedy ONV v Milevsku, na straně druhé mohly být tyto požadavky v rozporu s jejich morálními zásadami či zdravým úsudkem. Představitelé MNV byli členy vesnického společenství a dění v obci se jich osobně dotýkalo, narozdíl od funkcionářů ONV, kteří mohli svá rozhodnutí činit tzv. od zeleného stolu.

Další změny ve vlastnictví půdy, kterou nečlenové původně obdělávali, nastaly v květnu 1956. Jednalo se o situaci, kdy po vzniku JZD a rozorání mezí byly v rámci scelování půdy zabrány pozemky i nečlenům družstva.²³² Zemědělcům musela být takto odebraná půda nahrazena. Faktem zůstává, že náhradní pozemky bývaly na okrajích katastru a velmi často se vyznačovaly nepoměrně horší bonitou půdy než pozemky zabrané družstvem. Vzhledem k tomu, že JZD Hrejkovice představovalo III. typ družstva, docházelo ke svodu dobytka jeho členů, čímž byl zahájen společný chov. Jako vhodné prostory posloužily hospodářské budovy statků vystěhovaných rodin.²³³

V Hrejkovicích bylo sice JZD založeno, stále však přetrvával problém s malým počtem členů. Už v červenci 1956 byla svolána další veřejná schůze občanů, taktéž za přítomnosti zástupců ONV včetně jeho předsedy J. Řezáče a tajemníka Šejby. Současně se schůze účastnil i okresní plnomocník ministerstva výkupu J. Herout. Tito funkcionáři však vážili svou cestu do Hrejkovic zcela zbytečně, protože jak A. Zelenka do obecní kroniky uvedl, *jelikož se na schůzi nedostavily žádní zemědělci, jenom několik členů JZD, nebyla schůze ani zahájena.*²³⁴ Všichni zemědělci tak dali zcela nepokrytě najevo, že své stanovisko ohledně vstupu do družstva nezmění. Spolehali na to, že nebyli MNV předvoláni, ale že se jednalo o veřejnou schůzi, kde byla účast dobrovolná. Svého práva neúčastnit se tedy všichni soukromí zemědělci využili.

Konflikty vznikaly i uvnitř samotného JZD mezi jeho členy. Takovéto informace z pochopitelných důvodů obecní kronika nezveřejňuje. Nesrovnalosti vznikly mezi dvěma členy – předsedou F. Čunátem č.p. 81 a J. Matouškem č.p. 53. B. Paukner vyostřenou situaci ve družstvu komentuje: *Trochu v JZD to neklape, hádá se to Matoušek Chlumecký s Čunátem předsedou: Matoušek došel ke Kloboučnickovi dal výpověď, ale hned večer přijelo auto pro „pohlaváry“ a rovnalo se to v Milevsku – Matoušek opět pracuje –.*²³⁵ Spory potvrzuje i jeden z respondentů.²³⁶ Konexe J. Matouška „na okrese“ pak situaci vyřešily v jeho prospěch. Obecní kronika uvádí, že

²³² Zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků.

²³³ Dne 5. dubna 1956 byl proveden první svod dobytka, a to do stájí statku Kazimourových č.p.16.

²³⁴ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 216.

²³⁵ RA, Praha, *Kronika V*, s. 123.

²³⁶ Respondent 1.

8. září 1956 na členské schůzi JZD byl odvolán stávající předseda F. Čunát a zvolen právě J. Matoušek. Následující den podal F. Čunát i s manželkou odhlášku z JZD. Zápis B. Pauknera není datován, můžeme pouze konstatovat, že časově předchází odvolání prvního předsedy, které bylo následkem „pohovorů“ na okresním výboru. Co bylo konkrétní příčinou sporu už nezjistíme, zřejmé je však to, že k roztržkám docházelo i v samotném vedení družstva.

Od vstupu do JZD odrazilo soukromé zemědělce způsob práce v hrejkovickém družstvu a s ním ruku v ruce jdoucí hospodářské výsledky. B. Paukner konstatuje, že v roce 1956 mají soukromí zemědělci ukončeny některé zemědělské práce dříve než JZD. To, že se tyto práce v JZD v Hrejkovících zpožďovaly, dokládá i obecní kronika, když např. v roce 1957 uvádí, že žně skončily 10. října a žito se selo až 17. listopadu.²³⁷

JZD v obci fungovalo už více než rok, ale počet jeho členů se nezvyšoval. Zhruba dvě třetiny zemědělských usedlostí pracovaly dále na soukromém principu a Hrejkovice se stávaly černou ovčí okresu. Další vlna nátlaku přišla v polovině roku 1957. Této přesvědčovací mise se neúčastnili pouze zástupci místních a okresních institucí, jak bylo doposud obvyklé, ale také představitelé sousední obce Kostelec nad Vltavou, kde JZD fungovalo od roku 1949, a v neposlední řadě zástupci významných organizací v Milevsku, jako byla okresní spořitelna či továrna Janka.

Události popisuje obšírně obecní kronika. Byla by škoda ji pouze parafrázovat, proto i přes větší rozsah uvádím celý záznam, který dostatečně vystihuje danou situaci: *Dne 25.6.57 dostavil se do obce zástupce ONV, V. Himl t.č. předseda MNV Kostelec, nechal si svolati některé členy MNV, kteří dosud nebyli členy JZD a přesvědčoval je o výhodách zemědělské velkovýroby, druhý den přijela skupina z Milevska a to: Jar. Kalina ved. plán. odboru rady ONV Ing. Birdl z Janky, Habart ředitel státní spořitelny v Milevsku a nechaly si předvolati na MNV zemědělce – neplniče z obce a přesvědčovaly je o výhodách JZD, též byl přítomen člen ONV za obec Hrejkovice Kučera Josef z Kostelce, dále Kril Karel lesní a Vítovec J. oba z Kostelce.*

Večer si pak pozvali na MNV zemědělce, kteří plní řádně svoje dodávkové úkoly a rovněž je přesvědčovaly do vstupu do JZD, a to: [...] jelikož se přítomní nemohli rozhodnouti, byly všem rozdány přihlášky do JZD.

Druhý den byli voláni opět na MNV kam se dostavil vedoucí taj. OV KSČ Samec Josef okresní prokurátor Novotný a byla znovu objasněna otázka zemědělské

²³⁷ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 225.

velkovýroby přes JZD, zemědělci prohlásily, že by přihlášky podepsaly, když by vstoupily i ostatní zemědělci z obce, proto byl zbytek včetně samot obeslán na druhý den, tyto zemědělci neměli vůbec zájem a proto se dohodl ved. taj. OV KSČ Samec Jos. z předsedou MNV Zelenkou Ant., aby svolal opět druhý den večer v sobotu veřejnou schůzi všech zemědělců, aby se mezi sebou dohodli a stanovisko oznámil předseda MNV Zelenka Ant. politické komisi OV KSČ v Milevsku v pondělí ráno dne 1.7.57.

Schůze byla svolána do sálu u Mrzenů, celkem 42 zemědělců stojící mimo JZD, na schůzi se dostavil náměstek předsedy ONV Kloboučník Bart., jelikož se zemědělci opět nemohli dohodnouti, byli opět druhý den voláni postupně na MNV, během dne a večer dostavil se náměstek ONV Herout Josef a okresní prokurátor Novotný.

V úterý dne 3.7. 57 večer opět svolána veřejná schůze všech zemědělců do hostince u Mrzenů, na kterou se dostavil opět Herout Jos. náměstek předsedy ONV a okresní prokurátor Novotný, zemědělci stále váhaly podepsati přihlášky do JZD, Herout Josef prohlásil, že se z Hrejkovic nehne, dokud zemědělce nepřesvědčí, byli pak voláni druhý den 4.7.57 ve čtvrtek někteří zemědělci, aby podepsaly přihlášky do JZD, celkem jich podepsalo 15 zemědělských závodů, druhý den v pátek 5.7.57 zbytek, pak byli voláni z Chlumku a samoty Žebráci, kteří pak většinou všichni podepsaly přihlášky do JZD, někteří z Chlumku byli pak ještě navštíveni v bytě a pak též podepsali.

*Tímto aktem se celá obec stala socialistickou.*²³⁸

I ze zápisů obecní kroniky lze jasně usuzovat, jak „dobrovolný“ vstup nových členů byl. Většina zemědělců přistoupila do JZD až v důsledku mnohadenního systematického nátlaku. Po této akci soukromě hospodařilo pouze několik jednotlivců. Jeden z pamětníků vzpomínal,²³⁹ že poté co se pokoušeli také jeho přesvědčit ke vstupu do JZD, jel tuto situaci řešit „na okres“, kde argumentoval tím, že pozemky má pronajaté, tak ať na nich podle hesla *Půda patří těm, co na ní pracují*, hospodaří jejich nájemci. Ke vstupu majitelů těchto pozemků do JZD nikdy nedošlo.

Hrejkovické JZD bylo založeno v pozdější fázi kolektivizace, která se co se týče vstupu členů podstatně lišila od fáze z počátku 50. let 20. století. V počáteční etapě vstupovali do JZD hlavně stoupenci KSČ a lidé, kteří nedisponovali prakticky žádnou půdou. Naproti tomu v druhé polovině 50. let 20. století bylo již soukromě hospodařícím zemědělcům jasné, že perspektiva jejich činnosti je takřka nulová. Naděje

²³⁸ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 244–246.

²³⁹ Respondent 2.

na liberalizaci státního systému po krátkém období uvolnění vyprchala. Zemědělci tak vstupovali do družstva pod všeobecným společenským tlakem.²⁴⁰ V návaznosti na dříve popsaný postup zakládání JZD v Hrejkovicích a přihlášky nových zemědělců se však domnívám, že právě tato vesnice obecné schéma nepotvrzuje. Vstup do JZD byl zapříčiněn zcela konkrétními nátlakovými prostředky, nikoli rezignací soukromých zemědělců na politickou situaci v zemi.

V roce 1957 započala největší budovatelská akce JZD, a to stavba kravína. Tato skutečnost by nebyla nikterak neobvyklá, kdyby se nové budovy vystavěly podle původního návrhu na nízko položeném západním okraji obce. Hrejkovice šly však vlastní cestou a kravín byl postaven ve svahu v prostřední části obce, vezmeme-li jako osu vsi hlavní silnici spojující Milevsko a Kostelec nad Vltavou. Hlavním propagátorem této myšlenky byl F. Matoušek č.p. 73. A přestože byl podle výpovědi jednoho respondenta²⁴¹ povolán ke zhodnocení místa pro stavbu hygienik, který i vzhledem k blízkosti školy lokalitu nedoporučil, výstavba započala.

Jaký byl skutečný důvod pro výstavbu v této lokalitě není jasné, s jistou mírou nadsázky se dodnes mezi pamětníky říká, že kravín tam byl vystavěn proto, aby manželka F. Matouška Eliška *neměla daleko do práce*.²⁴²

Vzhledem k tomu, že kravín vyrostl ve svahu a v blízkosti obytných stavení, docházelo ke kontaminaci půdy a vody v níže položených studních. B. Paukner se však o stavbě zmiňuje i z ryse soukromého důvodu. Kravín totiž odděloval od hlavní silnice rozsáhlý pás pozemku, který patřil k č.p. 59, tedy rodině kronikáře, a na kterém byla udržovaná zahrada. Pro zbudování přístupové cesty byla proti vůli majitelů zahrada rozhražena a potřebná část zabrána. *V říjnu vybrali brambory na zahradě dost jich bylo a velké pak zasel a zoral celou zahradu Kožíšek [.] Bohouš [syn] byl volán na MNV. že se to nemnělo dělat – nevím jak se to a kdy skončí? stromy chtějí a.t.d. Musíme doufat. Již zabrali kde se dalo a pořád mají málo –*.²⁴³ Kronikář doufal marně. Přes zahradu byla skutečně zbudována příjezdová cesta ke kravínu.

Další členové vstoupili do JZD v roce 1959, a to poté co MNV rozepsal povinné dodávky na tři zemědělce. Nutno podotknout, že rozpis byl činěn na základě výměru ONV. Sám obecní kronikář A. Zelenka konstatuje nucenost vstupu: [...] *jelikož dodávky*

²⁴⁰ Březina, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: Blažek, Petr – Kubálek, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008, s. 132.

²⁴¹ Respondent 4.

²⁴² Č.p. 73 stojí v těsné blízkosti místní školy.

²⁴³ RA, Praha, *Kronika V*, s. 147.

obilí, mléka a ostatních produktů byly značně velké, podepsaly 2 zemědělci a to z Budárny přihlášky do JZD a to Vácha Fr. čp. 33 a Kothera Čeněk čp. 25. Tímto zůstává státi pouze 1 zemědělec mimo JZD a to Vlk Frant. čp. 26 s výměrou kol. 1.–ha.²⁴⁴ Informace obecní kroniky je zavádějící. Mimo JZD zůstalo více zemědělců, F. Vlk č.p. 26 byl pouze jediným z výše zmíněných třech rolníků, který i přes vysoký kontingent do JZD nevstoupil.

Jak jsme se mohli v této podkapitole přesvědčit, vznik JZD v Hrejkovicích byl komplikovaný, ale hlavně zcela nedobrovolný. Skutečnost, že dobrovolnost vzniku byla garantována v zákoně o JZD, jsem již zmiňovala. Tento zákon však vstoupil v platnost v roce 1949, kdy byl kolektivizační proces v počátku a bylo ještě otázkou budoucnosti (byť blízké), jestli skutečně budou družstva vznikat z vlastní vůle jednotlivých obcí. Záhy se ukázalo, že kolektivizační cesta je cestou plnou nátlaku a represí vůči soukromým zemědělcům. Komunistická propaganda přesto dál zveřejňovala lživé informace. B. Paukner odkazuje na novinový článek v Lidové demokracii, který vyšel 13. září roku 1956 (tedy více než půl roku po „dobrovolném“ vzniku JZD Hrejkovice) a tvrdil, že jsou JZD v Československu zakládána výhradně na bázi dobrovolnosti. *Pokud se zcela ojediněle vyskytly pokusy o nátlak na rolníky, bylo včas ze strany vedoucích orgánů proti těmto pokusům zakročeno.*²⁴⁵ Na dobrovolnost vzniku JZD v milevském okrese se dotazoval i prezident republiky, když byl na oficiální návštěvě továrny Janka v Milevsku. B. Paukner píše: *Pan prezident navštívil v Milevsku „Janku“ a.t.d. ptal se, prý – jak se postupovalo „ohledně zakládání „JZD“ zda-li dobrovolně neb nuceně – to se ví, že „konšelíci asi řekli – že „dobrovolně“.*²⁴⁶

Jistě by se dalo nalézt mnoho důvodů, proč nový způsob hospodaření nefungoval. Družstva původně vznikala dobrovolným rozhodnutím budoucích členů, kteří sledovali společný cíl. Tento cíl stejně jako cesta k němu záležely na dohodě mezi členy, na jejich konkrétních požadavcích. Oproti tomu socialistické družstevnictví založilo svou činnost na nátlaku družstvo založit a stát se jeho členem a na unifikaci řízení. Činnost družstva byla plánována „shora“, také stanovy byly vytvářeny podle vzoru určeného ministerstvem zemědělství, bez ohledu na různé potřeby a rozdílné vstupní podmínky jednotlivých družstev.

²⁴⁴ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 273.

²⁴⁵ RA, Praha, *Kronika V*, s. 123.

²⁴⁶ *Tamtéž*, s. 121.

Do družstva vstupovali lidé proti své vůli, pracovali pro něco, čemu nevěřili. Na druhou stranu umožňovala družstva vstup členům, kteří tak činili s nadšením a dobrovolně, ať už myšlenky kolektivizace věřili, či bylo jejich snahou získat osobní prospěch bez ohledu na znalosti a zkušenosti z oblasti zemědělské výroby a organizace práce.

Základním předpokladem pro úspěšné fungování družstva je spolupráce mezi jeho členy, ke které na základě výše zmíněných skutečností nedocházelo. Již v předchozí části jsem uvedla jednu roztržku uvnitř družstva v Hrejkovicích, která vygradovala odvoláním jeho předsedy. Také oficiální kronika obce neshody mezi členy připouštěla. Že vztahy v JZD nebyly ideální přiznává kronikář A. Zelenka, když v roce 1957 a v roce 1958 diplomaticky sděluje, že mezi členy ještě *nepanuje shoda* a že neúspěšné hospodářské výsledky družstva po prvním roce jeho existence měly vliv na *částečnou nespokojenost členů*.²⁴⁷

JZD však vláda oproti soukromě hospodařícím zemědělcům natolik zvýhodňovala, že jejich ekonomická neúspěšnost nebyla tak markantní. Nehledě na to, že pro účely komunistické propagandy existovalo několik výběrových družstev s vynikajícími výsledky, která měla sloužit jako vzor a vytvářet iluzi bezproblémového chodu.

Realita bývala diametrálně odlišná. Vedení družstva nekompetentními pracovníky, neznalost agrotechnických postupů a neochota pracovat „pro všechny“ si vybírala svou daň v podobě špatných hospodářských výsledků. Hrejkovice toho byly zářným příkladem. Je pravda, že v průběhu 50. let 20. století zemědělství postihovala v důsledku špatného počasí opakovaně neúroda, skluz a neefektivita zemědělské práce se však staly neoddiskutovatelným znakem počáteční éry JZD Hrejkovice bez ohledu na přízeň či nepřízeň počasí.

Obecní kronika mnohokrát konstatuje chyby v hospodaření družstva. Práce získávaly časové zpoždění, sklizené plodiny byly špatným zacházením znehodnoceny.²⁴⁸ Situaci charakterizuje A. Zelenka slovy: *Polní práce byly značně nákladné*.²⁴⁹

Vyplácení odměn členům družstva za jejich práci probíhalo dvoufázově. Nejprve byly v průběhu roku vyplaceny zálohy a na konci roku proběhlo finální vyúčtování.

²⁴⁷ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 263.

²⁴⁸ Jednalo se o taková pochybení jako přeschnutí lnu, namrznutí brambor k sadbě či zmoknutí sena.

²⁴⁹ SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 267

Nezřídkou kdy se stávalo, že výsledkem zúčtování byl deficit. Jakým způsobem se situace řešila, můžeme vidět i na příkladu Hrejkovic, kde ke shodné situaci došlo. Obecní kronika o účetní ztrátě taktně mlčí, B. Paukner uvádí: *2. února [1957] JZD vyplácelo členům odměnu za jednotku 13 Kč tolik neměli dostat ale okres to doplatil – Tak slavili první hody zabili prase, napekli koláčů, a dortů – bylo mnoho všeho hudba hrála – p. Kloboučník měl proslov hřímal hrozně proti těm kdo by chtěl jen slovem poškodit „socialismus“ a.t.d.*²⁵⁰ Jak je vidět, ani špatné výsledky hospodaření družstva neubraly některým funkcionářům chuť slavit, takže po skončení zasedání valné hromady se za účasti zástupců ONV konala v bývalém statku J. Kazimoura č.p. 16 výše zmíněná zábava.

Systematické zvýhodňování JZD bylo patrné v několika oblastech, na které upozornil L. Feierabend ve své studii.²⁵¹ Po rozorání mezí získalo JZD nárok na zapůjčení veškerého vybavení státních traktorových stanic za poloviční cenu oproti soukromě hospodařícím zemědělcům. Družstvo mělo přednost při zisku osiv a sazenic. Členové JZD byli zvýhodňováni i daňově, byli také účastni na státním zdravotním a sociálním pojištění. Značné zvýhodnění představoval rozdílný přístup ke kapitálu. Poté, co došlo k zestátnění bankovních institucí, bylo znemožněno soukromě hospodařícím subjektům získat úvěr.

Kolektivizace měla i další dalekosáhlé důsledky. Zcela změnila tvářnost krajiny, zmizely meze a remízky, vysoušením půdy zanikaly mokřady. Tím došlo ke zničení přirozeného prostředí pro mnohé druhy rostlin i zvířat. Podle jednoho z pamětníků²⁵² z okolí Hrejkovic v 50. letech 20. století vymizely křepelky a koroptve.

4.2.3 Zrušení kampeličky a finanční záležitosti obce

Jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole věnované zemědělskému družstevnictví, nedostatek financí, se kterým se hospodáři při své práci často potýkali, vedl ke snaze řešit situaci pomocí úvěrových družstev. Ta díky své činnosti bránila vesnické lichvě, která dostávala zadlužené rolníky do začarovaného kruhu nekončících splátek. Také zápisy v prvním dílu obecní kroniky Hrejkovic nás utvrzují v názoru, že před založením místního úvěrového družstva, se občané stávali obětí lichvářů.

²⁵⁰ RA, Praha, *Kronika V*, s. 124.

²⁵¹ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 73–74.

²⁵² Respondent 4.

Následující citace nám přiblíží poměry na počátku 20. století před vznikem hrejkovické kampeličky. Zároveň je ukázkou příspěvku ovlivněného dobovým antisemitismem: *Po zrušení roboty záložny nebyly a když začaly v letech sedmdesátých,²⁵³ neměly dosti vkladů, aby mohly půjčovat a také se ještě nevžily. Lidé se dlužily od zámožných sedláků mnohdy na vysoké úroky až [?]. V naší obci půjčoval peníze Václav Hřebejk z čí. 6 a ještě jiní. Daleko horší bylo dlužit se od židů kteří se rozlezli po vesničkách i městech a ovládli téměř všechn obchod. Zvlášť někteří byli přímo upíři. Prodávali také na dluh a půjčovali hotové. Počítali velké úroky a připisovali. Tak přišlo v našem okolí zejména v Lhotě Pechové mnoho statků „na buben“.*²⁵⁴

Velký rozkvět úvěrních družstev nastal počátkem 90. let 19. století a pokračoval i v době vzniku samostatné československé republiky. Kampeličky pomáhaly svým členům ve finančních záležitostech. Jednalo se především o možnost vkladů pro všechny občany a výhodné úvěrové financování krátkodobého charakteru pro členy družstva.²⁵⁵ Kampeličky působily na úrovni obcí, vedení tak bylo v rukou lidí, kteří dokonale znali místní prostředí i jednotlivé obyvatele.

V Hrejkovících byla kampelička založena v roce 1907. Obecní kronika přičítá hlavní zásluhu na vzniku řediteli místní školy F. Dubskému, který se stal jejím pokladníkem. Záložna sloužila nejen obyvatelům Hrejovic, ale i sousední obci Níkovice. V čele stanul starosta Hrejovic Václav Smrt č.p. 7,²⁵⁶ náměstkem byl zvolen Václav Kazimour č.p. 16.²⁵⁷ Oba jmenovaní pocházeli z řad místních sedláků. O fungování kampeličky se v záznamech obecní kroniky mnoho nedozvíme, neboť se této problematice téměř nevěnuje. V roce 1945 pouze zmiňuje, že byly konány nové volby představenstva, ale nikdo se nechtěl ujmout funkce předsedy. Nakonec se jím stal toho času obecní kronikář J. Tříška, který předchozí rok přestal vykonávat funkci starosty obce.

Konec tradičních kampeliček a záložen a jejich samosprávy nastal po únorovém převratu v roce 1948. Podle zákona č. 181/1948 Sb., o organizaci peněžnictví přešly tyto instituce pod správu ministerstva financí, které jejich činnost direktivně řídilo.

²⁵³ Neúspěch byl způsoben hospodářskou krizí, která vypukla po krachu vídeňské burzy roku 1873.

²⁵⁴ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

²⁵⁵ Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, c.d., s. 28–29.

²⁵⁶ V. Smrt působil jako starosta obce v letech 1901–1904 a 1907–1910. Jeho usedlost č.p. 7 „U Smrtů“ patřila ještě na počátku 20. století k největším statkům Hrejovic.

²⁵⁷ V. Kazimour vykonával funkci starosty Hrejovic v letech 1895–1901.

Taktéž byla změněna pravidla pro obsazování funkcí v organizacích. Místní finanční instituce, nazývané „lidovými peněžními ústavy“, se musely stát členy příslušné okresní spořitelny a záložny. Tyto organizace pak podléhaly Lidovému peněžnímu ústředí v Praze. Vertikální propojení peněžních institucí dávalo vládě neomezenou moc nad finančními prostředky obyvatelstva naspořenými v dřívějších dobách. Tak i lidové peněžnictví postihl proces centralizace. Původní smysl existence úvěrních družstev se vytratil.

Kampelička v Hrejkovicích byla oficiálně zrušena v roce 1951. Okresní spořitelna a záložna v Milevsku podala návrh, na jehož základě bylo doporučeno sloučení záložny v Hrejkovicích právě s tímto finančním ústavem. Důvodem měly být malé vklady, nedostatečný obrat a také nevhodnost činnosti. Těžko soudit finanční situaci instituce bez znalosti účetních výkazů, avšak skutečnost, že lidé opravdu dávali přednost hotovým penězům před úsporami, dokazuje záznam B. Pauknera vážící se právě k zmiňovanému roku 1951: *Peníze se neukládají dnes – – – – raději zařizují stroje neb zušlechťí si domácnost' – dá si postavit kamna – kolem obkladačky které stojí 12 až 17000 Kčs neb samočinný vodovod – vyorávačku na brambory, sekačku.*²⁵⁸

K návrhu na sloučení se měl vyjádřit jak místní akční výbor NF v Hrejkovicích, tak i MNV. Zatímco místní akční výbor se sloučením souhlasil, MNV předpokládá zlepšení finančního zdraví instituce, navrhl ponechat záložnu v provozu. Ministerstvo financí následně rozhodlo obě instituce sloučit. Tento fakt by sám o sobě nebyl tak překvapivý, poněkud absurdně však vyznívá chování původně protestujícího MNV, který po rozhodnutí ministerstva svolal plenární schůzi a návrh na sloučení jednohlasně schválil. Patrně se nebudeme mýlit, když vyslovíme domněnku o nátlaku nadřízených orgánů jako hlavní příčině změny názoru. Od 1. dubna 1951 tak přestala hrejkovická kampelička fungovat.

Život soukromým zemědělci ztěžovala také úvěrová politika státu, která zcela jednoznačně zvýhodňovala při financování JZD. Právní oporu našla tato skutečnost v nařízení ministrů financí a zemědělství č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům, kdy jednotlivým JZD byly při poskytování úvěrů nabízeny všemožné úlevy včetně podstatně nižších úrokových sazeb v porovnání s podmínkami, kterých se dostalo rolníkům hospodařícím soukromně.

²⁵⁸ RA, Praha, *Kronika II*, s. 111.

Z hlediska finanční politiky státu měly zcela zásadní dopad na obyvatelstvo měnové reformy. Nebudeme zde již dalekosáhle popisovat prvorepublikovou měnovou reformu A. Rašína z roku 1919, která pomocí kolkování původních bankovek oddělila oběživo nově vzniklého státu od oběživa ostatních nástupnických zemí bývalého Rakouska-Uherska a zabránila tak inflačním tlakům na měnu nového státu.²⁵⁹

Další měnová reforma následovala po skončení 2. světové války v roce 1945. Oba válečné konflikty zapříčinily vznik tzv. inflačních peněz, jejichž existenci se měnové reformy po skončení války snažily řešit. Tak tomu bylo i v roce 1945. Měnové reformy proběhly v poválečných letech téměř ve všech evropských zemích. Jejich snahou bylo kromě snížení objemu peněz v oběhu také sjednocení měny, neboť v ekonomice stále fungovaly kromě měny národní i okupační peníze.²⁶⁰

V Československu proběhla měnová reforma obnovující československou korunu ve zkratce Kčs 1. listopadu 1945.²⁶¹ Směnný poměr starých platidel k novým byl 1:1. Občané si mohli vyměnit peníze pouze do určitého limitu. Finanční prostředky přesahující stanovený limit byly uloženy a blokovány, stejně jako vklady, životní pojistky a cenné papíry. Došlo tak ke stažení části peněz z oběhu pomocí tzv. vázaných vkladů,²⁶² ze kterých mohly být finance čerpané jen při splnění určitých podmínek.²⁶³ Situaci s vázanými vklady definitivně a velmi rázně vyřešila až měnová reforma v roce 1953.

Abychom chápali příčiny existence nadměrného množství peněz v oběhu, je nutné ve stručnosti nastínit některé aspekty hospodářské situace poválečného Československa. Válečný konflikt po sobě zanechal zdevastované národní hospodářství. Citelný zásah do jeho fungování představoval po skončení války odsun Němců, dále také proces znárodňování. Zemi chyběly kromě kapitálu i pracovní síly. Proces obnovy nebyl řešen příliš šťastně. Vysoké mzdy a ohromné investiční akce probouzely budovatelské nadšení pracujících lidí, zároveň však nebezpečně ohrožovaly ekonomiku. Inflační vlivy umocňovaly i rostoucí ceny surovin na mezinárodních trzích.²⁶⁴

²⁵⁹ Blíže k problematice viz Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 60–63.

²⁶⁰ Tuček, Miroslav: *Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti*. Revue Politika 6, 2003. Dostupný z: <http://www.revuepolitika.cz/2003/6>, cit. 3.12.2010.

²⁶¹ Dekret presidenta republiky č. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny.

²⁶² Dekret presidenta republiky č. 95/1945 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů.

²⁶³ Jednalo se o platbu daní či majetkových dávek, dále bylo možno čerpat finance např. jako příspěvek k důchodu.

²⁶⁴ Novotný, Radovan: *Co zabránilo vypuštění inflačního džina z láhve?* Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/co-zabrani-vypusteni-inflacniho-dzina-z-lahve/>, cit. 11.11.2010.

Je nutné si uvědomit, že počátkem 50. let 20. století stále fungoval lístkový systém, kdy spotřebu obyvatelstva nelimitovaly pouze jejich peněžní prostředky, ale především množství přidělených potravinových a jiných poukázek. Při úvahách o zrušení lístkového systému vznikala oprávněná obava, že volný prodej výrobků narazí na nedostatečnou vybavenost země zbožím a způsobí tak problémy v národním zásobování. Připomeňme také fakt, že první pětiletý plán orientoval svou strategii ekonomického růstu zcela jednoznačně na oblast těžkého průmyslu, takže trh spotřebních výrobků byl stále nenasycen.

Pokud není stát schopen zvýšit nabídku spotřebního zboží, k zachování tržní rovnováhy je nutné najít způsob, jak omezit poptávku obyvatelstva. Tímto směrem cílila i připravovaná peněžní reforma. V jejím rámci bylo nutné nejen vyměnit stávající oběživo za novou měnu, ale také přecenit veškeré finanční vklady, státní dluhopisy a cenné papíry, dále všechny mzdové a sociální příjmy. Vzhledem k tomu, že ceny zboží byly stanovovány státem, muselo dojít k jejich okamžité úpravě.

Přípravy měnové reformy byly prováděny tajně, takže nejen obyvatelstvo, ale často i významné osobnosti finanční sféry o jejím brzkém spuštění neměly ani potuchy, byť se toto téma v obecné rovině probíralo několik let. První informace o připravované reformě a uvolnění trhu se začaly šířit mezi obyvatelstvem až 18. května 1953, tedy necelé dva týdny před jejím spuštěním.²⁶⁵ To samozřejmě vyvolalo nákupní horečku, neboť strach lidí ze znehodnocení úspor je nutil utratit peníze doslova za každou cenu.

Situaci popisuje rodinná kronika slovy: *Před krátkým časem vznikla „šuška“ že nebudou peníze platit – že jsou připravované nové (poněvadž prý výplaty pro „pracující“ vázly) Stalo se to asi tím, že mnoho občanů peníze nedávalo do peněž. ústavů V pár dnech byly všechny prodejny obleženy – kupovalo se všechno, co bylo k dostání, nábytek, radia – šatstvo ať to kdo potřeboval, nebo ne jen když se zbavil peněz a měl za to něco což pak lihoviny ty šly na odbyt hlavně co bylo k jídlu a nezkaží se to, Vše bylo o hodně procent zvýšeno, na to žádný nehleděl – Vždyť v některých domácnostech byly ohromné sumy peněz – tak teď, jsou peníze v oběhu zase – Proto jsou – aby se točily – kol do kola – Volný trh mnoho oživil –.*²⁶⁶ Tento záznam se v kronice váže k roku 1952, je však zřejmé, že se jedná o časovou chybu. Těžko

²⁶⁵ Vokrouhlecký, Jan: *Komparace československých měnových reforem 1919, 1945 a 1953*. Praha, 2004. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií, s. 64.

²⁶⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 22–23.

bychom mohli předpokládat, že obyvatelé Hrejkovic očekávali měnovou reformu v době, kdy o její realizaci neměl tušení ani generální ředitel Státní banky.

Nákupní šílenství vyvolalo pochopitelně problémy v zásobování, zásadní byl především nedostatek pečiva. Obecní kronika uvádí, že 25. května se uzavřela většina obchodů, prodej byl zastaven. Měnová reforma byla schválena 30. května 1953 na základě zákona č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě. Od 1. června docházelo k její realizaci. Ve stejný den došlo také ke zrušení vázaného trhu. Občané si mohli vyměnit staré peníze za nové v tzv. výměnných střediscích ve dnech 1.–4. června. Obyvatelé Hrejkovic tak mohli učinit ve spořitelně či na poště v Milevsku dne 3. června. Jak uvádí obecní kronika, situace byla komplikovaná, lidé tvořili dlouhé fronty. Chaos způsobený špatnou připraveností však zdaleka nebyl hlavním zdrojem nesouhlasu s reformou. Největším šokem pro obyvatele byl výměnný poměr, na jehož základě se vládě podařilo „ožebračit“ většinu obyvatelstva. Proto bývá tato měnová reforma někdy nazývána velkou peněžní loupeží.²⁶⁷

Občané si mohli vyměnit hotové peníze s limitem 300 Kčs v poměru 1:5 (60 Kčs nových), zbylou hotovost pak v poměru 1:50. Jiná pravidla platila pro peněžní vklady, kdy se výplatní poměr s rostoucí částkou stával pro občany stále nevýhodnější. Vklady učiněné po 16. květnu 1953 se měnily v poměru 1:50.²⁶⁸ K přepočítání muselo dojít i u pojistek, veškerých finančních výdajů obyvatelstva jako byly platby daní, splátky dluhů apod. Měnová reforma razantně vyřešila otázku vázaných vkladů, když je stejně jako cenné papíry anulovala.

Také výpovědi pamětníků potvrzují neblahý dopad reformy na své finance. Ukázkovým případem může být příhoda, kterou zmínil jeden z respondentů,²⁶⁹ když hovořil o požáru stodoly statku č.p. 2 „U Maršů“ v roce 1953. Pojistné plnění proběhlo totiž již v nové měně s výplatním poměrem 1:50.

B. Paukner k měnové reformě uvádí: *Bylo to překvapení – čekalo se že něco musí přijít – ale že takhle se srazí ta měna to žádný nečekal – Těž i šatenky pozbyly platnosti – Tak my jsme měli 7.150 Kčs: a dostali jsme 121 Kč. Někteří měli spousty tisíců i na miliony to šlo někteří hlavně v městech, jsou chudáci – brambory nejsou – kol Prahy, vybírali z pole očka brambor by se nasýtli. Velké bouře vyvolány „stané právo*

²⁶⁷ Blíže k problematice viz Jirásek, Zdeněk – Šůla, Jaroslav: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha: Svítání, 1992.

²⁶⁸ Pokud někdo vlastnil více vkladních knížek, výplatní poměr se určoval podle souhrnné výše vkladu.

²⁶⁹ Respondent 3.

ve větších městech zavedeno“ násilím se zase vrací dělníci ke svým pracím ale z jakou chutí!²⁷⁰

Měnová reforma opravdu vyvolala v zemi silné nepokoje, které se projevíly mnoha demonstracemi a stávkami, z nichž největší a nejradikálnější proběhla v Plzni.

Díky výstřižku novinového článku Rudého Práva ze dne 9. června 1953, který je vlepen do rodinné kroniky, můžeme posoudit, jak lživě informoval o událostech československý tisk: *Peněžní reforma a zrušení přídělového hospodářství se setkaly s plným souhlasem a podporou nejširších mas všech pracujících. Náš lid si správně uvědomil, že nová opatření strany a vlády jsou zdrcujícím úderem kapitalistickým živlům a spekulantům, že jsou však současně velikým krokem k dalšímu rozvoji našeho hospodářství a předpokladem stálého zvyšování životní úrovně. Na pracovištích, v závodech a na polích nastoupil lid naší vlasti k dalším úspěchům ve výrobě, aby tak rychleji dospěl k vytčenému cíli – vybudování socialismu.*²⁷¹

Současně s výměnou peněz muselo dojít i k úpravě cen všech výrobků. Uvolnění trhu však nemůžeme chápat jako jeho liberalizaci ve smyslu tržní tvorby ceny. Cenová politika byla plně v rukou státu, který ceny stanovoval. Do této doby existovaly paralelně dva druhy trhu – volný a vázaný, pro které platily dvě různé ceny. Kromě toho nesmíme zapomínat na existenci třetího nelegálního trhu. Černý trh jako jediný po celou dobu své existence vychází z principu tržního hospodářství, neboť cena se zde tvoří výhradně na základě nabídky a poptávky. V dobách nedostatku zboží, který byl typický nejen pro válečná a poválečná léta, ale pro celou éru socialistického Československa, si lze snadno představit, jak velké množství obchodních transakcí se v jeho rámci uskutečňovalo.

Zrušením vázaného trhu se sjednotila maloobchodní cena. Kromě dalšího administrativního zmatku, který vyvolalo nutné přecenění veškerého zboží, došlo k výraznému nominálnímu snížení cen. Jak však uvádí obecní kronika: *Ceny klesly na volném trhu ale byly vyšší než dle vázaného trhu.*²⁷²

Ať již vláda deklarovala jakékoli důvody pro realizaci měnové reformy, její hlavní snahou bylo posílit model centrálně plánované ekonomiky dle sovětského vzoru tím, že připraví lidi o jejich finanční prostředky a ještě více tak upevní své mocenské

²⁷⁰ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 97.

²⁷¹ *Tamtéž*, s. 98.

²⁷² SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 119.

postavení.²⁷³ Byť měla být reforma zaměřena na zbavení finanční síly „kapitalistických živlů“, doplatila na ni i státní ideologií propagovaná a hájená dělnická třída. Co však měnové reformě nelze upřít, je fakt, že majetkové rozdíly mezi obyvatelstvem opravdu setřela. Po její realizaci měla většina obyvatel „stejně málo“, takže životní úroveň obyvatelstva ještě poklesla. Vzhledem k tomu, že reforma nebyla předem schválena Mezinárodním měnovým fondem, přestalo být Československo v následujícím roce jeho členem.

Měnová reforma v roce 1953 posílila nedůvěru lidí ve vládní systém a potvrdila zločinnost totalitního režimu.

Tabulka 4. Maloobchodní ceny vybraných produktů v různých letech.²⁷⁴

Zboží	Množství	Ceny v Kčs				
		Rok 1937	Rok 1952		Červen 1953	Rok 1955
			Vázaný trh	Volný trh		
<i>Chléb</i>	kg	2,25	8	16	2,8	2,6
<i>Rohličky</i>	kg	5,9	37,7	56,6	8,3	6,6
<i>Hovězí zadní</i>	kg	17	48	200	25	25
<i>Máslo</i>	kg	16,5	80	450	44	42
<i>Rýže</i>	kg	3,05	40	300	28	16
<i>Cukr kostkový</i>	kg	6,35	15,7	140	14	11
<i>Káva</i>	kg	36		1500	300	240
<i>Rum</i>	l	19		430	68	57,6

4.2.4 Živnostenské podnikání v obci

Proces znárodňování začal ihned po skončení 2. světové války a skončil až úplnou likvidací soukromého podnikání. První poválečné znárodňovací aktivity byly namířeny proti Němcům, Maďarům a kolaborantům bez ohledu na národnost. Zásadní význam v této první etapě znárodňování měly dekrety prezidenta republiky. Majetek zprvu přecházel pod národní správu,²⁷⁵ která představovala jakési provizorní řešení otázky majetkového vlastnictví. K samotnému znárodnění došlo až na základě čtyř dekretů prezidenta republiky z října roku 1945. Jimi byl znárodněn klíčový a velký průmysl,

²⁷³ Tuček, Miroslav: *Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti*. Revue Politika 6, 2003. Dostupný z: <http://www.revuepolitika.cz/2003/6>, cit. 1. 12. 2010.

²⁷⁴ Data jsou převzata z publikace *Statistická ročenka republiky Československé z roku 1958*.

²⁷⁵ Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

banky a pojišťovny.²⁷⁶ Některá odvětví průmyslu byla znárodněna jako celek, v jiných záleželo na dalších ukazatelích, převážně na počtu zaměstnanců. Není zapotřebí tuto problematiku podrobněji rozebírat, neboť první vlna znárodnění se zásadním způsobem našeho tématu netýká.

Nás bude zajímat především provozování živností, které tvořilo podstatu venkovských podnikatelských aktivit. Živnostenským oprávněním byl podmiňován výkon řemesel a poskytování služeb v obci. Na tuto oblast měl zásadní vliv až politický vývoj po únoru roku 1948. Ihned po převratu byly přijaty příslušné právní normy, díky kterým byly znárodněny podniky s počtem zaměstnanců vyšším než 50 osob. Soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců bylo zaručeno ústavou z května roku 1948. V dalších případech zestátnění podniků rozhodovaly takové parametry jako výrobní kapacita či technické vybavení závodu. Znárodnění podléhaly stavební podniky, velkoobchod či zahraniční obchod, léčebné ústavy a další obory.²⁷⁷ Začala tak druhá etapa znárodnění, jejímž cílem bylo zlikvidovat soukromý střední kapitál.

Ústava z května 1948 výslovně uvádí, že hospodářská soustava Československé republiky je založena, mimo jiné, *na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.*²⁷⁸ Realita tomuto ustanovení neodpovídala. Živnostníci byli stejně jako kulaci považováni za nepřátele režimu a podle toho se k nim přistupovalo. Byli znevýhodněni v systému třídního zásobování, jejich činnost ztěžovala hospodářská opatření a konkurence režimem protěžovaných národních podniků a družstev. Postupem času došlo k takřka úplné likvidaci drobného podnikání venkovského obyvatelstva.²⁷⁹

Skutečnost, jak stát ochraňoval drobné podnikání se nyní pokusíme demonstrovat na příkladu obce Hrejkovice. Analýzu této problematiky ztěžuje více než v jiných oblastech stručnost zápisů obecní kroniky a fakt, že ani rodinná kronika většinu událostí nezaznamenává či nekomentuje. B. Paukner se v této oblasti věnoval hlavně synovi místního mlynáře J. Pauknerovi, který byl spojen s komplikovaným děním okolo hrejkovického mlýna v 50. letech 20. století. Zajímavé a podrobnější informace však

²⁷⁶ Dekret presidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků; dekret presidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského; dekret presidenta republiky č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank; dekret presidenta republiky č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven.

²⁷⁷ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 110.

²⁷⁸ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky, článek XII, odst. 1.

²⁷⁹ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 111–114.

můžeme získat z výpovědí některých pamětníků, kteří se v těchto záležitostech sami angažovali.

Proto, abychom pochopili, do jaké míry se dotkla státní politika soukromého podnikání v obci, je nutné přiblížit i vývoj podnikatelských aktivit v Hrejkovicích před rokem 1948. Živnostenskému podnikání v Hrejkovicích se podrobně věnuje J. Tříška ve své obecní kronice, takže lze bez problémů situaci v obci zmapovat.

Rok 1848 a zrušení roboty osvobodil poddaný lid od jeho povinností vůči vrchnosti a poskytl jim nové možnosti a dostatečnou svobodu při volbě povolání. Podle obecní kroniky se právě po roce 1848 v jednotlivých vsích začali usazovat živnostníci. V 2. polovině 19. století byla v Hrejkovicích provozována živnost stavitelská, zednická, kamenická a tesařská. Ve stejném období působili v obci dva kováři, v č.p. 26 a v č.p. 10, kde byla kovárna vystavěna v 60. letech 19. století kovářem Františkem Novotným z Klisince.

Tradice dvou kovářů se v obci udržela i v průběhu 20. století. Pro č.p. 10 se vžilo místní označení „U Kovářů“. V č.p. 26²⁸⁰ došlo k dočasnému přerušení provozu kovárny, v roce 1920 však byla živnost obnovena jedním z potomků nových majitelů Františkem Vlkem. Po jeho smrti kovářská tradice na této usedlosti zanikla. Podle některých pamětníků²⁸¹ vykonával drtivou většinu kovářských prací druhý kovář F. Novotný č.p. 10. F. Vlk využíval kovářské řemeslo hlavně pro vlastní potřebu, patrně také on byl posledním občanem Hrejkovic, který svou živnost ani pod tlakem společenské situace neopustil. Jako jeden z mála nikdy nevstoupil do místního JZD a své pozemky obdělával výhradně sám. Jeden z respondentů²⁸² jej nazval úsměvně *studentým kovářem*.

Druhý kovář v obci F. Novotný byl podle pamětníků velmi šikovným a úspěšným podnikatelem. Spolu se svým zetěm Josefem Proškem založili prosperující firmu PRONO. Hlavní problém této a kolářské živnosti v Hrejkovicích v polovině 50. let 20. století souvisel s blížícím se vznikem JZD. Podle jednoho z respondentů²⁸³ začalo ubývat zakázek, protože *zemědělci si nedávali už nic dělat*. Příčina byla logická. Hospodáři neměli důvod investovat peníze do oprav strojů, když je v nejbližší době odevzdají JZD. Zde se opět potvrzuje známý fakt, že se lidé jinak starají o věci

²⁸⁰ V současnosti je již vžit místní název „U Vlků“ podle příjmení rodiny, která usedlost koupila po vystěhování předchozích majitelů provozujících kovářskou živnost. Do té doby se používalo pro usedlost označení „Hořejší kovář“.

²⁸¹ Respondent 1a 4.

²⁸² Respondent 1.

²⁸³ Respondent 1.

v soukromém vlastnictví a jinak o věci ve vlastnictví společném. K usedlosti kováře č.p. 10 patřilo také několik hektarů pozemků.²⁸⁴ Z tohoto důvodu bylo podle jednoho z pamětníků²⁸⁵ po založení JZD v roce 1956 kováři řečeno: *Jsi zemědělec? Musíš do družstva!* K odhlášení kovářské živnosti došlo v č.p. 10 v roce 1957. Kovář F. Novotný vstoupil do JZD coby přidružená výroba. Řemeslo jako takové tedy nezaniklo, pouze se změnila jeho oficiální forma.

Jak jsem již zmínila, práce ubývalo také místnímu koláři. Toto řemeslo mělo v obci dlouhou tradici. V 60. letech 19. století ho začal v Hrejkovicích provozovat Jan Teska, pocházející z rodu, který se prací se dřevem proslavil.²⁸⁶ Rodinná tradice se v obci udržela až do 50. let 20. století, kdy došlo na přechodnou dobu k přerušení provozu, neboť v roce 1952 musela vdova po místním koláři Marie Tesková č.p. 36 živnost odhlásit – sama byla zaměstnaná v Milevsku a po odchodu kolářského pomocníka Josefa Čunáta na vojnu, jí nikdo další na pomoc přidělen nebyl. Po návratu J. Čunáta z vojny byla živnost na krátkou dobu obnovena, ale v roce 1956 opět zanikla. J. Čunát, který se oženil s M. Teskovou a převzal její příjmení, totiž odešel pracovat do Milevska k STS. Tyto informace lze získat ze zápisů obecní kroniky.

Další podrobnosti nám poskytl i jeden z pamětníků.²⁸⁷ Poslední kolář v obci J. Teska (Čunát) se dostal do nelehké situace už tím, že pocházel z komunistické rodiny²⁸⁸ a on sám do KSČ vstoupit nechtěl. Živnost definitivně zničilo až neúnosné daňové zatížení, podle výše zmíněného pamětníka se jednalo o daň z příjmu obyvatel a živnostenskou daň, kdy výši finanční částky určoval orgán místní samosprávy, takže nebyl problém nastavit vhodná pravidla tak, aby posloužila svému účelu a živnostníka ekonomicky zlikvidovala.

V obci byla zastoupena také krejčovská a ševcovská živnost, ale podle obecní kroniky před 1. světovou válkou obě živnosti zanikly. K obnovení krejčovské živnosti došlo v roce 1921, kdy ji začal vykonávat Čeněk Kahoun, který si rok předtím vystavěl domek č.p. 76 na půdě zakoupené od obce. Stejnému řemeslu se vyučil i jeho syn Jan. Po založení místní organizace KSČ se oba stali jejími členy. Zatímco se podle pamětníků Č. Kahoun věnoval více řemeslu než politice, jeho syn se v komunální politice angažoval o to více a stal se jednou z hlavních postav veřejného života obce.

²⁸⁴ Údaje k 1. lednu 1951 evidují necelých 6 ha, ovšem bez pronajaté půdy.

²⁸⁵ Respondent 1.

²⁸⁶ Nejznámějším zástupcem tohoto rodu byl jmenovec Jan Teska, který v 80. letech 19. století provedl řezbářskou výzdobu jednoho ze sálů zámku Orlík, po němž se místnost nazývá *Teskův sál*.

²⁸⁷ Respondent 1.

²⁸⁸ Jeho otcem byl F. Čunát č.p. 81.

O skutečnosti, že nebyl příliš oblíben svědčí i výsledky voleb z roku 1954, kdy dostal nejméně hlasů ze všech kandidátů. V místní politice se především coby tajemník MNV angažoval několik desítek let. Podle informací jednoho z pamětníků²⁸⁹ pracoval J. Kahoun jako krejčí v Milevsku, postupem času však dal přednost politice a řemesla zanechal.

Jako politik byl J. Kahoun osobou kontroverzní, zato jako krejčí byl všeobecně uznáván. Pamětníci se shodují v tom, že ve svém řemesle byl stejně jako jeho otec vynikající. Podle jednoho respondenta²⁹⁰ dokonce tak, že když byl v průběhu 2. světové války jako krejčí totálně nasazen ve Vídni, majitel firmy, u níž pracoval, přijel po skončení války do Hrejkovic a J. Kahouna přesvědčoval, aby se do Rakouska vrátil s tím, že nemá žádného nástupce a J. Kahoun by mohl jeho podnik jednou převzít. Díky svým schopnostem i pracovitosti se tak z J. Kahouna mohl stát úspěšný rakouský kapitalista.

Oblast pohostinství a obchodu byla od počátku spojena s židovskou rodinou Eisnerů. Obecní kronika uvádí přistěhování prvního žida Jáchyma Eisnera do obce okolo roku 1850. Ten si pronajal potřebné prostory v jednom z místních domů²⁹¹ a začal prodávat lihoviny a tabák. Tím však obchodní aktivity J. Eisnera nekončily, neboť v průběhu 60. let 19. století vystavěl v obci hostinec č.p. 46 – „Dolejší hospodu“. Rodina později koupila druhý hrejkovický hostinec č.p. 47 – „Hořejší hospodu“, kterou měl podle údajů obecní kroniky vystavět mlynář Antonín Paukner pro svoji dceru. V této hospodě byl zřízen také „obchod zbožím smíšeným“. Obchodu se ujala další generace rodiny Eisnerovy: *Prodávaly a když v krámě zůstaly než železné nepotřebné hrábě obchod zanikl (Eisner říkal dal jsem jim do toho 3 000 zl – teď nemají peníze ani zboží).*²⁹²

Obchod přestal fungovat v roce 1904, další obchod zřízený v „Dolejší hospodě“ č.p. 46 zanikl odstěhováním jeho provozovatele. Tímto se sice Hrejkovice staly v oblasti drobného zboží a potravin závislé na Milevsku, zato se zde nově usídlili dva řezníci. Prvním byl Vincenc Janeš, který si pronajal a v roce 1920 i koupil „Dolejší hospodu“ č.p. 46 a jehož kuchyně se stala vyhlášenou v širokém okolí. Řezník Otakar Justic se přičlenil do druhého hostince č.p. 47. Jak rodinná kronika poznamenává, oba

²⁸⁹ Respondent 2.

²⁹⁰ Respondent 1.

²⁹¹ Jednalo se o „Zachulkovu chalupu“, která však v současnosti neexistuje. Na jejím místě stojí dům č.p. 59, který vystavěl ve 20. letech 20. století kronikář B. Paukner.

²⁹² RA, Praha, *Kronika I*, s. 56.

řezničili na Prahu. Druhá světová válka a s ní spojená deportace českých židů zanechala stopy také ve složení obyvatelstva Hrejkovic. Židovský majetek byl zabrán Němci, samotní židé pak byli z celého okresu v roce 1942 deportováni do koncentračních táborů, z nichž se už nikdo do Hrejkovic nevrátil.

Po skončení války fungovala nadále „Dolejší hospoda“ č.p. 46, zvaná též „U Janšů“, „Hořejší hospoda“ č.p. 47 byla po komplikovaném válečném provozu pronajata Františku Mrzenovi z Dobronic u Bechyně. Stejně jako v případě prvního hostince se proměňoval lokální název „Hořejší hospody“ č.p. 47 v závislosti na změnách majitelů, takže až do konce 2. světové války se chodilo do hospody „U Justiců“, poté se postupně začal vžívat název „U Mrzenů“.²⁹³

Zdálo by se, že paralelní existenci dvou hostinců v obci ukončily právě až důsledky komunistického převratu v roce 1948. V roce 1949 totiž odhlásil svou živnost hostinský Vincenc Janeš.²⁹⁴ V. Janeš byl další svéráznou postavou Hrejkovic. Jeho silně protikomunistické smýšlení se stávalo zdrojem nejednoho konfliktu v obci, ve kterém on figuroval. Z tohoto důvodu jsem se původně domnívala, že V. Janeš svou živnost odhlásil ve snaze předejít znárodnění podniku.

Moji domněnku vyvrátily až rozhovory s pamětníky. Podle jednoho z nich²⁹⁵ se totiž nejednalo o vzkvétající živnost. Hospoda prosperovala v době, kdy ji vedl otec V. Janeše, po jeho smrti spěla k zániku. V. Janeš zůstal bezdětným starým mládencem. V bývalém hostinci žil pouze se svou sestrou. Oba sourozence označili respondenti za podivíny. Podle nich byl V. Janeš známý provokatér, v dubnu roku 1957 byl dokonce vzat do vyšetřovací vazby a na základě přelíčení u okresního soudu v Milevsku v květnu odsouzen k trestu odnětí svobody na tři roky. V prosinci téhož roku byl díky amnestii prezidenta A. Novotného propuštěn. Podle kroniky B. Pauknera se ale brzy do výkonu trestu vrátil: *Vinca Janeš přišel domů následkem amnestie 1/2 r. tam byl odsouzen byl na 3 r. přejeme mu to! Nebyl dlouho doma omylem prý propuštěn.*²⁹⁶ Co V. Janeš konkrétně v tomto případě provedl nikdo z pamětníků přesně nevěděl, respektive si respondenti vybavili hned několik jeho prohřešků, takže variant existuje několik.

V 50. letech 20. století tak fungoval pouze hostinec „U Mrzenů“, který roku 1953 převzalo družstvo Jednota.

²⁹³ Tento fakt je důležitý především z toho důvodu, že B. Paukner ve svých zápisech ještě hovoří o „Justicově hostinci“, zatímco druhý díl obecní kroniky používá výhradně označení „U Mrzenů“.

²⁹⁴ Jednalo se o syna prvního majitele z rodiny Janešovy.

²⁹⁵ Respondent 1.

²⁹⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 148.

V souvislosti s pohostinstvím jsme se dotkli i oblasti obchodu se smíšeným zbožím, který býval tradiční součástí podnikatelských aktivit jednotlivých obcí. Jak jsme výše zmínili, na počátku 20. století přestaly fungovat obchody v hostincích a pro zboží, které nebylo možné v obci získat, se jezdilo do Milevska.

Změna nastala v roce 1924, kdy obecní kronika uvádí: *Bohumil Paukner 41. dostal povolení na obchod – hokynářství. Cukr a některé ještě věci nesměl prodávat. Do té doby chodila denně do Milevska Barbora Klímová – stará Vašíčková a nakupovala zboží a věci o které ji lidé požádali. Jako odměnu brala nejraději živobytí.*²⁹⁷ B. Paukner sice zřídil v nově vystavěném domě č.p. 59 obchod se smíšeným zbožím, sám se v něm ale neangažoval a raději ho pronajal. Poté, co se nájemce po skončení 2. světové války odstěhoval do pohraničí, ujal se obchodu syn B. Pauknera Bohumil. *Výjimečně mu byl udělen živnostenský list*, uvádí obecní kronika v roce 1946.

Z počátku jsem se domnívala, že už dva roky před komunistickým převratem nebylo soukromé podnikání podporovanou aktivitou, a z toho důvodu bylo obdržení živnostenského listu složitým procesem. Jeden z respondentů²⁹⁸ si však pamatoval, že příčina spočívala v jiné oblasti. B. Pauknerovi ml. bylo v roce 1946 pouhých 20 let a neměl žádnou praxi. Podle jeho vlastních slov se za něj museli zaručit tři členové Jihočeské obchodní komory, že je *morálně a odborně způsobilý samostatně podnikat*. Živnostníci si tímto způsobem chránili svou pověst.

Samostatný provoz koloniálu netrval dlouho, v listopadu roku 1949 byl obchod znárodněn. Dle oficiální verze se B. Paukner ml. *zapojil do družstva Jednota spotřební, výrobní a úsporné družstvo v Táboře* a z majitele se tak stal vedoucím prodejny. V této funkci ho po mateřské dovolené vystřídala jeho manželka Marie, B. Paukner ml. pracoval stále pro Jednotu, ale v Milevsku. Vzhledem k tomu, že byl obchod znárodněn, prosadili si původní majitelé jeho vystěhování z obytného domu č.p. 59. Podařilo se jim to až v roce 1964.²⁹⁹

Trochu zákulisních informací a vlastní pohled na družstvo Jednota uvádí B. Paukner na stránkách své kroniky v roce 1953: *Dnes chci pár řádek napsat jiných – Živnosti, obchody, továrny jak známo nadělány „Národní podniky“ všude a ze všeho, všechno zestátněno, pro stát – a nikdy se tak nekradlo jako teď všude se děje – Obchody byly*

²⁹⁷ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

²⁹⁸ Respondent 4.

²⁹⁹ V tomto roce byl otevřen zdejší kulturní dům, kam se přemístila hospoda z č.p. 47 a uvolněný prostor se využil pro přestěhování obchodu z protějšího č.p. 59.

zabrány Tábořskou Jednotou když po čase viděli v Milevsku že by se mohli odtrhnout od Tábora a založit „Jednotu“ v Milevsku učinili tak, vždyť se tam uleje hodně úředníků a úřednic, tak se tak stalo – Pronajaty sklady, koupeny auta atd – A zase přišla nová změna – V Milevsku Jednota nebude jenom [?] . Budou po okrese založeny „Střediska“ v Kučeři, v Kovářově, v Sepekově, v Bernardicích, v Opařanech a Chyšce A ty budou dodávat do vesnických Jednot zboží tak že se zase zvýší personál asi o 40 úředníků.³⁰⁰

Ve stejném roce porovnává B. Paukner ve svých záznamech maloobchodní prodej před rokem 1948 a po něm. Jeho rozhořčení nad stávající situací vyvolal novinový článek s názvem Vánoce před pěti lety a dnes, který s notnou dávkou komunistické propagandy srovnává sortiment zboží na pultech v roce 1948 a po uvolnění trhu v roce 1953. Článek hanobí soukromé obchody, kde údajně nikdy nic nebylo, a pokud se náhodou nějaký kvalitní produkt vyskytl, dal se sehnat jedině „pod pultem“. Zatímco současné socialistické obchody přicházejí s nabídkou kvalitních výrobků a výběrem, o kterém se většině obyvatel po válce ani nesnilo: *Tento článek jsem opsal z jednoho plátku komunistického takovou stravou krmějí naše soudruhy – Kdo to psal to byl idiot, blbec ani proň názvu nemám – Měli jsme tenkrát soukromý obchod ještě (dnes již je zabrán!) to by ten tlachal viděl jak správně se obchodovalo, jak „fyrmy“ dodávali zboží – jedna s druhou konkurovala, a dnes – nár. podniky – kradou kde můžou!*³⁰¹

Ekonomicky, ale také společensky významnou živností byla živnost mlynářská. Mlynářské řemeslo, původně sdružované do cechu, bylo od 19. století provozováno jako živnost svobodná, takže mlít mohl majitel či nájemce mlýna bez ohledu na vzdělání či praxi. Až v období první republiky se stalo mlynářství živností řemeslnou.³⁰² Pro Hrejkovice byla tato živnost velmi důležitá z toho důvodu, že se v obci nacházel vodní mlýn č.p. 1.³⁰³ Byl patrně nejvýznamnější stavbou obce, jejíž historie sahá minimálně do 15. století, kdy byl mlýn v nájmu rodiny Marešovy.³⁰⁴ Mlýn vstoupil i do ústního podání ve formě parafráze písně *V Zalužanech na potoce stával mlýn*, kdy byl text obměněn na formu *V Hrejkovicích na potoce stával mlýn*.

³⁰⁰ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 124–125.

³⁰¹ *Tamtéž*, s. 138.

³⁰² Štěpán, Luděk – Křivanová, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*. Praha : Argo, 1999, s. 22.

³⁰³ Narozdíl od jiných vodních mlýnů v okolí Hrejkovic není tento uveden v souborném díle Josefa Klempery *Vodní mlýny v Čechách V*. Praha: Libri, 2002.

³⁰⁴ Podle údajů v prvním dílu obecní kroniky je v roce 1491 veden jako svědek v soudním sporu Jindřicha ze Švamberka a Barbory z Jetřichovic, majitelky tvrže Kovářov, mlynář Josef Mareš z Hrejkovic.

Mlýn byl pravděpodobně až do roku 1783 panským majetkem, v tomto roce ho měl odkoupit Šimon Paukner z Českého Krumlova, který zde vystavěl také pilu.³⁰⁵ Tímto okamžikem přešel mlýn do vlastnictví rodiny Pauknerovy, která zde bydlela až do vystěhování poslední generace v polovině 50. let 20. století. V roce 1928 nechal majitel Karel Paukner původní jednopodlažní mlýn zbourat a postavil budovu o dvou patrech vybavenou moderním mlynářským zařízením.

Mlýn fungoval i za 2. světové války, kdy je jak v obecní, tak i rodinné kronice vyzdvihována ochota mlynáře K. Pauknera, který bez ohledu na zákaz semínal mouku lidem, kteří ji potřebovali. Podstatně horší časy než válečné nastaly mlýnu po roce 1948. Už v rámci poválečného procesu znárodnování průmyslu a dalších významných oblastí byly některé mlýny zestátněny. Jednalo se však pouze o velké provozy, Hrejkovic se tedy tato opatření nedotkla. Po převratu se do zorného úhlu dostaly i mlýny menší. Znárodnily se často včetně bytu a pozemků majitele mlýna. Ten se svou rodinou mohl budovu i nadále obývat, musel však platit nájem, nezřídka kdy neúměrně vysoký.³⁰⁶

Děni okolo hrejkovického mlýna v 50. letech 20. století velmi ovlivňovala osoba, o které se rozsáhle a se značným emocionálním nábojem zmiňuje, a to opakovaně, B. Paukner. Je pozoruhodné, kolik prostoru ve svých záznamech věnuje svému již velmi vzdálenému příbuznému J. Pauknerovi, synovi majitele mlýna K. Pauknera, o němž jsem se zmínila výše. To, že J. Paukner byl výraznou postavou Hrejkovic, jsem již několikrát v předchozích kapitolách naznačila. Dokládají to i zápisy o jeho osobě v obecní kronice a vzpomínky pamětníků. Oficiální ráz obecní kroniky nedovoloval kronikáři A. Zelenkovi popustit uzdu vlastním emocím, tak jak to bez rozpaků činil při svých zápisech B. Paukner. Přesto i obecní záznamy dávají tušit averzi, kterou vůči sobě J. Paukner a A. Zelenka pociťovali.

B. Paukner, který *Slávečkovi ze mlýna* věnoval při svých zápisech nejedno peprné slovo, s ním žádné výrazné osobní konflikty neměl. Coby výměnkář s o více než generaci mladším Jaroslavem do styku tak často nepřicházel, takže se omezil pouze na slovní výměnu názorů při náhodných setkáních a na zápisy do své kroniky. Záznamy barvitě popisují děni okolo mlýna především v souvislosti s činy J. Pauknera. Mnohdy však postrádají vysvětlení důvodů, které mohly J. Pauknera k danému chování vést,

³⁰⁵ Obecní kronika sice uvádí rok 1783 ovšem s poznámkou, že údaj nemusí být přesný a k prodeji mohlo dojít i dříve.

³⁰⁶ Pospíšil, Arnošt: *Historie mlynářství*. Dostupné z: <http://www.historie.hranet.cz/pdf/mlyny-blok.pdf>, cit. 12.1.2011.

takže je nyní velmi těžké zjistit, proč se tak dělo a co jednotlivými *machinacemi* J. Paukner sledoval.

Rodinná kronika J. Pauknera detailně popisuje: *Otec jeho příma člověk – každému dříve vyhověl když byla bída o semletí – (ve válce) ale „Sláveček“ známý po celém okrese, lhář, ke mletí nezpůsobilý – každému slíbý všechno, ale žádnému nic nesplní – jenom samé mantlochy – a plotky, dluží se peníze a nerad oplácí – Léta má, již je mu 27 roků – vzrůst velký nemá, tlustý dost, na chůzi trochu šmaděravý – holky hezké se mu líbějí, i všelike pověsti o něm kolovali³⁰⁷ – ale rozumu až mu škodí (je ubohý na duchu!) takhle soudit to by chtěl to zná všechny kliky – nic se nestydí, leze jak se říká („jako veš“) i když ho třeba dosti hrubě odbydou práci ale nevynašel – V jeho létech by mohl sám mlýn vést – i to hospodářství – Otec je ubohý, ruce chromý a musí všechno sám dělat v noci mlýt ve dne v poli – a „Sláveček“ mu přes – všechno vynadá, „moulů“ a ještě jiné jména před cizýma lidma ve mlýně – je to hanba mnoho lidí řekne „bejt to můj kluk tak bych ho přerazil kdyby tohle mně řekl –“*

Špatně zná čtvrté přikázání – kdyby ten otec zemřel, tak by se ani neuživil – tak každý říká – jak má majetek – po krejcaru je jako čert, a co mu to všechno platné? Dle mého úsudku špatně vychován, zhýčkán v mládí a tím vším vinna matka – ta má „komando“ ubohý mlynář i ten musí poslouchat co ona poručí.³⁰⁸

Vzhledem k tomu, že je J. Pauknerovi věnováno v kronice tolik prostoru, bylo by jistě zajímavé zjistit, do jaké míry odpovídá popis B. Pauknera realitě a na kolik se nechal autor unést svými osobními pocity. B. Paukner znal dobře poměry ve mlýně, protože tam, jak sám uvádí, několik let příležitostně vypomáhal jako šafář. Po rozhovorech s pamětníky jsem dospěla k názoru, že J. Paukner byl opravdu osobou velice svéráznou. Všichni respondenti se i s odstupem let v jeho základních charakteristikách shodovali. Domnívám se, že v citátu je také odhalena příčina „nekonformního“ chování J. Pauknera, kterou uvedli i někteří pamětníci. Tou byla rozmazlenost. Zda za benevolentní výchovu byla zodpovědná pouze matka Marie Pauknerová, o níž B. Paukner píše, že se jí *žádný nezachoval*, už nemůžeme posoudit. Pamětníci však na M. Pauknerovou nikterak ve zlém nevzpomínají, o mlýnárí K. Pauknerovi hovořili bez výjimky velmi pochvalně.

³⁰⁷ I přes všechny pověsti, které o něm kolovaly, zůstal J. Paukner až do smrti starým mládencem.

³⁰⁸ RA, Praha, *Kronika II*, s. 129–130.

Traduje se úsměvný detail z dětství J. Pauknera, který vyprávěla jednomu z pamětníků³⁰⁹ Eliška Matoušková³¹⁰. Ta tehdy ve mlýně sloužila a právě ona musela malého Jaroslava nosit na zádech ode mlýna na autobusovou zastávku, *aby si Sláveček neumazal boty*, čehož chlapec hbitě využíval a služebnou z rozmařilosti kopal do míst, která si lze snadno domyslet. Také informace o tom, že v dospělosti používal všelijaké klíčky a intriky, bych považovala za pravdivé, stejně jako údaje o jeho vztahu k práci a skutečnost, že se ke svým rodičům s úctou nechoval. Tento názor potvrzují taktéž výpovědi respondentů. Nesouhlasila bych však s charakteristikou *je ubohý na duchu* v případě, že by byla myšlena ve spojitosti s intelektem. Podle jednoho z pamětníků³¹¹ J. Paukner rozhodně hloupý nebyl, ve vsi se mu přezdívalo *Paragraf* právě proto, že se velmi dobře vyznal v zákonech, byť právnické vzdělání neměl, a svých znalostí chytře využíval. Příbuzní mlynáře doporučili dát J. Pauknera na studia do mlynářské školy na Moravu, on ovšem domov opustit nehodlal. Dokonce se vyhnul i vojně, neboť podle záznamů B. Pauknera *neměl míru*.

Na druhou stranu byl J. Paukner velkým stoupencem lidové strany a svým protikomunistickým smýšlením se netajil. To, že ve vsi oblíbený nebyl a že svým chováním připravil mnohým lidem nepříjemnosti a komplikace zůstává faktem. Dokládá to i skutečnost, že si sami hrejkovičtí občané nechtěli v místním mlýně nechat semílat mouku, protože s tím měli špatné zkušenosti: *Vždyť jeden rok jezdilo spousta lidu až na „Kvěchov“³¹² do mlýna já taky! Kdo neměl svůj potah zjednali si a vyplatilo se mu to –.*³¹³ Z hrejkovického mlýna odebíral mouku i B. Paukner ml., když po válce převzal obchod se smíšeným zbožím. Jak rodinná kronika uvádí, *ale dlouho to netrvalo – poněvadž mu dal do krámu že to nebylo k jídlu. Když mu to hlásil „Sláveček“ prohlásil pro „komunisty“ je to dobrý –.*³¹⁴ Také hospodyně, které pekly z hrejkovické mouky, běhaly s nepovedenými výtvy přímo do mlýna, kde byly údajně odbyty s tím, že neumějí péct. Lidé tak raději jezdili mlít především na „Kotaškův mlýn“³¹⁵ do Níkovic. Tamní mlynář měl velmi dobrou pověst, takže se k němu sjížděli hospodáři z širokého okolí: *dával všem stejně z jednoho výtahu a nedělal rozdíl – ale jemu tam nepřišel*

³⁰⁹ Respondent 4.

³¹⁰ Manželka F. Matouška č.p. 73.

³¹¹ Respondent 4.

³¹² Mlýn se nalézá v obci Zahrádka nedaleko Tábora. Od Hrejovic je vzdálen více než 20 km.

³¹³ RA, Praha, *Kronika II*, s. 130.

³¹⁴ RA, Praha, *Kronika II*, s. 130.

³¹⁵ Používalo se také označení mlýn „U Jedličků“.

žádný „sv. Michal“ jako v Hrejkovicích, tam vrazil do pšeničné mouky buď žitnou neb ječnou vejražku aby byla bílá.³¹⁶

Počátkem 50. let 20. století bylo semletí obilí pro samozásobování podmíněno splněným kontingentem. Zemědělci si však nemohli svobodně vybírat, do kterého mlýna své obilí dovezou. Jednotlivé vesnice se k mlýnům na základě úředního rozhodnutí přidělovaly. Hrejkovičtí občané tak pochopitelně spadali pod mlýn v obci, což vyvolalo značnou nespokojenost: *Dnem 29.7 1951 si podalo 37 zemědělců společnou žádost jež vlastnoručně podepsalo na Okr. nár. výb. v Milevsku, když se dozvěděli, že jsou přiděleny k semlání námezního obilí pro samozásobení do mlýna Jar. Pauknera v Hrejkovicích čp.1, aby byly přiděleny a mohli si svoje obilí na samozásobení semlat ve mlýně v Níkovicích.*³¹⁷ J. Paukner reagoval na tuto situaci tím, že následujícího dne požádal na ONV o zastavení mlynářské živnosti. Protože bylo oběma žádostem vyhověno, hrejkovický mlýn se uzavřel a úředně zaplomboval.

K úřednímu zaplombování docházelo i v období války, stejnou praxi zavírání mlýnů uplatňovali také komunisté. Zde však vidíme případ, kdy bylo uzavření mlýna důsledkem vyostřených sporů mezi obyvateli vesnice a J. Pauknerem, nikoli projevem „vůle úřední“. Konkrétní důvod tohoto sporu nelze v obecní kronice vypátrat, na základě zápisů v rodinné kronice včetně výše zmíněné citace lze spekulovat o špatné míře či kvalitě mouky. Jisté narážky na způsoby, které ve mlýně panovaly poté, co J. Paukner dospěl, B. Paukner zaznamenal: *Ano – „hrubá“ platila – komu „Sláveček“ chtěl tomu se dala – ale ubohý mleč který mu nebyl po chuti – dostal zase tu, že z ní nebylo možno ženským nic upéct.*³¹⁸ Kolik je na tomto obvinění pravdy už nezjistíme, jisté je však to, že na základě schválené žádosti mohli hrejkovičtí hospodáři jezdit mlít na „Kotaškův mlýn“ do Níkovic. V rodinné kronice jsou líčeny mnohé další *mantlochy* J. Pauknera, domnívám se však, že pro představu o jeho osobě jsou výše zmíněné citace a popis dění v 50. letech 20. století dostačující.

To, že po odhlášení živnosti ONV využil situace a mlýn uzavřel, se však J. Pauknerovi „nezamlouvalo“, takže se snažil všemožnými způsoby situaci zvrátit: *Tu „Sláveček“ pucoval kliky kde se to dalo – a za tím se nahromadilo mnoho a mnoho švindlů, kryminálka vyšetřovala stále se to hromadilo – stálo to asi hodně „šmíru“ Až*

³¹⁶ RA, Praha, *Kronika II*, s. 131.

³¹⁷ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 43.

³¹⁸ RA, Praha, *Kronika II*, s. 130.

*konečně přišlo k výsledkům a soud uznal i lékařem zjištěno že [je] „Sláveček“ na mozek trop (ale lumpárnu provádět na to mozek [měl]).*³¹⁹

*Sešel jsem se ze „Slávečkem“ v trafice tu se chlubil že budou mlít – ale já mu to dal jak se patří, on byl jak krocan červený, nadutý – nemohl mně odpovídat – Kdyby ve vsi byli takový jako on – dávno jej mohli udat – až když jsem odešel z trafiky – tak si ulevil zlostí – řekl pryč: „Dědek Stráňů“ má zlost že nechci Maršiče³²⁰ on mi ho pořád namlouvá ale já se na něj v...ru. Škoda inkoustu již o něm psát –.*³²¹

J. Paukner pravděpodobně dostal nápad, jak znehodnotit odhlášení živnosti, a to tím argumentem, že je duševně nemocný. Jeden z pamětníků³²² se domnívá, že hlavním důvodem, proč se J. Paukner chtěl zbavit svéprávnosti, byla snaha vyhnout se zodpovědnosti za své chování obecně. Tato možnost dávala svobodu cokoli udělat či říct a v případě problémů poukázat na to, že za své chování J. Paukner vlastně nemůže. Přesně toto zcela vystihuje způsob jednání mladého mlynáře. Jak uvedl jiný z pamětníků:³²³ *Byl to vykuk. Zbavení svéprávnosti J. Paukner opravdu dosáhl,*³²⁴ dokonce i mlýn byl po roce, kdy *voda klidně běžela přes mlýnské kolo*, znovu otevřen. Nemilým překvapením byl však fakt, že ONV dosadil na doporučení MNV do mlýna k 1. říjnu 1952 nového mlynáře Josefa Hubínka z Kamenice.

Netrvalo ani týden a K. Paukner se dostavil na MNV s oznámením, že výboru předává svoje pole. F Čunát coby předseda to však odmítl s tím, že na takové rozhodnutí je již pozdě: *Co tam byli v úřadovně zemědělci počali zuřit, kdyby jim bylo co přiděleno že na to nesáhnou – Když by to MNV převzal ať to obdělává celé plénum – a tak zase mlynář začal vybírat brambory, ale „Sláveček“ se nemohl ohýbat pro brambory – jenom se špacíroval – po poli – Nejvíce ho asi pálí že visí na obec. tabuli která je uzamčena za sklem. Tam stojí že je „částečně zbaven svéprávnosti, pro duševní poruchu“ poručníkem je jeho otec – Karel Paukner –.*³²⁵

Vztahy mezi J. Pauknerem a novým mlynářem byly podle očekávání vyhocené. J. Hubínek se musel potýkat s technickými problémy, mlýn byl sice otevřen, ale mlít v něm možné nebylo. Nejprve přestalo fungovat mlýnské kolo, poté, co mu bylo povoleno elektrické mletí, protože byl vypuštěn rybník Hrejkovák, se rozbil motor. *Byl*

³¹⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 110.

³²⁰ Jednalo se jednu z dcer hospodáře F. Pauknera na statku č.p. 2 „U Maršů“.

³²¹ RA, Praha, *Kronika II*, s. 132.

³²² Respondent 4.

³²³ Respondent 2.

³²⁴ Okresním soudem v Milevsku byl částečně zbaven svéprávnosti dne 8. října 1952.

³²⁵ RA, Praha, *Kronika III*, s. 111.

*z toho celý nervově zničený – přijelo spoustu povozů a mouku neměl – a lidi neměli co jíst –.*³²⁶ Tyto situace pak představovaly pomyslnou vodu na mlýn stížnostem majitelů. Konflikty během krátké doby vygradovaly natolik, že neušly pozornosti místního tisku. Článek z periodika *Za lepší život vesnice okresu Milevského* ze dne 26. listopadu 1952 si B. Paukner do své kroniky opsal. Dovolím si ho citovat celý. Jednak je velmi zdařilou ukázkou tendenční „žurnalistiky“, zároveň ukazuje, že J. Paukner byl jednou z mála postav Hrejkovic, jejíž pověst překračovala hranice rodné obce.

Jak hospodaří Jarosl. Paukner v Hrejkovicích

Jarosl. Paukner, mlynář v Hrejkovicích čp. 1 nedodal 55 q. brambor. Na dotaz výk. pracovníka, proč neplní odpověděl, že se neurodilo a že tomu také nerozumí, že to nikdy nedělal. Při opětném dotazu, kdo mu dělal dřívě, odpověděl, že chasa. Skutečně tomu nerozumí, protože ani neví, že se mají brambory po přeorávce sebrat, chasa také není a tak musely brambory sebrat ovce, kozy a husy. Byla to podívaná, jak se pasou na Pauknerových bramborách, které mohly být odevzdány.

To ale není všechno, Jar. Paukner také přemýšlel jak vyvolat hádku s mlynářem Hubínkem, který mele v jeho mlýně. Měl otrávenou pšenici, vysypal jí slepicím a otrávil je. Při tomto činu ho viděl školák Kožíšek. Slávek pak pokřikoval: „Mlynář mi otrávil slepice“ a svojí stopu chtěl zakrýt tím, že Kožíškovi vyhrožoval, že na něj pošle „četníky“, jestli to řekne. Ono to však nevyšlo, dnes už naši strážci bezpečnosti nechodí strašit lidi, ale měli by se podívat na toho, kdo „četníkama“ straší a celou věc vyšetřit a najít Jar. Pauknerovi vhodné zaměstnání, aby nemusel každý den jezdit autobusem do Milevska a zpět, což je jeho hlavní práce.³²⁷

Nevíme, do jaké míry byl autor článku znalý místních poměrů, takže je na místě uvést i komentář B. Pauknera: *Byl jsem svědkem když mlynář Hubínek ohledně otrávených slepic volal telefonem SNB – by přijeli tu věc vyšetřit – Nepřijeli, nevím z jakých důvodů – ale otec „Slávka“ došel ke Kožíškovům kdež Pepíkovi vyhrožoval že na něj pošle četníky (on ale tam byl poslán zajisté od „Slávka“ starý je ubohý musí poslouchat!) Ten plecháč v němž byla otrávená pšenice se pak octnul v č. 38 kdež bydlí mlynář Hubínek –.*³²⁸

Zájem SNB tedy podle údajů v rodinné kronice tato příhoda nevzbudila. Zato novinový článek ano, takže po jeho zveřejnění do Hrejkovic dorazili tři příslušníci SNB

³²⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 111.

³²⁷ *Tamtéž*, s. 149–150.

³²⁸ RA, Praha, *Kronika III*, s. 150.

a začali se o věc zajímat. Vyšetřování trvalo dva dny, žádný výsledek to však patrně nepřineslo, protože pokud by ze záležitosti nějaké důsledky vyvozeny byly, B. Paukner by je zcela jistě ve svých zápisech neopomněl připomenout. Zvláště když se jednalo o J. Pauknera, jehož chování kronikář sledoval ostřížím zrakem.

Hrejkovický mlýn nemlel ani v roce 1953. Na přelomu srpna a září toho roku bylo rozebráno staré mlýnské kolo, které nahradila vodní turbína. Podle zápisů B. Pauknera měl turbínu již nějaký čas koupenou J. Paukner, ale v důsledku sporů s mlynářem Hubínkem její montáž oddaloval. Zprovoznění turbíny bylo úředně nařízeno a náklady na výstavbu připočteny k tíži rodiny Pauknerovy.

Také mlynář Hubínek přes nesouhlas MNV a místní organizace KSČ z Hrejkovic odešel a od října nastoupil do mlýna nedaleko Písku. Hrejkovičtí zemědělci byli stále odkázáni na mlýn v Níkovcích: *Zdejší vedoucí Hubínek který byl v našem mlýně zaměstnán a „Slávek“ nevěděl kterak jej vypudit, přece se mu to podařilo – to se ví stálo to asi hodně, kachen a t d. „každý bere“ Většina občanů stála při Hubínkovi MNV a strana – a nic nesvedli – Hubínek dostal místo zase ve mlýně v Oudraží u Písku – šikovný mlynář zručný v každé práci – Chtěl občanům zavést hotovou mouku za obilí výměnou – poněvadž mlynář Kotaška kam byla naše obec přidělena – nemohl všem vyhověti Předseda to vyhlásil kdo by chtěl se přihlásit že v týdnu bude sem mouka z Oudraží dopravena – Za tím mouka nedošla – „že prý z jiného okresu se nesmí převážet “do druhého” zase chytrystyka a zatím K. Paukner začal mlýt –.*³²⁹

Dne 13. listopadu 1953 byl skutečně starým mlynářem K. Pauknerem mlýn spuštěn, a to na základě povolení národního podniku Jihočeské mlýny, které si pravděpodobně J. Paukner tajně vyjednal: *moje poznámka: on Sláveček vystrachal co před léty u nich byl mlynářský učeň a dnes je u Jihočes. mlýnů ředitelem ten prý mu dal povolení.*³³⁰ Známosti J. Pauknera potvrdil i jeden z pamětníků.³³¹ Vzhledem k tomu, že v obci byla vůči *Slávečkovi* taková averze, a to i kruzích místních funkcionářů, reagoval MNV ihned usnesením o tom, že mlýn spuštěn být nemá. Následujícího dne vydal zákaz spuštění také ONV. MNV pak v obci vyhlásil, že K. Paukner nemá povolení od ONV, takže všichni ti, co obilí do mlýna dovezli, si ho musí zase odvézt. Jak se situace řešila, žádná z kronik neuvádí, víme pouze to, že o týden později byl na mlýn přidělen nový

³²⁹ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 133.

³³⁰ *Tamtéž*, s. 134.

³³¹ Respondent 1.

vedoucí, a to Miroslav Hrubý z Dmýštic, takže mletí i přes příkaz ONV zastaveno nebylo, jen se změnilo personální obsazení.

J. Paukner se však o rozruch v obci staral i v průběhu dalších let. Místní si, pokud mohli, vozili mouku z okolních mlýnů. *A Přešlý týden [J. Paukner] viděl co z Kroupova³³² a od Jedličků bylo přivezeno spousta mouky – Přijela kontrola od Jihoč. mlýnů aby to zjistila – co udělal lidem – strachu, ale nebylo z toho nic – jen to, že se teď bojí vyjít na ves hlavně večer – [...] Kroupovský při tom udání došel do mlýna na něj ale on byl v městě, starý mlynář začal mětkat že o ničem neví – Tetka³³³ se hned ztratila. Tak jel do Milevska – ale „Slávek“ jak ho spatřil vzal nohy na ramena a pryč on stále za ním to prý bylo povedené – Nechal ho, když po ulici šli SNB –.*³³⁴

Mlýn na Kroupově byl po čase uzavřen, protože nesplňoval požadavky požární bezpečnosti. A právě kroupovský mlynář Karel Janoušek byl dosazen jako nový vedoucí mlýna do Hrejkovic. Z rodiny Pauknerovy mohl pracovat ve mlýně pouze K. Paukner, a to jako pomocná síla. B. Paukner se špatně skrývaným pocitem zadostiučinění uvádí, že J. Paukner se stal *ubohým pohůnkem*, což detailněji popisuje následující úryvek: *[...] a Sláveček teď dělá „kočího“ žádný tam nechce jít poněvadž vůz špatný, postroje provázky svázaný atd. a ty koně, mají valacha, kterému se říká „Micásek“ sotva chodí – To je podívaná, když jede s hnojem. Tetka za ním jede na kole mu ho zkopat.*³³⁵

Problémy okolo hrejkovického mlýna skončily až v roce 1956, a to jeho definitivním zavřením a likvidací majetku K. Pauknera. Dne 31. ledna byl mlynář K. Paukner se svým synem předvolán na MNV, kde s nimi okresní funkcionáři Panec a David spolu s předsedou MNV A. Zelenkou a tajemníkem MNV J. Kahounem projednali předání usedlosti bez náhrady do vlastnictví československého státu s platností od 1. února 1956. Rodina se musela vystěhovat mimo obec. *Když likvidovali mlynáře tak mu řekli: „Jedině můžete poděkovat svému synu jak Vám to zařídil“ byl u toho soused Fr Vlk.*³³⁶ Toto obvinění nelze samozřejmě v současnosti prokázat. Pamětníci se ve značné míře shodují na tom, že podíl J. Pauknera na vystěhování je velmi pravděpodobný. Podle názoru jednoho z nich,³³⁷ byl starý mlynář osobou natolik

³³² Mlýn na samotě Kroupov u obce Kotýřina nedaleko Kovářova.

³³³ Matka J. Pauknera M. Pauknerová.

³³⁴ RA, Praha, *Kronika V*, s. 43.

³³⁵ *Tamtéž*, s. 67.

³³⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 140.

³³⁷ Respondent 1.

respektovanou, že by si ho nikdo vystěhovat nedovolil. Další respondent³³⁸ v souvislosti s podílem viny J. Pauknera na vystěhování rodiny z obce se domnívá, že J. Paukner mohl přispět k této skutečnosti tím, že na sebe upozorňoval. Byl známým „potížistou“ a vystěhování představovalo způsob, kterým se ho mohli místní funkcionáři s definitivní platností „zbavit“.

Původně se rodina měla odstěhovat do konce ledna roku 1956 na Žďákov. Nějakým způsobem se jim ale podařilo stěhování oddálit, a to až do července, kdy pro jejich věci byla vyslána nákladní auta: *Tu mlynář že na Žďákov nepůjde – telefonovalo se na okres – že by chtěl do Modlíkova*³³⁹ *stalo se tak* –.³⁴⁰ Ještě v prosinci se podle údajů v rodinné kronice jednoho večera do Hrejkovic přistěhovali – údajně se návrat podařil vyjednat J. Pauknerovi. Další den se však museli vrátit zpátky.

J. Paukner byl odsouzen na tři měsíce odnětí svobody a svůj trest si odpykával v Českých Budějovicích, kde jak B. Paukner poznamenává narážejí na jeho přezdívkou, mohl *louskat paragrafy*. Nemohl se tak účastnit schůze konané 28. prosince 1956, kdy byl na MNV pozván jeho otec jako majitel nemovitosti, dále zástupce Jihočeských mlýnů, představitel ONV a vedoucí mlýna K. Janoušek. Ten byl na vlastní žádost z důvodu špatného stavu mlýna Jihočeskými mlýny propuštěn. Hrejkovický mlýn byl uzavřen jako provozu nezpůsobilý. Definitivní tečkou za jeho několikasetletou tradicí bylo předání mlýna nově vzniklému JZD.

Dne 10. října roku 1957 bylo v Českých Budějovicích svoláno zasedání KNV, jehož se účastnili zástupci ONV a Jihočeských mlýnů, dále předseda MNV A. Zelenka, tajemník MNV J. Tomášek, předseda JZD J. Matoušek a majitelé mlýna K. a J. Pauknerovi. Jednalo se *ve věci předání mlýna čp. 1 na JZD Hrejkovice, jelikož majitelé nechtěli přistoupit dle svolení demontáži mlýna a jelikož Paukner Jar. činil urážlivé výroky vůči komisi, byla navržena Dr. Kolářem J. podle zákona 46/Sb. likvidace celého majetku a pak předání na JZD Hrejkovice*.³⁴¹ Některé prostory byly upraveny podle momentálních potřeb JZD, část mlýna plnila nadále obytnou funkci.

Pokusíme-li se shrnout tuto poměrně rozsáhlou podkapitolu, dospějeme k následujícím zjištěním. Jak z obecní kroniky vyplývá, byla obec od 2. poloviny 19. století ekonomicky takřka soběstačná. Vzhledem k širokému spektru provozovaných

³³⁸ Respondent 4.

³³⁹ Vzhledem k tomu, že se v zápisech uvádí, že rodina byla vystěhována „k Micáskovům“, mělo by se jednat o Micáskův mlýn na říčce Smutné, který se nachází právě na samotě nedaleko Modlíkova.

³⁴⁰ RA, Praha, *Kronika V*, s. 133.

³⁴¹ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 234.

živností, nepotřebovali místní pro zajištění mnoha potřeb opouštět obec a vydávat se do Milevska. Produkty běžné spotřeby, které již převyšovaly produkční možnosti obce, jako byl např. cukr, drogistické zboží nebo petrolej, si mohli obyvatelé zakoupit v místním obchodě se smíšeným zbožím. Podle záznamů v obecní kronice nemohu jednoznačně tvrdit, že tento model fungoval beze změn až do nástupu KSČ k moci. Jako zlatou éru ekonomické samostatnosti vesnice bych označila pouze 2. polovinu 19. století. V průběhu 1. poloviny 20. století už některé živnosti v obci nadobro skončily, jiné byly na různě dlouhou dobu přerušeny. Přesto však tvrdím, že základní vybavenost obce trvala až do komunistického převratu.

Hrejkovice nepocítily první vlnu znárodnování velkých soukromých podniků, která započala ihned po skončení 2. světové války, své důsledky přinesla až změna režimu v roce 1948. Soukromí živnostníci svoji činnost dobrovolně i nedobrovolně ukončovali. Nebylo zapotřebí ani celého desetiletí, aby se „podařilo“ zcela zničit několik set let dlouhou tradici místního mlynářství. Počet mlýnů, který postihl stejný nebo podobný osud, byl vysoký, Hrejkovice nebyly žádnou výjimkou. Proto, abychom zjistili, do jaké míry ovlivnil osud mlýna J. Paukner, nemáme dostatek potřebných a hlavně objektivních informací. S jistotou tak můžeme tvrdit pouze to, že ať už byl J. Paukner jakýkoli, jedno mu upřít nelze – vždy spolehlivě rozvířil hladinu již tak dost neklidného života v obci v 50. letech 20. století. On také, coby jediný dědic, získal mlýn v restituci a následně ho prodal společnosti provozující mezinárodní kamionovou dopravu, která mlýn dle svých potřeb stavebně upravila.

4.3 PROMĚNA SOCIÁLNÍCH POMĚRŮ

Komunistický převrat v roce 1948 zcela zásadním způsobem rozrušil tradiční sociální strukturu českého venkova a změnil pozici jednotlivých společenských vrstev v něm. Došlo k výměně elity tradičních obcí, rozhodování na úrovni místního společenství připadlo do rukou těch, kteří více či méně souhlasili se státním systémem, nebo se tak alespoň tvářili.

Jednomu z aspektů sociální proměny jsme se věnovali už v podkapitole pojednávající o politickém životě obce. Jednoznačně lze tvrdit, že od vzniku samosprávy, tedy v průběhu sta let, došlo u volby představitelů významných obecních funkcí k posunu po společenském žebříčku směrem k nižším sociálním vrstvám. Členy

nejmajetnějších rodin ve vsi postupem času vystřídali zástupci střední společenské třídy. Po komunistickém převratu získali převahu řemeslníci a dělníci, a to jak v zastupitelstvu obce, tak i v dalších místních organizacích, jejichž vznik často se změnou politické orientace po skončení 2. světové války souvisel. Pokud se podíváme na „nové“ funkcionáře v Hrejkovicích, ať už se jedná o členy MNV, stoupence některé politicky angažované organizace či čelní představitele později vzniklého JZD, lze konstatovat, že tito lidé nebyli potomky hrejkovických starousedlých rodů.

Hlavním tématem, kterému budou patřit následující stránky, se stane problematika vystěhovávání selských rodin z jejich domovů v průběhu 50. let 20. století. Tyto aktivity měly za následek likvidaci selského stavu jako třídy a natrvalo rozbily tradiční venkovskou pospolitost. Zajímat nás bude především dění v Hrejkovicích. Rodinná kronika B. Pauknera, která této oblasti věnuje zvýšenou pozornost, si všímá také případů z okolních obcí, takže i ty budou zmíněny. Také z obou dílů obecní kroniky získáme dostatek informací, a to jak o historii selských usedlostí v obci, tak i o konkrétních událostech 50. let 20. století. Výhodou je také skutečnost, že jednoho z respondentů se dění v souvislosti s perzekucí sedláků v obci bezprostředně dotýkalo, takže i jeho vzpomínky tuto neveselou kapitolu českých dějin doplní. Selský stav a jeho dějiny jsou v odborné literatuře tématem souborně zpracovaným,³⁴² což nám umožní snadněji pochopit souvislosti a dobový kontext událostí jihočeské obce.

4.3.1 Procesy s kulaky

4.3.1.1 Sedláci a selské usedlosti v obci do roku 1948

Razantní změnu s dalekosáhlými důsledky pro celou společnost přinesl rok 1848. Z pohledu venkovského obyvatelstva bylo stěžejní zrušení roboty císařským patentem, ke kterému došlo v září tohoto roku. Druhá polovina 19. století pak byla spojena s postupující mechanizací zemědělství, jejímiž hlavními nositeli byli na venkově sedláci. Právě v tomto období selské grunty velmi dobře ekonomicky prospívaly. Vytvořil se romantismem ovlivněný stereotyp sedláků a selek, jak jej známe z děl umělců národního obrození.³⁴³ V této epoše se sedláci dostali do čela veřejného života

³⁴² Jedná se především o následující publikace: Krofta, Kamil: *Dějiny selského stavu*. Praha: Jan Laichter, 1949; Jech, Karel: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001; Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008; Blažek, Petr – Jech, Karel – Kubálek, Michal a kol.: *Akce „K“*. Praha: Pulchra, 2010.

³⁴³ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 24.

obcí, hojně se angažovali ve spolcích a družstvech a jejich podpis lze nalézt v mnohých listinách dokumentujících významné události jednotlivých vesnic. Toto tvrzení dokazuje i historie Hrejkovic. Představitelé selských rodin často zastávali funkce v obecním zastupitelstvu včetně postu starosty. Také vznik místních organizací a důležité události, jako byla stavba kaple či školy, jsou v zápisech obecní kroniky spojovány s příjmeními hrejkovických sedláků.

Realitu venkova však nelze vnímat jednostranně. Někteří sedláci bývali obviňováni ze špatného zacházení s čeledí a furiantství, končícího mnohdy až zadlužením statku, z okázalé demonstrace vlastního postavení v rámci vesnického společenství a z nadřazeného chování vůči ostatním spoluobčanům. V Hrejkovicích jsem žádný konkrétní případ nenalezla, což samozřejmě neznamená, že k podobným událostem nedocházelo. Sociální pnutí pramenící z determinace životní cesty člověka v závislosti na rodině, ze které prochází, a minimální možnost toto postavení vlastním přičiněním změnit, se zákonitě muselo odrážet na mezilidských vztazích na vesnici.

Při rozhovorech s pamětníky jsem zjišťovala, jaké vztahy v Hrejkovicích panovaly mezi sedláky a čeledí. Žádnou výraznou aféru si respondenti nevybavovali, jeden z nich³⁴⁴ se pouze zmínil o údajné nespokojenosti jistého pacholka sloužícího na jednom ze statků. Další z respondentů³⁴⁵ popisoval složitou životní situaci lidí z chudších vrstev, kteří neměli vlastní hospodářství a výpomoc na statcích pro ně byla z hlediska obživy stěžejní. Ti pak byli zcela závislí na momentální potřebě pracovních sil na statku, což samozřejmě vyvolávalo nespokojenost a silný pocit nejistoty.

Tento pamětník upozornil i na další zajímavý jev. Dle jeho názoru sedláci obecně velmi neradi prodávali byt i malé části svých pozemků. Důvod byl zcela logický. V okamžiku, kdy by si bezzemci, domkáři či chalupníci mohli zakoupit půdu a hospodařit na ní, stali by se do značné míry na sedlácích nezávislí: *Ten sedlák věděl, že když bude mít ten chalupník nákou takovoudle obživu, takže už ho na to pole nedostane.* Respondent tak nevědomky potvrdil názor J. Pernese, který uvádí, že právě sedláci a střední rolníci nepatřili na vsi k oblíbeným vrstvám, neboť jejich hospodářství prosperovala i v průběhu války a méně majetné vrstvy na nich byly existenčně závislé.³⁴⁶

³⁴⁴ Respondent 3.

³⁴⁵ Respondent 1.

³⁴⁶ Pernes, Jiří: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*. In: Blažek, Petr – Kubálek, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008, s. 79.

Dvacáté století pokračovalo ve znamení technického pokroku, ekonomickou prosperitu však tvrdě zasáhly obě světové války i hospodářská krize 30. let, která ke vzniku druhého válečného konfliktu nemalou měrou přispěla. Selské usedlosti však patřily k silným prvkům národního hospodářství, které odolávaly i zhoršeným ekonomickým podmínkám, jaké provázely války nebo byly následkem přírodních katastrof.³⁴⁷ Systematickou likvidací těchto zemědělských subjektů po převzetí moci komunisty si stát dobrovolně ničil jeden z pilířů ekonomické prosperity země a ztěžoval zásobování obyvatelstva zemědělskými produkty.

Velké zemědělské subjekty mnohdy využívaly v průběhu války své ekonomické síly a stability, někdy také k účasti na černém trhu, takže na konci války disponovaly některé selské usedlosti značnými úsporami. To samozřejmě vyvolávalo sociální nespokojenost a tenzi v rámci venkovského společenství. Situace se vyostřovala o to víc, že v těžkých válečných letech se prohloubilo zadlužení mnoha maloročníků, kteří v rámci meziválečné pozemkové reformy využili na koupi pozemku úvěrového financování.³⁴⁸

Černý obchod, kterému válečné období provázené nedostatkem potravin a předmětů běžné spotřeby spolu s přidělovým systémem připravilo velmi úrodnou půdu a kde tzv. ceny šmelinářské burzy šplhaly k několikanásobku cen běžných, pomohl nejedné osobě, ať už k novému domu, nebo k pobytu ve vězení. To, že se tito lidé v Hrejkovicích nerekrutovali z řad sedláků, dosvědčuje následující zápis z prvního dílu obecní kroniky: *Ku cti naší obce slouží, že mnoho hospodářů přenechávalo potraviny jako obilí, mouku, hrách, máslo známým potřebným lidem za normální cenu. To platí zejména o mlynáři Pauknerovi³⁴⁹ který prodával bílou pš. mouku za K 5 1kg.³⁵⁰* V obecní kronice jsou dále uváděna jména těch, kteří byli nějakým způsobem do nelegálního obchodu zapojeni, ale ani v jednom případě se nejednalo o někoho z rodiny později vystěhovaných sedláků. Nutno dodat, že šmelinářství je tak odrazem individuálního charakteru nikoli socioekonomické příslušnosti.

Jak jsem naznačila v úvodu, zmíníme v této práci také tradiční selské usedlosti Hrejkovic a jejich historii, která byla tak násilně v polovině 20. století přerušena, abychom se snáze dokázali zorientovat v dění kolektivizačních let.

³⁴⁷ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 39.

³⁴⁸ *Tamtéž*, c.d., s. 41.

³⁴⁹ Jednalo se o K. Pauknera, o němž byla v práci již několikrát zmínka.

³⁵⁰ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

Dle zápisů obecní kroniky se o sedlácích v Hrejkovicích dozvídáme z robotního seznamu z roku 1777, ve kterém bylo v obci evidováno devět sedláků, jejichž příjmení jsou dodnes dochována v lokálních názvech usedlostí:

Tabulka 5. Sedláci v Hrejkovicích podle robotního seznamu z roku 1777.

Sedláci v Hrejkovicích podle robotního seznamu z roku 1777	
<i>Číslo popisné</i>	<i>Jméno majitele</i>
2	Václav Mareš
3	Josef Kolouch
5	Václav Tříška
6	Jakub Kazimour
7	Tomáš Smrt
8	Josef Kahoun
16	Kateřina Klinková
19	Jan Zahulka ³⁵¹

Ne všechny statky si uchovaly svou hospodářskou sílu až do poloviny 20. století, přesto všechny tři selské rodiny, které v důsledku politického nátlaku Hrejkovice v polovině 50. let 20. století opustily, z těchto statků pocházely. Jednalo se o rodinu Jaroslava Kazimoura z č.p. 16 „U Klinků“, rodinu Františka Zđenovce z č.p. 6 „U Kazimourů“ a rodinu Františka Pauknera z č.p. 2 „U Maršů“.

Svůj ekonomický status si zachovala i usedlost č.p. 5 „U Třísků“, kde od roku 1913 hospodařila rodina Řežábkova³⁵² a stavení č.p. 8 „U Kahounů“, kde v inkriminovanou dobu žila rodina Hlavínova.³⁵³ Také oni museli čelit tvrdým podmínkám politického a ekonomického nátlaku totalitního režimu, nedošlo však k jejich likvidaci, jak tomu bylo u největších selských rodin v obci.

Zbylé tři selské usedlosti č.p. 19 „U Zachůlků“, č.p. 7 „U Smrtů“ a č.p. 3 „U Kolouchů“ ztratily svou ekonomickou pozici zmenšením usedlosti v rámci vypořádání dědického podílu či rozprodejem majetku,³⁵⁴ takže se jich pozdější aktivity namířené proti „vesnickým boháčům“ netýkaly. Abychom lépe viděli, jak dlouhá tradice byla odchodem některých rodin z obce přerušena, přiblížíme alespoň ve stručnosti historii selských usedlostí, které byly svými majiteli nuceně opuštěny.

³⁵¹ Zde došlo u lokálního označení k drobné odchylce a na statku se říkalo „U Zachůlků“.

³⁵² V roce 1913 koupil usedlost Jan Řežábek z č.p. 34.

³⁵³ První představitel rodu Hlavínů se na statek přičlenil pravděpodobně na konci 19. století.

³⁵⁴ Statek č.p. 19 „U Zachůlků“ byl rozprodán kolem roku 1900. Prodejem skončila o pár desítek let později i historie významného statku č.p. 7 „U Smrtů“. Dědické dělení usedlosti snížilo význam statku č.p. 3 „U Kolouchů“, protože v roce 1845 již bylo na původním pozemku vystavěno další samostatné stavení č.p. 38.

Rodina J. Kazimoura z č.p. 16 vlastnila v polovině 20. století největší statek v obci. Usedlost č.p. 16 „U Klinků“ získala své jméno podle prvního známého majitele, kterého uvádí obecní kronika na seznamu z roku 1676. Zmínka o změně rodového držení pochází z roku 1845, kdy je jako majitel veden Jan Kazimour. Příjmení Kazimour se však v Hrejkovicích objevuje mnohem dříve. Usedlost č.p. 6 nese místní označení „U Kazimourů“ právě po svých majitelích, z nichž je roku 1676 uveden jako první Havel Kazimour. Z tohoto statku byla v 50. letech 20. století vystěhována rodina F. Zděnovce, který pocházel z Týnice a do Hrejkovic se přizemil až v roce 1940.

Rodina F. Pauknera, pro níž se díky původnímu lokálnímu označení usedlosti č.p. 2 „U Maršů“ užívalo v obci výhradně jména „Maršovi“, získala statek někdy na přelomu 18. a 19. století, kdy se Antonín Paukner ze zdejšího mlýna oženil s Dorotou Kahounovou, která měla na statek po smrti své matky dědický nárok. Před touto událostí měnila usedlost poměrně často své majitele, jako první známý vlastník je uváděn Jan Mareš, a to na seznamu z roku 1676.

Poslední vystěhovanou rodinou byla další rodina Pauknerova, tentokrát se však nejednalo o selskou usedlost, ale o obyvatele místního mlýna č.p. 1. Mlynáři a jejich rodiny se v průběhu socializace obce stávali nežádoucími osobami stejně jako sedláci. I oni disponovali značným majetkem, vzděláním a přirozenou autoritou v rámci obce. Je proto logické, že se spolu se sedláky stali i oni terčem třídního boje. Vzhledem k tomu, že všechny události vážící se k dění v hrejkovickém mlýně v období 50. let 20. století, jejichž vyústěním bylo právě vystěhování mlynáře s rodinou, jsme podrobně rozváděli v části věnované živnostenskému podnikání, nebudeme se zde již k této problematice vracet.

4.3.1.2 Perzekuce hrejkovických sedláků po roce 1948

Po únorovém převratu v roce 1948 se razantně proměnila poválečná politika KSČ, která do té doby upevňovala svou pozici prostřednictvím budování podpory vesnických vrstev. Ústava z května roku 1948 zaručovala soukromé vlastnictví jednotlivce či rodiny do limitu 50 ha, stejně jako deklarovala podporu tomuto typu vlastnictví i podnikání. Záhy se však ukázalo, že Československo nastoupí kolektivizační cestu po vzoru SSSR. Pro uskutečnění takovéto politiky bylo na venkově spoléháno na podporu nižších rolnických vrstev. Využít a ještě podpořit antagonismus sociálně rozdílných skupin, vsadit na neloajalitu ve vesnickém prostředí, na pocity ukřivděnosti a nespravedlnosti (ať už oprávněné či neoprávněné) nižších společenských vrstev vůči majetnějším

spoluobčanům, vůči původní elitě vesnice, se jevílo jako účinný prostředek pro zbavení se skutečných či potencionálních nepřátel režimu a jako vhodná strategie pro ovládnutí venkova.

Problémem však bylo už samotné označení osob, o jejichž likvidaci se vládní režim snažil. Jak K. Jech uvádí, ideologický termín „kapitalistické živly na vsi“ byl z hlediska běžného užití značně krkolomný a nepraktický. *Pojem sedlák či velkosedlák by zase navozoval příliš pozitivní představu zkušeného hospodáře s přirozenou autoritou, spjatého s tradicí vesnice i dědičného gruntu.*³⁵⁵ Vyhovujícím pojmem se stalo označení „vesnický boháč“ a také sovětský termín kulak.

Stejně potíže jako nalezení vhodného názvu činilo i jeho obsahové vymezení, které mělo určit, koho lze kulakem nazvat a koho nikoli. Ani zde straničtí funkcionáři nedospěli k jednotnému názoru. Tradičně se jako klasifikační kritérium užívala výměra půdy. Nejčastěji se udával limit 20 nebo také 15 ha.³⁵⁶ Jako indikátor výše majetku je však pozemková výměra z důvodu regionálně odlišné bonity půdy kritériem značně sporným. Návrh označit za kulaka toho, kdo neplní předepsané dodávky, narážel v praxi na problém, že mnohdy velcí sedláci narozdíl od drobných rolníků předepsaný kontingent splnili. To, že se kulak stal označením vágním, na druhou stranu usnadňovalo možnost nepohodlnou osobu tímto termínem nazvat, takže se tato situace stala vlastně vyhovující.³⁵⁷

B. Paukner v záznamu z roku 1952, patrně v souvislosti s probíhající Akcí kulak, potvrzuje prvotní vymezení „vesnických boháčů“ jako *větších zemědělců*, stejně tak zmiňuje i jejich ideologicky podbarvené označení v konfrontaci se zcela pragmatickou motivací někoho za kulaka označit: *Za okupace Hitler stěhoval židy – a v tomto roce zase jsou nařadě (kulaci) to jsou větší zemědělci – ti musí zmizet – tak se již děje v okolních vesnicích, to jsou „reakcionáři“ vydřiduchové „pracujících“ a t.d. Hlavně ti kteří mají vzorné zařízené stavby – to všechno se jim hodí – berou je opatrně a jistě – a mají hotové kravíny, teletníky vepřince atd –.*³⁵⁸

Problematika definice „vesnického boháče“ se do diskuzí vládních činitelů v 1. polovině 50. let 20. století opakovaně vracela a rozšiřovala okruh profesí, které

³⁵⁵ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 59.

³⁵⁶ Blažek, Petr – Kubálek, Michal: *Akce „Kulak“. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*. In: Blažek, Petr – Jech, Karel – Kubálek, Michal a kol.: *Akce „K“*. Praha: Pulchra, s. 65.

³⁵⁷ Swain, Nigel: *Typologie východoevropských podob kolektivizace*. In: Blažek, Petr – Kubálek, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008, s. 49.

³⁵⁸ RA, Praha, *Kronika III*, s. 165.

zahrnovala. Kromě velkých zemědělců se na „černou listinu“ dostávala jména dalších nepohodlných osob, především živnostníků. Svědčí o tom i zápis obecní kroniky z roku 1953, kdy kronikář vypisuje v souvislosti s administrativní změnou předpisu povinných dodávek ty obyvatele Hrejkovic, kteří jsou za „vesnické boháče“ považováni: *Zemědělci do 5– ha měli předpis pšenice až 3– q dle velikosti, největší zemědělci: Zvaní vesničtí boháči: Paukner Fr. čp. 2, Řežábek Jar. čp. 5, Zděnovec Fr. čp. 6, Hlavín Fr. čp. 8 a místní kovář zemědělec 6– ha Novotný Fr. čp. 10, nástupce Prošek Josef jsou rovněž pokládáni za vesnické boháče, neobdržely výměry o dodávkách jako předchozí, ale obdržely od Okr. nár. výb. příkazy o dodávce, tyto měli dodávkové normy dle ostatních o 10 % větší.*³⁵⁹ Kromě velkých zemědělců, kde se z neznámých důvodů nevyskytuje jméno J. Kazimoura č.p. 16, ač do skupiny prokazatelně patřil, se zápis zmiňuje i o místním kováři. Proč byl za kulaka označen také on, není zcela zřejmé. Bez nepříjemností se však neobešli ani někteří další živnostníci, především bývalý hostinský V. Janeš č.p. 46.

Zcela jednoznačně byli v Hrejkovicích kulaky nazýváni majitelé třech největších statků. Výměra J. Kazimoura č.p. 16 činila k 1. lednu 1951 47 ha, obdobně velké pozemky obhospodařoval F. Zděnovec č.p. 6. U F. Pauknera č.p. 2 uvádí obecní evidence výměru 43 ha. U všech tedy překračovalo vlastnictví půdy vysokou hranici 40 ha. Kritérium výměry půdy pro zařazení do kategorie kulaků splňoval i statek č.p. 5, který vlastnil Jaroslav Řežábek a statek Františka Hlavína č.p. 8, o nichž byla zmínka výše v souvislosti s historií statků v obci. U obou je k 1. lednu 1951 uvedena výměra 25 ha. Majitelé těchto usedlostí sice nebyli pronásledováni do takové míry jako tři největší sedláci, přesto i oni měli oproti ostatním zemědělcům ztíženou pozici, nejenom co se týkalo velikosti předepsaného kontingentu, ale třeba také z důvodu většího finančního zatížení.

Základní strategií v postupu proti kulakům se stalo jejich systematické znevýhodňování především znesnadněním zemědělské činnosti a enormními nároky na povinné odvody produktů. Bylo pouze otázkou času, kdy ekonomická situace donutí hospodáře učinit krok, který by bylo možné správně či trestně stíhat podle již existujících či nově přijatých zákonů.³⁶⁰

³⁵⁹ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 97.

³⁶⁰ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 62.

K znesnadnění zemědělské práce docházelo několika způsoby, které nebyly vždy direktivně řízené. Tím míním především odchod námezdních sil ze zemědělských usedlostí. Úbytek pracovníků zaznamenává obecní kronika už v roce 1945. Po komunistickém převratu pak odporovalo státní ideologii, aby nadále fungoval tradiční systém hospodáře a čeledi, neboť byl synonymem pro vykořisťování pracovních sil venkovským kapitalistou. Podle zápisů z obecní kroniky přestala v Hrejkovicích čeleď definitivně existovat v roce 1949: *Dvě německé rodiny, pracující u J. Kazimoura čp. 16 a Frant. Zděnovce čp 6. a služka ze mlýna byly přemístěny na státní statky do Veselíčka a Zběšiček. Také od F. Pauknera 2. odešla služka, takže nyní není v obci u zemědělců žádné námezdní síly.*³⁶¹ Jeden z pamětníků³⁶² uvedl, že pomocné síly odcházely ze statků samy, nikoli v důsledku nějakého stranického nařízení.

Oblast, za kterou však vedení státu plně odpovídalo, se vztahovala na opatření zamezující přístupu kulaků k jejich strojům.

Velcí hospodáři disponovali v době komunistického převratu kvalitní zemědělskou technikou. Možnost rozšířit si strojový inventář byla po roce 1948 velmi omezená. Stroje byly primárně určeny státní strojní stanici, popřípadě místním strojním družstvům. Pokud soukromě hospodařící zemědělec nové vybavení kupoval, tak jediné za podstatně vyšší ceny.³⁶³ Stávající zemědělská technika velkých usedlostí se stala pro vládnoucí stranu velkým lákadlem. Její zabavení nejenom že komplikovalo práci zemědělců, zároveň také zajišťovalo potřebný strojový fond při kolektivizačních aktivitách a zakládání JZD.

Zamezit vlastníků strojů v přístupu k nim bylo možné v zásadě dvěma způsoby. V prvním případě byl využit, nebo spíše zneužit předpřevratový zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, o němž jsem se zmiňovala v kapitole věnované proměně hospodářských poměrů.

Podstatně větší význam měla aplikace zákona č. 27/1949 Sb., o mechanizaci zemědělství. V tomto případě se již nejednalo o půjčování strojů, ale o jejich výkup, přičemž praxi by více odpovídalo slovo zabavení. Tato zemědělská technika mířila především do strojních a traktorových stanic, tedy do státního vlastnictví. Mnoho z těchto strojů však bylo zničeno, takže spíše než o zefektivnění zemědělských prací

³⁶¹ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

³⁶² Respondent 3.

³⁶³ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 63.

a o zlepšení přístupu malých rolníků k strojovému vybavení se jednalo právě o prostředek perzekuce větších zemědělců.³⁶⁴ Okruh osob, u kterých k nucenému výkupu strojů docházelo, upravovala příslušná vyhláška ministerstva zemědělství.³⁶⁵ Podle této vyhlášky mohlo být důvodem odebrání zařízení neplnění výrobních popřípadě výkupních smluv nebo také často vykonstruované tvrzení, že stroje nejsou u vlastníka efektivně využívány.

Protože sedláci chybějící stroje nezbytně potřebovali, půjčovali si je za úhradu právě od STS, která jim jejich vlastní zařízení z rozhodnutí ONV odebrala. Rodinná kronika např. v roce 1952 poznamenává: *Jar. Kazimourovi čp. 16 odvezena mlátička do „úschovy“ – až bude chtít mlátit – dá-li P. Bůh zapůjčí mu jí asi za „mírný poplatek“.*³⁶⁶ „Mírné poplatky“ bývaly pro kulaky či větší zemědělce dosti vysoké, stejně jako ceny hnojiv, osevních plodin a dalších prostředků zabezpečujících chod hospodářství.³⁶⁷

Svědectví o tom, jak v roce 1951 probíhaly žně pod vedením STS na kulacké usedlosti č.p. 16, dokládá následující záznam ze stejného pramene: *Strojní stanice nabízela samovazy – aby umožnila sousedům těm boháčům – od peněz – Co mohl Kazimour Jar. č. [1]6 dělat když na svém hospodářství byl sám s manželkou – musel si zjednat samovaz (jeho mu odebrali) s kterým syn 3 roky sám sekal – ničeho se mu nepříhodilo – aby byl opravován Když přijeli ze ST.S. – byli u stroje dvě – více stály nežli jezdili stále tomu něco scházelo – odborníci znamenití – a za něma jezdil zase jeden – jak to pokračuje –.*³⁶⁸ Z tohoto příspěvku je patrné, jak efektivní výsledky zemědělská politika státu přinášela.

To, že odebrání strojů netrestalo pouze sedláky, ale mělo i další důsledky, bezděky potvrzuje událost z roku 1952, kterou taktéž zaznamenává kronika B. Pauknera. Odvezení zemědělské techniky totiž znesnadnilo práci nejenom samotnému majiteli stroje, ale také mnoha menším zemědělcům, kteří si koupí vlastního zařízení nemohli dovolit, a proto si techniku půjčovali od větších zemědělců. Kromě družstevního vlastnictví strojů představoval tento způsob tradiční postup, který na venkově běžně fungoval: *15. června [1952] přijeli pro „pres“ k Jar. Kazimourovi čp. 16 mlátičku*

³⁶⁴ Burešová, Jana: *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*, c.d., s. 39.

³⁶⁵ Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 612/1949 Ú.l., o výkupu základních zemědělských mechanizačních prostředků od některých fyzických osob.

³⁶⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 34.

³⁶⁷ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 63.

³⁶⁸ RA, Praha, *Kronika II*, s. 109.

sebrali již dříve – předseda Čunát žádal telefonem by byl ponechán v obci že mal. zemědělci si jej půjčují, traktorista žádal nějaké potvrzení, což mu někteří podepsali i předseda strany „vedoucí“, jak bude jim vyhověno se dosud neví?³⁶⁹

Reakce funkcionářů ONV, narozdíl od členů MNV naprosto odtržených od reality zemědělského života, zato však bezvýhradně hájících schválené úřední postupy, nepřekvapila: 20./6 přišel přípis od ONV. předsedovi jak to přijde podporovat vesnic. boháče. MNV se má řídit pokynů vlády a „pres“ 21./6 odevzdat na kruhovku na útraty MNV –!³⁷⁰ Ani v tomto případě, stejně jako v mnoha dalších, nemohl postoj MNV zvrátit stanovisko nadřízeného orgánu, jehož pracovníci o odebrání strojů rozhodovali, aniž by je důsledky jejich rozhodnutí zajímaly.

Také finanční politika státu kulaky znevýhodňovala. Kromě platby zemědělské daně, která byla větším usedlostem vyměřována, omezily příslušné orgány jejich přístup k cizímu kapitálu. Od roku 1950 byl vydán zákaz poskytovat úvěry zemědělským usedlostem, jejichž výměra přesahuje 20 ha. Postupem času se objevovala tendence limit výměry dále snížit.³⁷¹

Platba zemědělské daně byla zavedena již v roce 1948. V Hrejkovicích ji platili majitelé pěti největších statků³⁷² o výměře přesahující 20 ha a mlynář. O existenci dvojích cen, vyšších pro kulaky a nižších pro ostatní zemědělce, jsem se již také zmiňovala.

Také veškeré změny vlastnictví půdy byly v případě kulaků právně ošetřeny tak, aby se zamezilo zmenšení jejich pozemkového výměru a následnému zařazení do kategorie středních či drobných zemědělců. Kulaci tak museli nadále hospodařit na svých rozlehlých pozemcích, které sice vlastnili, ale o jejichž využití rozhodovali velmi omezeně, neboť museli respektovat hospodářské plány a rozpis dodávek.

Selská půda bývala tradičně půdou v daném regionu velmi kvalitní, takže se nelze divit, že v rámci kolektivizačních aktivit existovala snaha sedláky o nejurodnější pozemky připravit. K tomuto účelu posloužil zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků, známý spíše pod názvem scelovací zákon. Zde se sice výslovně uvádí, že v případě náhradních pozemků pro vlastníky půdy zahrnuté do scelování, musí tyto pozemky odpovídat co do výměry, kvality

³⁶⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 64.

³⁷⁰ *Tamtéž*, s. 69.

³⁷¹ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 85.

³⁷² J. Kazimour z č.p. 16, F. Paukner z č.p. 2, F. Zděnovec z č.p. 6, J. Řežábek z č.p. 5 a F. Hlavín z č.p. 8.

i vzdálenosti původním pozemkům,³⁷³ v roce 1950 se však v interních materiálech KSČ doporučuje využívat tohoto zákona a půdu kulaků při scelování vyměňovat za méně kvalitní pozemky na okrajích katastru.³⁷⁴

Z hlediska každodenního života dopadala tvrdě na kulaky, ale také na živnostníky opatření spojená s restrikcemi v oblasti lístkového systému. Tím, že došlo k zamezení jejich přístupu na vázaný trh, byli tito lidé prakticky odkázáni pouze na trh volný s vysokými cenami. Důsledky omezení nesli také výměnkáři či děti.

Zásobování obyvatelstva zemědělskými produkty se stalo také jednou z oblastí, která byla komunistickou propagandou cíleně využita ke štvavé kampani proti kulakům. V roce 1951 se situace s přístupem obyvatel k základním potravinám zhoršovala a především ve městech rostla jejich nespokojenost. Poměry směřovaly k nepopulárnímu řešení v podobě zásobovacích restrikcí. V únoru 1951 byly po více jak roce znovu zavedeny lístky na chléb a moučné výrobky, v jarních měsících přibývaly problémy s nedostatkem potravin živočišného původu jako bylo maso, sádlo, máslo či vejce.³⁷⁵ Přímo se tak nabízelo obvinít „vesnické boháče“ ze zodpovědnosti za tento stav, podpořit nenávist vůči nim a odvést tak pozornost od skutečných viníků. B. Paukner v této souvislosti poznamenává: *Hrozná škoda národo-hospodářská se stala – vinnou – vedoucích – ochudili stát – o mnoho – kdyby byly dobytek v podzimu odebrali – a skonservovali – mohlo být výživy pro lidstvo dost – Též mnoho kusů koňského zahynulo podvýživou – Zkrátka – ve všech těch vedoucích aparátech jak v hospodářství – tak v národních podnicích se hospodaří od pěti ke čtyřem – To se stalo i v pečivu a chlebě – „aby se svět divil“ – volně se prodávalo – a za nějaký měsíc nastaly – kontroly – prolézali prasečí – (chlívky) žrádlo – prohlížely – ve chlévech žlaby – a všude schlýdili zda-li najdou, že se skrmuje chléb – zase to odnesli ti venkovští „zbohatlíci“ [...] Zkrátka „turecké hospodářství“ dle vzoru, „SSSR“ .³⁷⁶*

Podrobně jsme zmiňovali opatření, která měla na kulaky dopad ekonomický. Nelze však opomenout ani další oblasti, které měly charakter spíše společenský. Dřívější pozice sedláků či mlynářů jako sociální elity obce se v průběhu rekordně krátké doby propadla na samé společenské dno.

Od počátku existovala politická snaha odstranit kulaky ze všech funkcí veřejného života. Pokud se jedná o čelní představitele obce, posledním členem MNV

³⁷³ Paragraf 41.

³⁷⁴ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 75–78.

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 97.

³⁷⁶ RA, Praha, *Kronika II*, s. 106.

v Hrejkovicích, který se řadil do skupiny „vesnických boháčů“, byl sedlák F. Zděnovec č.p. 6. Po nucené reorganizaci místních národních výborů v roce 1950, která měla vylepšit politický profil vedení v jednotlivých obcích, zmizelo i jeho jméno ze seznamu hrejkovického zastupitelstva.

Účast sedláků ve vedení kumpeliček i JSČZ skončila s rokem 1952. Finanční sféra prošla zásadní reorganizací, v jejímž důsledku síť lidových kumpeliček zanikla. V Hrejkovicích se tak stalo již v roce 1951. JSČZ svou činnost v obci ukončil, aniž by se o tom obecní kronika zmiňovala.

Dalším problematickým okruhem byla účast kulaků v JZD. Někteří sedláci pomáhali JZD založit a zastávali v nich významné funkce. Původní myšlenka, že by i kulaci mohli být součástí JZD a že by bylo možné dělit kulaky na „dobré“ a „špatné“, pozbyla platnosti již na samém počátku 50. let 20. století. Snaha „očistit“ JZD od těchto osob vyústila v roce 1953 v úpravu vzorových stanov JZD, které výslovně uváděly, že do družstva nesmí vstoupit kulaci či jiní vykořisťovatelé.³⁷⁷

Pokud toto stanovisko vztáhneme k situaci v Hrejkovicích, nepřinesla výše zmíněná opatření v obci žádné konkrétní důsledky, protože zde bylo JZD založeno až v únoru v roce 1956. V žádném zápise kronik z předchozí doby jsem se nesečkala se zmínkou o jakékoli angažovanosti místních sedláků při přesvědčovacích aktivitách ohledně JZD.

V době zakládání JZD v Hrejkovicích byla zároveň řešena otázka likvidace největších sedláků a mlynáře, takže je zřejmé, že otázka jejich účasti v družstvu by byla bezpředmětná. Někteří pamětníci si vzpomněli na „výstup“, kdy byl z jedné schůze zemědělců údajně velmi nevybíravým způsobem vykázán F. Zděnovec. Jak uvedl jeden z respondentů:³⁷⁸ *Voni mohli všechno.*

Úspěch hospodaření selských jednotek a jejich společenská prestiž byly tradičně umocněny vzděláním, které se převážně synům hospodáře poskytovalo. Bylo příčinou ekonomického pokroku obce a sedlákům zajišťovalo také potřebnou autoritu v rámci vesnického společenství. Na druhou stranu je nutné uvést, že vzdělání nebylo ani v těchto rodinách samozřejmostí a pro zástupce nižších sociálních vrstev představovalo nedosažitelnou metu, bez ohledu na jejich schopnosti a intelekt.

Snaha sedláků zajistit dětem potřebné vzdělání pokračovala i po nástupu komunistů k moci. První snahy vládnoucí strany odstranit děti kulaků ze středních zemědělských škol lze datovat do roku 1951, kdy se však nesečkaly s širší podporou. K oživení této

³⁷⁷ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 83–84.

³⁷⁸ Respondent 1.

myšlenky došlo hned následující rok. Represivní opatření se týkala primárně škol zemědělského směru, a to nejenom na úrovni středoškolské, ale také vysokoškolské. Špatný politický profil znemožnil studia většiny selských dětí, kterým měla být přidělena manuální práce na státních statcích.³⁷⁹

V souvislosti se vzděláním selských dětí můžeme v zápisech obecní kroniky Hrejkovic nalézt přepis článku z časopisu ONV Za lepší život vesnice okresu milevského z roku 1952, kdy neznámý přispěvatel kritizoval hrejkovického sedláka J. Kazimoura za to, že *nechal své dvě dcery vystudovati, a nyní hospodaří sám s manželkou (syn Jindřich na vojně), hospodářství předal míst. nár. výb., a sám se udává, že jest nemocen těsně přede žněmi, takže sabotuje sklizeň a výmlat – dodávky obilí.*³⁸⁰

Všechny oblasti, o kterých jsme se výše zmiňovali, znesnadňovaly kulakům jejich život, hospodářské restrikce pak především ztěžovaly možnost splnit předepsanou výši kontingentu, která pro ně byla na základě třídního rozpisu dodávek enormně vysoká.

Systém povinných dodávek se stával postupem času stále neúnosnější. Opakovaná navýšení kontingentu pokračovala v úspěšné snaze přivádět do úpadku další a další usedlosti. „Vesnickým boháčům“ byly postupem času stanovovány povinné odvody písemně úředním rozhodnutím okresního plnomocníka výkupu, tedy jednostranným právním aktem nikoli smlouvou, jak tomu bylo u ostatních zemědělců.

Pro názornost uvádím tabulku sestavenou na základě údajů z kroniky B. Pauknera, kde si autor v některých letech evidoval předepsané dodávky svého zetě – F. Pauknera z č.p. 2. Záznamy nejsou zcela kompletní a je možné, že obsahují i některé nepřesnosti, nám však pro představu o hospodářském zatížení kulaka zcela postačí.

³⁷⁹ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 143.

³⁸⁰ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 64.

Tabulka 6. Zemědělské odvody obce a usedlosti č.p. 2 „U Maršů“.

Rozpis dodávek pro obec v roce 1952			Předpis plnění pro F. Pauknera č.p. 2 „U Maršů“					
			Množství (q)					
Plodina	Množství (q)	Podíl č.p. 2 (%)		1952	1953	1954	1955	1956
<i>Pšenice</i>	135,0	22,2%		30,0	68,2	21,1		7,7
<i>Žito</i>	1 125,0	11,6%		130,0	167,1	132,8	95,5	86,0
<i>Ječmen</i>	114,0	10,5%		12,0	27,3	16,4	15,4	12,8
<i>Oves</i>	240,0	10,4%		25,0				
<i>Luštěniny jedlé</i>	9,8	10,9%	<i>Hrách</i>	2,5		1,3	1,0	
<i>Luštěniny krmné</i>	13,0							
<i>Hořčice</i>	1,5							
<i>Len stonky</i>	133,5							
<i>Len semeno</i>	12,0							
<i>Seno</i>	100,0	6,0%		6,0	11,4	9,2	9,2	8,6
<i>Sláma</i>	152,0	6,6%		10,0	15,7			
<i>Brambory</i>	4 892,0	9,2%		450,0	620,6	446,9	429,9	415,2
<i>polorané</i>	301,0							
<i>průmyslové</i>	1 020,0							
<i>ostatní</i>	3 571,0							
<i>Mléko (l)</i>	172 820,0	8,0%		13 860,0	19 890,0	16 015,0	15 365,0	14 723,0
<i>Vejece (ks)</i>	170 000,0	3,3%		5 600,0	8 225,0	7 520,0	7 256,0	6 890,0

Z tabulky je zřejmé, že nejhorším byl z hlediska velikosti dodávek rok 1953. Obecně do tohoto roku mělo hospodářské zatížení rostoucí tendenci, byť tabulka předchozí roky neviduje. Od 1. ledna 1953 totiž nabyt účinnosti zákon č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků. Následná obměna politického vedení země a vzniklá kolektivizační krize vedla k dočasnému útlumu represí vůči sedlákům, povinné dodávky poklesly.

Skutečnost, že znevýhodnění selských usedlostí třídním rozpisem dodávek bylo značné, dokládá i výpověď pamětníka,³⁸¹ který si vzpomíná, jak tehdejší výkupčí vajec řekl majitelům jednoho z hrejkovických statků: *Vy ste odevzdali víc vajec než celý kostelecký družstvo.*

Systém povinných dodávek a výkupu zemědělských produktů představoval základní nástroj perzekuce velkých zemědělců. Pokud zemědělec své povinnosti včas a řádně nesplnil, vystavoval se riziku nepříjemných úředních kontrol a také vysokých sankcí.

³⁸¹ Respondent 3.

V době těsně po převratu roku 1948 se jednalo převážně o peněžité tresty. Obecní kronika uvádí v roce 1949 šest osob, které kontingent nesplnily, mezi nimi i tři velké hospodáře – J. Kazimoura č.p. 16, F. Pauknera č.p. 2 a J. Řežábka č.p. 5. Dvou menším zemědělcům byly pokuty za nedodané produkty odpuštěny, hostinský V. Janeš č.p. 46, který taktéž dodávku nesplnil, dal před pokutou přednost 24 hodinám vězení.

Jak i tyto informace potvrzují, v počáteční fázi neneslo nadměrné zatěžování sedláků kýžený výsledek, protože selské usedlosti dokázaly svým smluvním závazkům dostát, popřípadě za část nedodávky zaplatit pokutu. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) následně požadoval, aby právě „vesničtí boháči“ posloužili v případě neplnění jako exemplární případ potrestání. Na základě domovních prohlídek jim měly být nalezené produkty zabaveny. Peněžní postihy byly shledány jako nedostatečné.

Úředně nařízené kontroly usedlostí zaznamenává obecní kronika od samého počátku 50. let 20. století. Např. v roce 1951 eviduje domovní prohlídky u F. Zděnovce č.p. 6 a J. Kazimoura č.p. 16 provedené za asistence SNB.³⁸² V prvních letech se však žádný zdroj nezmiňuje o tom, že by docházelo k zabavování zásob. Mohlo se tak jednat spíše o kontroly strojového vybavení a jeho soupisy, popřípadě o další administrativní záležitosti, které nijak nesouvisely s plněním dodávek. Zabavování zásob hospodářům, kteří povinný kontingent neodevzdali, řešil až zákon č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků.

Kdy došlo v Hrejkovicích k prvním vážnějším problémům v souvislosti s neplněním a následnými kontrolami přesně nevíme. Co však víme jistě, je skutečnost, že si výkonné orgány při těchto prohlídkách žádné servítky nebraly. Na některých místech byl nucený výkup prováděn za účasti SNB a tzv. milicionářů – politicky angažovaných dělníků z blízkých závodů, v případě milevského okresu z národního podniku Janka. Dramatický průběh jedné z kontrol zaznamenává B. Paukner až v roce 1955: *V úterý 20 září večer byli překvapeni hezkou návštěvou větší zemědělci: Zděnovec, Paukner Fr. č. 2 a Řežábek č.5. Nákladním autem [přivezli] spoustu prázdných pytlů u Zděnovce [zabavili] 10 q ovsu u Maršů 3 q pšenice, 2 q žita a 5 q ovsu u Řežábka asi 4 q ječmene s ovsem – pšenici uchránil že mu nevezli na sýpku*

Byla to srdce rvoucí podívaná na ty zloděje, když to viděl synek Zděnovců vyšlý ze školy v rozčilení vykřikl „zlodějové“ ale měl co utéci – Padlo tam mnoho slov ale

³⁸² V tomto případě nebyly shledány na obou usedlostech žádné nedostatky.

*platno nic – – u Maršů se vyslovil jeden z “pochopů – „to můžeš jít v neděli k muzice co dostaneš peněz – Škoda o tom psát to prý je ta loňská nedodávka – a říkal sám výkupní p. Brůžek kdo letos dodá může mít obilí volně na sýpce – a pak jeli ještě dál ve 3 hod. přijeli až do Jickovic, zatloukli u Roubalů on je nevinně zavřen, žena vyskočila oknem běžela k předsedovi a on je vyhnal (ačkoliv je komunistou) Všechny auta jezdili po celém okrese – a ráno již hlásilo rádio že Milevský okres má dodáno na 100 % a 32 vagonů na víc – Oni vykupují! v noci kradou!*³⁸³

Na tyto akce vzpomínal také jeden z pamětníků,³⁸⁴ kterého se vystěhování rodiny bezprostředně dotýkalo. Zmiňoval se o tajných skrýších, do kterých se ukládalo obilí tak, aby ho při kontrole nenašli. Vzpomínal na událost, kdy hospodyně na jednom z hrejkovických statků schovávala dceři na přípravu svatby mléko. Když se doslechla, že v okolí probíhají kontroly, všechno raději vylila prasatům.

Zabavení zemědělských produktů nebylo ještě tak tvrdým postihem. Podstatně závažnější bylo obvinění hospodáře a následný soud či výrok trestní komise.

Velmi přísné tresty se vázaly k porušení zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Nedostatek zboží provázející poválečné období poskytoval černému obchodu velmi úrodnou půdu a obchodování na něm představovalo závažný hospodářský problém. Proto byl v únoru roku 1947 vydán výše zmíněný zákon, jehož sankční část v nejzávažnějších případech umožňovala i odsouzení pachatele k trestu smrti. Tento zákon postupoval tvrdě vůči všem, přesto u kulaků docházelo k jeho zneužívání a byly podle něj posuzovány jejich prodeje produktů na volném trhu nebo také nedodávky.³⁸⁵ Pochybují, že v těchto případech bývala naplňována skutková podstata správního přestupku či trestného činu. V případě správního přestupku by totiž u prodeje produktů mělo být prokázáno, že obviněný chtěl dosáhnout nepřiměřeného hospodářského zisku, nebo způsobit nedostatek či zdražení zboží na trhu. V případě trestného činu by dokonce obviněný svým přečinem musel ohrozit zásobování určité oblasti.

Hojně využívaným zákonem, jehož ustanovení se v souvislosti s perzekucí kulaků aplikovala, se stal zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Jak jsem již uvedla dříve, z hlediska problematiky ukládání trestů vstoupily v platnost v roce 1950 dva stěžejní právní předpisy, a to trestní zákon soudní a trestní zákon

³⁸³ RA, Praha, *Kronika V*, s. 87.

³⁸⁴ Respondent 3.

³⁸⁵ Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, c.d., s. 65.

správní. Kromě peněžitých sankcí se zpravidla využívaly tresty odnětí svobody v řádu měsíců až let, propadnutí jmění a posléze také trest zákazu pobytu v místě a vystěhování celé rodiny z okresu či kraje. V posledně jmenovaném případě měla zásadní vliv na procesy s kulaky směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů, zvaná zkráceně směrnice tří ministrů.³⁸⁶ V platnost vstoupila 1. listopadu roku 1951. Její ustanovení, ze kterých měly výkonné orgány při procesech s „vesnickými boháči“ vycházet, byla v rozporu nejenom s některými zákony, ale dokonce i s ústavou a s její garancí svobody pobytu.

Směrnice umožňovala rozšířit trest zákazu pobytu v místě na celou rodinu žijící společně v usedlosti odsouzeného hospodáře, přičemž o tomto nemusel rozhodovat pouze soud, ale také národní výbor³⁸⁷.³⁸⁸ Akce, která z těchto přijatých opatření vycházela, získala název Akce K (kulak).

V Hrejkovicích Akce kulak ve vystěhování žádné rodiny nevyšla. Úspěšná však byla v okolních obcích. B. Paukner se o téma nuceného stěhování sedláků podrobně zajímal, takže lze v jeho zápisech nalézt mnohá svědectví o kauzách z okolí. Tyto události není ani potřeba nijak komentovat, i vytržené ze souvislostí poskytují dostatečnou představu o tom, jaké osobní tragédie se za nimi skrývaly.

První případy odsouzení kulaků z okolních vesnic zaznamenává rodinná kronika v roce 1952: *Pomalou a jistě jsou odebírání ti venkovští „kulakové kteří jsou nejistí do „zaopatřovacích táborů kdež se o ně již postarají. Tak v Sobědraži rolník Lokša i s manželkou odsouzeni do vězení na 1 rok snad i pokuta – mají 7 r. mrzáčka a starší holčičku – Ve statku zůstala přes 70 r. stará výměnkářka z jednoho obytného stavení udělán[a] kancelář. Když manželka si podala odvolání, byla od „prokurátorky“ setřena že bude obnoveno trestní řízení znovu – Žádný neví co ta rodina provedla!*³⁸⁹ Trestní řízení bylo podle zápisu v rodinné kronice opravdu obnoveno, manželce rolníka byl trest potvrzen, jejímu muži pak zvýšen na dva roky.

Podrobný popis podává kronika B. Pauknera ohledně případu rolníka Novotného z nedaleké Kučeře: *V Kučeři rolník (u Třísků dle starého obyčeje se tam říká), jinak*

³⁸⁶ Blažek, Petr – Kubálek, Michal: *Akce „Kulak“*. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů, c.d., s. 74.

³⁸⁷ Dle trestního zákona správního měly KNV a ONV ustanovovat tzv. trestní komise, v jejichž pravomoci bylo v rámci správního procesu stanovit i takový trest jako byl zákaz pobytu. Toto opatření bylo zrušeno roku 1953.

³⁸⁸ Petr – Kubálek, Michal: *Akce „Kulak“*. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů, c.d., s. 80.

³⁸⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 139.

Novotný neplnil předepsané kontingenty správně a dlužil státu za kolik let – tak že to dělalo velkou sumu –. Byl ve vyšetřovací vazbě, odsouzen na 7 měsíců i jeho manželka – před rozsudkem – dělal v Milevsku na veřejnosti práce nádenické – Až si odbydou trest, budou vystěhováni mimo okres. Tento týden prodán jejich nábytek a 5 peřin se dvojíma povlaky v celku asi prý za 7.000 Kčs – Snad ani jim nezůstaly šaty na sebe – Všechno rozebráno – (Dnešní heslo: „Co je tvého to je moje, a co je moje do toho ti nic není“) Ještě že jsou bezdětný!³⁹⁰

Na Štědrý večer téhož roku si B. Paukner ve svém zápisu povzdechl: *Bohu žel však je mnoho rodin kde jim schází – otec živitel rodiny – i někde matka starostlivá – jsou zavezeni – daleko – a proč? byli někomu nepohodlní? žádnou vraždu nespáchali, ani žádného neokradli – mnoho za ten rok jich schází z okolních vesnic – – Bóže spravedlivý, Smiluj se!*³⁹¹

Jen dva dny před tímto zápisem vyšel v periodiku ONV Za lepší život vesnice okresu milevského článek s názvem I naše vesnice pomáhají v boji za mír. Propagandistický příspěvek namířený proti kulakům si B. Paukner opsal do své kroniky: *Ani na našich vesnicích nežije se již po staru, o osudu dětí drobných zemědělců již nerozhodují sedláci a statkáři jako je Čunát z Oseka a Kazimour z Hrejkovic a jiní ale rozhodují na vesnicích malí a střední zemědělci ve svých JZD a je skoncováno s vykořisťováním podruhů, děveček a pacholků, kteří dřeli na své „chlebobárce“, aby tito mohli jezdit ve svých autech, zatím co děti podruhů neměly ani co jíst.*³⁹² U tohoto projevu regionální štvavé kampaně bylo uvedeno pouze příjmení autora – Matoušek. Je velmi pravděpodobné, že se jednalo o F. Matouška č.p. 73 z Hrejkovic, nikoli o J. Matouška č.p. 53 z Chlumku,³⁹³ i když se oba v politickém životě obce a především v zakládání JZD hojně angažovali. Domnívám se tak z toho důvodu, že B. Paukner v jednom ze svých záznamů v souvislosti s F. Matouškem na tento či obdobný článek naráží, navíc právě F. Matoušek na statku J. Kazimoura původně sloužil.

Jedním z problémů Akce kulak, který brzdil její průběh, byla otázka zkonfiskované půdy. Správa a dodávkové povinnosti s ní spojené přecházely totiž na nového uživatele. Dále došlo v roce 1952 k určité „kolizi“ stranických opatření, kdy snaha očistit státní statky od kulaků, coby rozvracečů těchto institucí, přímo odporovala nařízením

³⁹⁰ RA, Praha, *Kronika III*, s. 140.

³⁹¹ *Tamtéž*, s. 153.

³⁹² RA, Praha, *Kronika III*, s. 158.

³⁹³ Shoda příjmení je náhodná.

vystěhované rodiny v rámci Akce kulak na státní statky umístit.³⁹⁴ Vzhledem k tomu, že se často jednalo o nekompletní rodiny bez hospodáře či bez jeho synů, které se skládaly převážně z žen, malých dětí či výměnkářů, přinášela tato akce státním statkům nemalé finanční výdaje. Akce kulak trvala s půlroční pauzou v roce 1952 až do roku 1953 (oficiálně do počátku roku 1954), kdy byla ukončena.³⁹⁵ Bohužel však neznamenal konec používání represivních metod proti sedlákům.

K vystěhování „rodinných celků“ došlo v Hrejkovicích až v další kolektivizační fázi, i když do hospodářských problémů se dostal statek č.p. 16 už v létě roku 1952, kdy jeho majitel J. Kazimour poskytl svoje pole k dispozici MNV. V tomto případě MNV zabezpečoval zemědělské práce na této půdě, vzniklé náklady ale hradil její majitel. B. Paukner o této události píše: *Dále Jar. Kazimour dal svoji úrodu k dispozici MNV – by se o to postaral aby byla sklizena. Poněvadž není schopen sám to sklyditi stroje mu byly odebrány a on je nemocen – „není se čemu diviti“ že to vydržel až do dnešního dne – Doplatí na to hodně, ale což má dělat?*³⁹⁶

Z ukázky je zřejmé, že přenechat svou půdu MNV bylo krajním řešením hospodáře. Náklady na provedení sklizně bývaly velmi vysoké. Na základě následujících informací z července 1952 si můžeme udělat představu, jakým způsobem bylo o polnosti postaráno: *Na polích Jar. Kazimoura – stojí ještě obilí – hodně neposekáno – hrách, jará pšenice – směska – atd. Konečně JZD z Kostelce vzalo to pod „ochranu že vše vymlátí – a sklídí v čele s p. Grillem“³⁹⁷ velkým pracovníkem v zakládání JZD. Dovezena mlátička s traktorem zřízen výfuk na slámu – brigáda s Kostelce povozy dal majitel č16 – a začalo se ale než-li do toho přišly trvalo to trochu déle – ale nevadí – on to někdo zaplatí!*³⁹⁸

Majitel usedlosti J. Kazimour po skončení sklizně odjel na měsíc na léčení do Plzně. Důvodem bylo nervové vyčerpání. Jak B. Paukner dodává, *není se co divit. Postaralo se o to JZD z Kostelce – že celá úroda nestačila na výlohy – které se nadělali – vždyť jenom – v krámu „jednotě“ placeni 1000 Kč, v hostinci u „Mrzenů 2000 Kč co se propilo a projedlo –. Prodává se po kusu dobytek hovězí – pár koní za 30.000 – není čím krmit – Sláma ve stohu shnilá obilí v ní roste – stodoly prázdné – Na statku zůstala hospodyně, s jednou ženou (Mendlíkovou) která tam je přes noc – Brambory jsou*

³⁹⁴ Petr – Kubálek, Michal: *Akce „Kulak“. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*, c.d., s. 88.

³⁹⁵ *Tamtéž*, s. 140.

³⁹⁶ RA, Praha, *Kronika III*, s. 76.

³⁹⁷ Karel Krill, předseda JZD v Kostelci nad Vltavou.

³⁹⁸ RA, Praha, *Kronika III*, s. 77.

rozděleny – na určité sousedy, jež na konto majitele budou vybírány – – Za pár měsíců celý statek zničen!!!³⁹⁹

Půda, která byla sedlákům zabráná, nebo které se sami vzdali, připadla do užívání JZD, státního statku, popřípadě zůstala ve správě MNV. V Hrejkovicích JZD až do roku 1956 neexistovalo, státní statek zde také nebyl, takže nevděčná role zodpovědné organizace připadla MNV. Ten v této situaci, jako ostatně mnoho jiných MNV v dalších obcích, využíval nuceného pachtu, jak o tom bylo blíže pojednáno v kapitole zabývající se hospodářskými poměry.

V pozdější fázi kolektivizace se stalo pro perzekuci sedláků stěžejní vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby, kterým se rušil dříve hojně využívaný zákon č. 55/1947. Tento předpis řešil situace, kdy zemědělec nemohl z různých důvodů řádně obdělávat svoji půdu. Rozlišoval postup vůči malým a středním zemědělcům a kulakům. Kulakovi, který se nemohl o své pozemky postarat, nabízel nařízení dvě možnosti. Buď nabídnout svou usedlost bezplatně do vlastnictví státu, nebo odsouhlasit její předání do bezplatného užívání *zemědělskému závodu socialistického sektoru*, v případě Hrejkovic tedy JZD. Pokud si zemědělec žádnou možnost nevybral, mohl i přes jeho nesouhlas výkonný orgán MNV jeho usedlost do bezplatného užívání JZD přikázat.

V Hrejkovicích trvalo poměrně dlouhou dobu, než došlo k zániku prvního statku. Hlavním důvodem byla podle mého názoru, ve kterém mě utvrdili i někteří pamětníci, skutečnost, že v obci stále ještě neexistovalo JZD. Vystěhovat jakoukoli rodinu zároveň znamenalo převzít odpovědnost za uvolněné budovy a pozemky. Funkcionáři MNV již velmi dobře věděli, jaké problémy jsou spojeny s obděláváním půdy, kterou výbor převzal do své správy. Byli by sami proti sobě, kdyby se snažili někoho z obce vystěhovat do doby, než bude moci pozemky přijmout do svého fondu místní JZD.

Jako první přišel na řadu největší statek č.p. 16. V této chvíli můžeme nechat promluvit zápisy obecní i rodinné kroniky. Obecní kronika k zániku této selské usedlosti uvádí: *Dne 24.11.55 dostavil se na MNV náměstek před. ONV Kloboučník Bart. a zaměst. ONV zeměděl. odbor[u] Panec J. a pozvaly na MNV Kazimoura Jar. zeměděl. čp. 16 s manželkou Anežkou, aby s nimi projednali výkup jejich usedlosti, jelikož podle zákona č. 50 jest to úpadkové hospodářství. Bylo jim oběma zástupci ONV navrženo, aby usedlost čp. 16 předaly Československému státu.*

³⁹⁹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 101.

*Po delší domluvě a dohadě podepsali oba manželé Kazimourovi čp. 16 prohlášení, že darují svoji zemědělskou usedlost čp. 16 v Hrejkovicích zdarma bez náhrady do vlastnictví Československého státu. Dále s nimi projednali dobu přesídlení a po konečném dohodnutí, když si najdou byt, mohou se odstěhovat do 2.1.56, jinak budou převezeni ONV., předání byl přítomen předseda MNV Zelenka Ant. a tajemník MNV Kahoun Jan.*⁴⁰⁰

Poněkud expresivnější formu popisu volil B. Paukner: *24. listopadu večer přijel p. Kloboučník na MNV. kamž byli zavoláni manželé Kazimourovi čp. 16. tam jim byl vyřknut ortel – že se musí z obce vystěhovat – zanechat všechno jak to leží – nepodpíšíli to – tak do týdne zmizet – p. tajemník Jan Kahoun prý moc „řádil“ Až p. předseda Ant Zelenka umluvil p. Kloboučníka aby aspoň přes ty Vánoce je zde ponechali – pravil že je 14 dní předsedou a tohle má vykonávat – Tudíž mají lhůtu do 2 ledna 1956 – Kam je dají snad jen na náš okres – dosud není známo – A co si sebou vezmou v dnešní zimě – ? Zaměstnání prý dostanou! Budu-li živ a zdráv zdělím to zas.*⁴⁰¹

Pozitivně lze hodnotit snahu tehdejšího starosty vystěhovat rodinu až po vánočních svátcích, protože v mnohých jiných případech se rodiny sedláků transportovaly zcela bezohledně.

Zajímavé informace o této události můžeme získat i od některých pamětníků. V případě usedlosti č.p. 16 „U Klinků“ totiž údajně nedošlo ke „klasickému“ vystěhování rodiny ze statku. Z několika zdrojů mám potvrzenou informaci, že majitel usedlosti J. Kazimour nevěřil tomu, že se politická situace v zemi nějakým způsobem zlepší, když v Rusku mohla fungovat již celá desetiletí.

Domnívám se, že ani nepředpokládal, že by se za sedláky postavilo vedení obce, které by nedovolilo statky likvidovat, zvláště když se na místní úrovni v kulacké otázce angažoval F. Matoušek, který právě na statku J. Kazimoura v dřívějších dobách sloužil. Jak se vyjádřil jeden z pamětníků⁴⁰² v souvislosti s J. Kazimourem: *Ten už věděl, že je zle. Věděl, že mu to stejně vezmou.* Proto se podle výpovědi dvou respondentů⁴⁰³ Kazimourovi rozhodli darovat statek s přílehlými pozemky československému státu. V tomto ohledu vzniká určitý rozpor mezi zápisem obecní kroniky a informacemi

⁴⁰⁰ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 189.

⁴⁰¹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 105.

⁴⁰² Respondent 1.

⁴⁰³ Respondenti 1 a 3.

pamětníků, protože v obecní kronice se konstatuje, že předání československému státu bylo navrženo zástupci ONV nikoli majitelem usedlosti.

Rodina Kazimourova tak v lednu 1956 Hrejkovice definitivně opustila. Poté, co odešla první rodina a zároveň sílily tlaky na vznik JZD, nabraly události okolo vystěhování dalších obyvatel rychlý spád.

O pár týdnů později došlo k likvidaci majetku hrejkovického mlynáře s platností od 1. února 1956.

Dne 2. února 1956 byly na schůzi zemědělců, která zároveň ustanovovala v obci JZD, navrženy k likvidaci usedlosti F. Zděnovce č.p. 6 a F. Pauknera č.p. 2. Zprostředkovaně mi jeden z pamětníků⁴⁰⁴ potvrdil informaci, že předseda MNV A. Zelenka v období po vystěhování rodiny Kazimourovy na některé schůzi okresním funkcionářům navrhoval založení JZD v případě, že už žádnou místní rodinu nevystěhují. Ani tento návrh údajně nepomohl. Následně museli F. Zděnovec č.p. 6 a F. Paukner č.p. 2 podepsat prohlášení, že předávají svoji usedlost včetně živého a mrtvého inventáře dobrovolně do užívání JZD v Hrejkovicích.

Kromě omezených možností, co si daná rodina mohla vzít při stěhování s sebou, nastal také problém s hledáním vhodného bydliště.

Podle výpovědi jednoho respondenta⁴⁰⁵ si vystěhované rodiny mohly samy do uplynutí určité lhůty vybrat lokalitu, kam se přestěhují, pokud v místě najdou práci a ubytování. V případě, že by se jim to nepodařilo, byly by vystěhovány na některý státní statek nebo do pohraničí.

Situaci přibližuje B. Paukner: *16. března 1956 byli u Zděnovců a Maršů pání sepsat mrtvý a živý inventář: vozy, saně, rachadla atd. obilí, brambory, hovězí, vepřový, ovce atd – semena: oves, jetel zásoby píce a t d. do konce března se odstěhovat – že budou mít byt v klášteře Maršovi – když se tam došel Mareš podívat – správce nevěděl o ničem, že by napřed musel žádat zda-li je může přijmout (to není jako bývalo dříve) Zděnovci řekli by si šel hledat sám něco – Tak se pustili a hledali a ptali kolem Tábora a ještě dále všude by je byli přijmuli – pracovní síly – ale nejhůře bylo s těma bytama – Zděnovec sjel snad celé Čechy – a přijel zase – s nepořízenou, všude něco chybělo – Maršovům se podařilo v Táboře, získat místo v Měšicích ve školním statku – Včera se tam dojeli podívat (24./3.) zamlouvalo se jim to – Nejhorší bude ten přelom, opustit ten*

⁴⁰⁴ Respondent 1.

⁴⁰⁵ Respondent 3.

*svůj domov – „Nedá se nic jiného dělat“ práci jsou zvyklý – budou ušetřeni toho vydírání – snad se uživý jen když budou pohromadě a Pán Bůh jim dá zdraví.*⁴⁰⁶

Rodina F. Pauknera se 7. dubna 1956 vystěhovala do výše zmíněných Měšic, hospodář zůstal ještě o dva dny déle: *Když Mareš odjížděl: přišel se do sednice s námi se všemi rozloučit i s těma našima lidma co mu pomáhali poslední auto nakládat všichni plakali i šofer slzel kdešto JZdáci stáli na dvoře čekali až se auto hne –.*⁴⁰⁷

V souvislosti se samotným průběhem vystěhování uvedli dva z pamětníků,⁴⁰⁸ že docházelo k určitým nesrovnalostem, kdy si rodiny nakládaly své věci na auta a přítomní členové JZD jim bránili některé věci odvézt.

O den později se stěhoval F. Zděnovec s rodinou na hájovnu do Hluboše u Příbrami.

Během necelého půl roku se díky vystěhování podařilo zničit dlouhou tradici tří selských rodů a jednoho rodu mlynářského. Sedláci opustili Hrejkovice bez jakéhokoli soudního rozhodnutí, pouze na základě součinnosti místních a okresních funkcionářů. Oproti jiným vystěhovaným rodinám měli to štěstí, že si sami našli nový domov i pracovní uplatnění a nikdo z členů rodiny nebyl vzat do vazby ani odsouzen.

Oficiálním důvodem vystěhování bylo označení usedlostí za úpadková hospodářství. Jako taková se řídila vládním nařízením č. 50/1955, o němž jsem se výše zmiňovala. V kapitole věnované vzniku JZD jsem citovala zápis obecní kroniky, kde se uvádí, že v průběhu ustanovující schůze JZD počátkem února roku 1956 navrhl okresní plnomocník výkupu J. Herout k likvidaci usedlosti F. Pauknera č.p. 2 a F. Zděnovce č.p. 6 s tím, že v nedodávkách dluhují státu vysoký finanční obnos. Pamětník,⁴⁰⁹ který na jednom z postižených statků žil, má však jiný názor. Podle tohoto respondenta se ani v případě rodiny Pauknerovy, ani Zděnovcovy o úpadková hospodářství rozhodně nejednalo, dokonce nevznikaly ani výrazné problémy s neplněním dodávek, nebo si je respondent alespoň nevybavoval.

Je pravda, že v těchto usedlostech docházelo již dříve k zabavování zemědělských produktů, které měly patrně kompenzovat minulé nesplněné kontingenty. Mnoho statků se však již v průběhu první poloviny 50. let 20. století dostalo do tak tíživé ekonomické situace, že zabavit na usedlosti nebylo co, takže hospodáři si provinění odpykávali

⁴⁰⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 125.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, s. 127.

⁴⁰⁸ Respondenti 1 a 3.

⁴⁰⁹ Respondent 3.

ve vězení.⁴¹⁰ Nemám informace o tom, že by se podobné případy děly také v Hrejkovicích.

V horším stavu byl pravděpodobně pouze statek rodiny Kazimourovy, a to z toho důvodu, že na něm od roku 1952 hospodařila STS.

Kteří z místních funkcionářů byli za vystěhování rodin zodpovědní se dodnes neví, byť pamětníci určité typy uváděli. Vždy ovšem s poznámkou, že se jedná pouze o spekulaci.

O tom, co se s vystěhovanými sedláky dělo poté, co svou rodnou ves opustili, se obecní kronika nezmiňuje, protože tyto informace již překračovaly rámec místního dění. Komentář si však nenechal ujít B. Paukner: *Zaplat' P. Bůh! Maršovi i Zděnovcovi se svýma rodinama museli opustit svoje rodné statky – Hůře je na tom rodina Velátova z Oseka a Davídkova z Něžovic – Před časem psal p. Matoušek: „Již nebudou poroučet Velátové a Kazimourové“ taky se tak stalo! Kazimourovi byl vzat statek, ten Kazimour který ho vzal do obce za kočího! tak se mu odměnil! – nevadí to Kazimour je na tom dosti dobře! Velátovu rodinu to zastihlo hůře on je zavřen manželka je v Písku chodí do cihelny – Dcera byla v Oseku ve svém bytu provdána za Bulíře jenš dělal na Jance museli pryč dostali byt u nás ve mlýně – Syn Velátů se přiženil do Něžovic k Davídkovům – Ted' je Davídek i Velát zavřen v Příbrami. pí. Bulířová má dvě děcka a on vážně je nemocen odvezen do Písku do infekční nemocnice – snad z té nemoci se nevyběře.*⁴¹¹

Převrat v roce 1948 znamenal počátek konce základní struktury venkovské společnosti, která fungovala po staletí. Znamenal likvidaci selského stavu, tradiční společenství bylo s definitivní platností rozbito.

Boj proti „vesnickým boháčům“ umožnil lidem, kteří pro sedláky pracovali, dostat se nad jejich úroveň a stát se jejich „soudci“. Tato taktika byla koneckonců typická pro celou vládní ideologii, perzekuce sedláků se stala pouze jedním z jejich projevů.

Také Hrejkovice musely opustit čtyři rodiny, které se ani po vlně restitucí na počátku 90. let 20. století zpátky do rodné vsi nevrátily.

⁴¹⁰ Svoboda, Libor: *Perzekuce vesnického obyvatelstvo v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku*, c.d., s. 174.

⁴¹¹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 153.

4.4 PROMĚNA NÁBOŽENSKÝCH POMĚRŮ

Součástí prosazování státní ideologie byl i boj proti katolické církvi a náboženství všeobecně. Právě katolická církev se ukazovala jako soupeř velmi silný. Přesto, že od 19. století lze zaznamenat pokles počtu věřících, ke katolické církvi se v době komunistického převratu hlásilo 70 % obyvatelstva.⁴¹² Víra v Boha byla především na venkově pevně zakořeněna, z čehož plynulo i odpovídající postavení církve. Liturgický rok určoval běh života obce, představitelé církve se těšili u venkovského obyvatelstva větší autoritě než obyčejnému člověku tak vzdálení vládní činitelé. Slovo místního faráře vážilo víc než agitační plakáty vylepované po vsi a rozdávané propagandistické brožury.

Narozdíl od jiných náboženských organizací nebyla katolická církev nikdy zakázána, ztratila však svou nezávislost. Rozhodující role připadla státu, který zasahoval do všech důležitých oblastí a všechny aktivity bedlivě sledoval. V říjnu roku 1949 byly přijaty tzv. církevní zákony,⁴¹³ které ustanovily nad náboženskými organizacemi státní dozor a zajistily ekonomickou závislost církví na státu. Výkon kněžského povolání byl podmíněn udělením státního souhlasu. Mnoho duchovních nesmělo svou práci vůbec vykonávat, mnozí z nich byli vězněni a stali se oběťmi proticírkevních politických procesů.⁴¹⁴ Opatření činěná proti katolické církvi se dotýkala školství, tisku a mnohých dalších oblastí. Přestože se oficiálně hlásala náboženská svoboda, praktikující věřící byli v mnohých ohledech za své vyznání postihováni.

Charakterizovat náboženský život v Hrejkovicích nám pomůže první díl obecní kroniky, kde se J. Tříška zmiňuje o církevních událostech jako by byly procesí a poutě, stejně tak se vyjadřuje i k tradičním pobožnostem konávaným v místní kapli. Obecní kronika z 50. let 20. století se náboženskému tématu nevěnuje. Větší zájem vzbuzuje toto téma u B. Pauknera. V jeho kronikách se objevují přepsané či vystřižené články o církevních památkách a poutních místech, vzpomínky na jeho osobní účast v procesích apod. Zápisy tedy mají charakter spíše retrospektivní, přesto zde lze nalézt zajímavé záznamy vypovídající o náboženských poměrech v 50. letech 20. století.

Obec Hrejkovice je v oblasti duchovního vlivu a správy nerozlučně spjata s klášterem v blízkém Milevsku, který od počátku 19. století fungoval jako děkanství.

⁴¹² Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 27.

⁴¹³ Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní a zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

⁴¹⁴ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*, c.d., s. 30–31.

Kaple byla v obci vybudována v roce 1865 a zasvěcena sv. Janu Nepomuckému. V 2. polovině 19. století byly v kapli kromě běžných mší konány i svatební obřady, patrně se však jednalo spíše o výjimky. Duchovní služby zde vykonávali kněží z Milevska. Tato tradice se nezměnila ani v polovině 20. století.

Nejslavnější bohoslužby se v Hrejkovicích pojily s poutí a posvícením, kdy se konávaly i dvě mše svaté v průběhu jednoho dne. Kromě toho sloužil „velebný pán“ mše také o jiných církevních svátcích, např. v roce 1880 eviduje obecní kronika 17 bohoslužeb, konkrétní příležitosti však neuvádí. Do jaké míry se změnil tento počet v průběhu trvání první republiky a zda vyšší měrou poklesl po nástupu KSČ k moci, žádný z námi analyzovaných pramenů nezmiňuje. Podle kroniky B. Pauknera, který jako člověk hluboce věřící dění kolem církevních záležitostí evidoval, i podle vzpomínek pamětníků, se v průběhu 50. let 20. století bohoslužby v místní kapli konaly, a to nejenom u příležitosti pouti a posvícení, ale také o dalších církevních svátcích.

Na základě mnou získaných údajů se domnívám, že v průběhu 50. let 20. století k výraznému poklesu míry zbožnosti v obci nedošlo. Jak jeden z pamětníků vzpomíná,⁴¹⁵ účast na bohoslužbách bývala tradičně vysoká, lidé se nemohli ani vtěsnat do prostoru kaple a stávali za jejími dveřmi. Pokles návštěvnosti kostelů podle tohoto respondenta souvisel až s postupným vymíráním nejstarší generace. Tito lidé byli ve víře vychováni a v ní také umírali.

Kromě účasti na občasných bohoslužbách v místní kapli jezdívala většina věřících v neděli na mši do Milevska.

Významnou součást náboženského života venkovských obyvatel představovaly poutě. Nejbližším místem, kam chodívalo procesí poutníků, byl klášter v Milevsku a pouti se proto říkalo „klášterská“. Slavila se na svátek Navštívení Panny Marie, ale nebyla zdaleka tak významná jako poutě v Sepekově,⁴¹⁶ které se konávaly dvě po sobě jdoucí neděle na počátku září. Právě u příležitosti klášterské pouti v roce 1953 hodnotil ve svých zápisech B. Paukner náboženské poměry v zemi: *Chci pár řádek napsat ku předešlému článku o založení „Strahova“. Kdo založil ten Strahov? a jiné kláštery? jako u nás? Kdo založil ten park zvaný „Bažantnice“? ty staleté stromy? Park otevřen veřejnosti, kde se odbývají všelike oslavy, traktace atd. Projděte tím nádvořím jak to za těch pár let vypadá? Vyhlášený bývalý pivovár hrozí spadnutím. Co je v pokojích a ve sklepích? lesní úřad stanice „inseminační“ ve sklepích výroba sýrů atd.*

⁴¹⁵ Respondent 4.

⁴¹⁶ Poutní místo Sepekov leží asi 5 km od Milevska.

A „Strahov“ ta „knihovna“ kde jsem též byl co tam „knih“ psaných ručně vzácných rukopisů obrazů v ceně mnoha miliónů a dnes – jak to asi vypadá – jako po „zlodějích“ vždyť náš p. děkan přivezl krásných velkých obrazů, které se tam povalovaly – (jsou prozatím v kostele u sv. Jiljí). Dnes tam asi nacpali spisy Lenina, Stalina atd. Náš rozhlas prý před časem hlásil že dříve se tam válelo deset „mnichů“ a kdo se tam asi válí dnes? nechci se vyslovit – – Co neukradnou nemají a z posledního melou!⁴¹⁷ Psáno v den pouti v klášteře 5./7. 1953 = Jaké bývaly tam pouti – hyneme, ale dá Bůh že nezahyneme! my staří se toho nedočkáme asi – ale kdo po létech budeš toto číst vzpomeň si co jsem psal.⁴¹⁸

Návštěva poutí byla oblíbenou činností B. Pauknera. Po nástupu komunistů k moci pro něj účast na těchto slavnostech znamenala především duchovní útěchu a únik od reality. Návštěvou známých míst se vracel do doby svého mládí. Vzpomínal na procesí, která k jednotlivým místům chodila, i na vyšší počet návštěvníků. Přesto však konstatoval, že účast bývala vysoká i po změně společenských poměrů, kdy se lidé chodili modlit k Bohu za zlepšení stávající situace v zemi. Kromě klášterské a sepekovské pouti navštěvovali lidé z Hrejkovic a okolí také Makovou horu⁴¹⁹ a Římov⁴²⁰. V roce 1955 se vypravil na Makovou horu i kronikář B. Paukner a jak bývalo jeho zvykem, poetickým způsobem tuto svou cestu vylíčil: *Ještě mých pár poznámek k makovské pouti jak bývaly krásné před zabráním našim osvoboditelem na věčné časy SSR – vše se změnilo – ale lid na to nic nedá v hloučkách tam spěchá aby poděkoval za vše P. Marii – Též já když bylo v neděli po třetím kázání – již jsem nečekal na velkou mši sv. ubíral [jsem] se k domovu, byl to úchvatný dojem tam na hoře, při zvuku hudby a zpěvu, celá hora Maková a ty krásné hluboké lesy, šuměly až k řece Vltavě do Zlákovic.*⁴²¹

Nejvýznamnější událostí však bývala návštěva Svaté Hory u Příbrami. J. Tříška ve své kronice píše: *Co nejstarší lidé pamatují, každoročně v sobotu po božím Těle vypravuje se procesí na sv. Horu.*⁴²² Svůj význam si každoroční návštěva Svaté Hory uchovala i po změně politických poměrů v roce 1948. Na místo se už nevypravovalo procesí ale autobus, takže fenomén prosebných procesí z vesnice vymizel. Obecní

⁴¹⁷ Patrně reakce na probíhající kolektivizační krizi.

⁴¹⁸ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 106.

⁴¹⁹ Poutní místo Maková hora leží v těsné blízkosti obce Smolotely nedaleko Příbrami.

⁴²⁰ Poutní místo Římov se nachází asi 14 km jižním směrem od Českých Budějovic.

⁴²¹ RA, Praha, *Kronika V*, s. 83.

⁴²² SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

kronika prezentuje tyto záležitosti jako „zájezdy do Příbrami“, ale už samotná data konání nás ujistí v přesvědčení, že se jednalo o poutníky mířící na Svatou Horu, nikoli o turisty každoročně toužící shlédnout Příbram. Zájezdy se však již nevázaly k jedné slavnosti, jak uváděla obecní kronika, ale k různým církevně významným událostem. Někteří věřící jezdili na Svatou Horu individuálně, úplně sami nebo pouze se svou rodinou. Postupem času se tak ztrácel kolektivní charakter tohoto fenoménu. Podle jednoho z pamětníků⁴²³ bývaly svatohorské slavnosti navštěvovány lidmi z celé republiky a poutníků bývalo tolik, že se mše sloužily i dvě současně.

Samostatnou záležitostí byla náboženská výchova dětí a mládeže. Socialistické školství výuku náboženství omezovalo a snažilo se aktivity spojené s touto oblastí eliminovat.⁴²⁴ Např. v roce 1953 uvádí B. Paukner, že svátek Božího Těla byl přeložen na neděli – *kdy nařízeno by školní děti dopoledne se zúčastnily slavnosti v doprovodu rodičů všelijakých atrakcí „tanečků, dále jízda na kolech atd – (ale jenom proto, aby nemohly jít do kostela asi).*⁴²⁵ Vedení dětí k víře v Boha se tak stalo záležitostí víceméně rodinnou, byť i v místní škole se výuka náboženství ještě konala, neboť si to přáli právě rodiče dětí. Účast na bohoslužbách nebyla sice zakazována, ale mohla se v některých situacích stát přitěžující okolností. Jeden z respondentů uvedl,⁴²⁶ že návštěvy kostela mohly být zmíněny např. v posudku, který vypracovával některý z místních funkcionářů na potencionálního studenta.

Venkovský lid se tradičně řídil podle liturgického kalendáře. V rámci sekularizace společnosti a boji proti církvi tak logicky došlo k jeho upravení, respektive k používání občanské formy, což s nelibostí kvitoval v roce 1954 B. Paukner: *Máme vydané kalendáře v nich žádný nepozná kdy bude začátek postu, jaké svátky atd. – Sv. Jan Nepomucký 16. května je vyškrtnut na Jeho místo dán Přemysl –.*⁴²⁷

Jak vyplývá z předcházejícího textu, stát do vykonávání náboženských úkonů jednotlivců ve smyslu jejich zákazu nezasahoval, angažoval se však v mnoha oblastech, které praktikujícím katolíkům život komplikovaly a které je diskriminovaly. Propaganda brojila proti představitelům církve, výchova mládeže byla vedena v socialistickém duchu. Kromě toho se mnoho církevních svátků stalo pracovními dny, takže lidé místo na bohoslužbu museli jít do práce. Pracovním dnem byl Štědrý den, Svatodušní pondělí,

⁴²³ Respondent 4.

⁴²⁴ Viz kapitola Proměna kulturních poměrů a školství.

⁴²⁵ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 99.

⁴²⁶ Respondent 2.

⁴²⁷ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 162.

Hromnice nebo i Květná neděle. Jeden z pamětníků⁴²⁸ na dotaz, jakým způsobem zasahoval stát do náboženského života lidí uvedl, že v době bohoslužeb v Milevsku nebyla zajištěna odpovídající autobusová doprava. Záměrné plánování autobusových spojení tak, aby se lidé nemohli účastnit mší potvrzuje i zápis B. Pauknera, který uvádí, že v roce 1955 v době konání sepekovské pouti vůbec nesměly jezdit autobusy. Jak však dodává, omezení se minulo účinkem, protože lidé šli buď pěšky, nebo jeli vlakem.

4.5 PROMĚNA KULTURNÍCH POMĚRŮ A ŠKOLSTVÍ

V této kapitole zhodnotíme dvě oblasti, které spolu částečně souvisí, respektive se vzájemně v určitých oblastech prolínají. Úroveň vzdělanosti v obci se v mnohých aspektech odrážela také v jejím kulturním životě. Venkovští učitelé nejenom, že předávali své poznatky a zkušenosti dětem ve školních lavicích, ale také zasahovali do společenského dění v obci. Díky své autoritě, které se tradičně ve vesnickém kolektivu těšili, ovlivňovali mnohé činnosti, jež překračovaly rámec školní výuky.⁴²⁹

Ve snaze popsat kulturní procesy 50. let 20. století v Hrejkovicích narážíme na problém nedostatku relevantních informací. Více údajů než druhý díl obecní kroniky mapující období socializace vesnice nám poskytne první obecní kronika Hrejkovic, která se věnuje některým tradičním oblastem kulturního dění v obci. Zápisy druhého dílu obecní kroniky se omezují vesměs na pouhou zmínku o konání některé z vesnických tanečních zábav. Při této příležitosti je uváděn pouze organizátor a zhodnocena účast, což samozřejmě nelze z hlediska naší práce považovat za dostačující. Ani pro B. Pauknera nebylo kulturní dění obce stěžejní záležitostí, ve srovnání s obecní kronikou nám však umožňuje alespoň částečně poodhalit jeho proměnu, protože některé události komentuje a jak odpovídá jeho zvyku, srovnává s minulostí.

V oblasti školství nám naopak širokou informační základnu poskytují dva díly školní kroniky hrejkovické obecní a později národní školy. Osobně pro mne bylo překvapením, v jak vysoké míře jsou zápisy školních kronik loajální k režimu či státnímu zřízení, které v dané době v zemi funguje. Zjištění je to však logické, celý vzdělávací systém byl řízen státem a učitelé coby státní zaměstnanci těžko mohli svého

⁴²⁸ Respondent 1.

⁴²⁹ Blíže k této problematice viz sborník *Nám i budoucím (muzejní, osvětová a vlastivědná činnost učitelů)*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2007.

chlebovářce podrobovat kritice. Kromě toho byly školní kroniky pravidelně nadřízenými orgány kontrolovány.

Vzhledem k existenci samostatných kronik nebyl důvod oblast školství podrobněji rozvádět v obecní kronice, takže zmínky o školních aktivitách jsou zde spíše výjimkou. Také u B. Pauknera můžeme nalézt pouze minimum zápisů, které bychom mohli v souvislosti s tímto tématem využít.

4.5.1 Proměna kulturních poměrů

V oblasti proměny kulturních aktivit v obci se v první řadě zaměříme na téma výročního obyčejového cyklu. Informace z prvního dílu obecní kroniky nám nedovolí sestavit přesný etnografický popis jednotlivých událostí, protože údaje o tradičním průběhu svátků a slavností nejsou kompletní ani mimořádně podrobné. Nebyly ani přesně časově vymezené, takže nelze s jistotou tvrdit, k jakému období se váží. Předpokládám, i vzhledem k rozhovorům s pamětníky, že se jedná o osobní vzpomínky autora prvního dílu obecní kroniky J. Třísky, které zachycují počátek 20. století. I přes tyto nedostatky musíme informace velmi ocenit, protože představují jediné zprávy o této oblasti lidové kultury, které máme k dispozici. B. Paukner se ve svých záznamech vyjadřuje více k obecné atmosféře svátků než k jejich samotnému průběhu, v druhém dílu obecní kroniky pak nenalezneme v souvislosti s lidovými tradicemi zápisy žádné.

U jednotlivých svátků výročního cyklu musíme zmínit nejenom jejich kulturní, ale také náboženskou složku, neboť jejich obsah a význam zformovala křesťanská tradice. Základní snahou komunistického režimu tak bylo eliminovat právě náboženský obsah příslušných oslav a původní svátky zesvětlit.

Slavnosti, kterými žila celá vesnice, představovaly poutě a posvícení. Poutí se slaví zasvěcení místní kaple či kostela vybranému patronovi, posvícení se koná ve výroční den posvěcení církevní stavby. Oba tyto svátky představují tradiční slavnosti obecního společenství a jejich charakter byl primárně církevní.⁴³⁰ Pout' se v Hrejkovicích koná vždy v květnu, první neděli po svátku patrona místní kaple sv. Jana Nepomuckého. Posvícení připadá na říjen a slaví se v neděli po svátku sv. Voršily. Obě tyto akce se svým průběhem velmi podobaly a přijíždělo na ně mnoho hrejkovických rodáků, příbuzných zdejších rodin i přespolních návštěvníků.

⁴³⁰ ev [Večerková, Eva]: *Posvícení*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura*. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 781–783.

Květnová pouť trvala narozdíl od posvícení pouze jeden den. Podle zápisů prvního dílu obecní kroniky se ohlašovala již v sobotu střelbou z hmoždýřů. Ta zaznívala také následující den při příjezdu kněze, zároveň zahajovala i ukončovala mše. Bohoslužby se konávaly dvě. První v dopoledních hodinách, odpoledne pak lidé chodili na požehnání. Do vsi se sjížděli obchodníci se stánky s cukrovím, pro děti byl hlavním lákadlem kolotoč, který patřil rodině Kopeckých.⁴³¹ Tentýž pramen také uvádí, že se o pouti vždy konala taneční zábava, hojně navštěvovaná obyvateli okolních obcí, která se pořádala v obou hostincích.

Průběh pouti se postupem let mnoho nezměnil. V 50. letech 20. století se jako kdysi stavěla před poutí máj, zmizela pouze střelba z hmoždýřů. Postupem času ubylo podle pamětníků stánků se zbožím a objevovaly se pouze jeden až dva stánky s cukrovinkami. Kromě rodiny Kopeckých jezdila v polovině 20. století do Hrejkovic se střelnicí a houpačkami ještě rodina Bohumila Lagrona.⁴³² Jeden z respondentů⁴³³ vzpomínal, že kolotočáři přijížděli do vsi s několikadenním předstihem tak, aby stihli vše připravit, především postavit střelnici, která ještě v 50. letech 20. století neměla podobu pojízdné maringotky, jak ji známe z pozdější doby.

Říjnové posvícení trvalo původně dva dny, neděli a pondělí. Jak uvádí J. Tříška v prvním dílu obecní kroniky, oba dva dny doprovázela taneční zábava. B. Paukner ve svých zápisech dodává: *V neděli večer bývalo plno. Přišli hosti kteří zůstali do pondělka u přátel na posvícení – odpoledne byla „pěkná hodinka“ chasníci museli odtančit ty hnětýnky které ráno dostali.*⁴³⁴ Pečení posvícenských hnětýnek, drobného pečiva bohatě zdobeného cukrovými ozdobami, přetrvalo i po změně společenských poměrů v roce 1948. Dvoudenní trvání posvícení se do 50. let 20. století už nedochovalo, slavila se pouze neděle. Také o ní se konávala v místní kapli bohoslužba, podle pamětníků se tomu tak ale nedělo vždycky.

Stejně jako o pouti přijížděly zábavní atrakce B. Lagrona a J. Kopeckého. Konání tradičních posvícenských zábav bývalo v 50. letech 20. století velmi nejisté, protože v jediné fungující hrejkovické hospodě č.p. 47 „U Mrzenů“ se v tanečním sále v případě potřeby skladovaly obilniny, stejně jako v bývalé hospodě č.p. 46 „U Janšů“. Poutěvé taneční zábavy měly oproti posvícenským v tomto ohledu výhodu, protože se pořádaly

⁴³¹ Údajně se jednalo o potomky nejslavnějšího českého loutkáře Matěje Kopeckého (1775–1847).

⁴³² Příjezd obou rodin nebyl náhodný. B. Lagron byl původně cirkusový artista, po vážném zranění se však musel se svojí původní profesí rozloučit. Oženil se s dcerou Jana Kopeckého Antonií a objížděl s tchánem a tchýní jednotlivé „štace“.

⁴³³ Respondent 4.

⁴³⁴ RA, Praha, *Kronika I*, s. 66.

v květnových dnech, kdy budoucí úroda teprve rostla na polích. Posvícenskou taneční zábavu museli obyvatelé Hrejkovic podle zápisů v obecní kronice oželet v roce 1952 a 1953. Po nástupu totalitního režimu došlo ke změně také v oblasti pořadatele tanečních zábav nejenom o posvícení a o pouti, ale i při mnohých jiných událostech, kdy je organizoval ČSM, následnická organizace Svazu české mládeže založené v Hrejkovicích J. Pikousem č.p. 83 v roce 1945.

B. Paukner spatřoval největší změnu po roce 1948 v náladě, která slavnosti doprovázela než v nějakém konkrétním opatření. V roce 1953, čtvrt roku po provedení měnové reformy a zrušení vázaného trhu, si u příležitosti posvícení poznamenal: *Ale – ta nálada posvícenská – jako bývala není a nebude – čím dál hůře – jak je vše volné!*⁴³⁵

Nyní se zaměříme na ty výroční obyčeje, které nebyly specifické pro každou obec, ale slavily se na území celého státu. Začneme zimním obdobím, které často zpestřovalo konání tanečních zábav. Zvláště čas masopustu byl na ně bohatý.

Masopust se vymezuje obdobím od Třech králů do Popeleční středy a pojí se s ním především průvody maškar. Podle prvního dílu obecní kroniky se masopust, respektive jeho závěrečná fáze,⁴³⁶ slavil již od čtvrtka, kdy obcí procházel maškarní průvod. Údaj o čtvrtěním konání průvodu jsem ověřovala u jednoho z pamětníků,⁴³⁷ který tyto akce zažil. Potvrdil mi mou domněnku, že jde o chybnou informaci, protože maškarní průvody se i v Hrejkovicích konaly o masopustním úterý, jak je na našem území zvykem. V 50. letech 20. století už podle pamětníků tradice průvodu masek neexistovala.

Hrejkovice nikdy známé svými masopustními průvody nebyly, narozdíl od blízkého Milevska, jehož organizovaný průvod maškar procházel v masopustní úterý ulicemi města od 2. poloviny 19. století.⁴³⁸ Někteří obyvatelé Hrejkovic v Milevsku pracovali, takže mohli celý průvod shlédnout, jiní do města kvůli této události přijeli. Tato z hlediska celého kraje významná národopisná aktivita byla obnovena ihned po skončení 2. světové války. V roce 1954 se akce nekonala, čehož si všiml i B. Paukner, když v jednom ze svých zápisů vyjadřoval politování nad tím, jak probíhá současný masopust: *To není to, co bývalo jindavá karty se hráli po všechny tři dny – a po sousedku se bavili všichni – a dnes při tom „blahobytu“ jeden se bojí před*

⁴³⁵ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 129.

⁴³⁶ V místě neexistuje zvláštní označení pro závěrečnou, z hlediska lidové kultury stěžejní, etapu celého masopustního období jako na Moravě např. „fašank“ nebo „ostatky“. Užívá se pouze pojem „masopust“.

⁴³⁷ Respondent 1.

⁴³⁸ *Historie maškar*. Dostupné z: <http://www.milevskemaskary.cz/historie1.html>, cit. 19.2.2011.

druhým promluvit – Vždyť v Milevsku ani se neodbývaly v úterý „maškary“ dnes se všechno jen „plánuje“ jinak to nejde – –.⁴³⁹ Je pravda, že v tomto roce se opravdu v Milevsku maškary nekonaly, stejně tak i v roce 1956, ale nedomnívám se, že by toto souviselo se společenskými poměry. Maškary měly ve své historii mnoho časových proluk, a nejenom v dobách válek, v éře budování socialismu se naopak organizovaly takřka pravidelně.

V době masopustu bývaly v Hrejkovicích pořádány dvě taneční zábavy. Nedělní zábava trvala až do ranních hodin, zatímco na té úterní se smělo tančit pouze do půlnoci. V půlnoci končilo povolené veselí a začínalo postní období. Úterní zábavě se říkalo „kozinec“ a při této zábavě muzikantům (patrně v podobě vstupného) platily ženy. V 50. letech 20. století měly úterní masopustní zábavy jiný charakter. V zápisech obecní kroniky konstatuje autor několikrát malou účast. Že se tyto zábavy netěšily velké popularitě dokládá i informace obecní kroniky z roku 1953, kdy A. Zelenka píše: *Na ples přišla 1 maska a to Dolejší V. 69.*⁴⁴⁰ Je možné, že svůj vliv na nízkou návštěvnost měla i skutečnost, že tyto zábavy byly pořádány místní organizací KSČ. V roce 1952 totiž B. Paukner v souvislosti s masopustními zábavami dodává: *Nadešel masopust u nás byly 3 plesy, hasičský, mládeže a v úterý od „vládnoucí“ strany na něž se dostavily většinou ti vedoucí a pracující veličiny.*⁴⁴¹

Typickou součástí masopustního období byly domácí porážky prasat.⁴⁴² Také tento fenomén se díky úředním restrikcím i špatným hospodářským poměrům po změně režimu proměnil. Podle zápisů v prvním dílu obecní kroniky se dříve o masopustu zabývalo na statcích a větších chalupách, u domkářů zcela výjimečně: *Sedláci dělali až z paterých střev jaternice aby mohli lidi u nich přes léto pracující podělití a přátelům oplatiti.*⁴⁴³ B. Paukner poznamenává: *Já jako malý kluk jsem nosil až na 22 míst po vsi –*.⁴⁴⁴ Příspěvek je tak důkazem dřívější susedské kolegiality. V 50. letech 20. století se muselo na MNV zažádat o povolení k porážce a z prasete se povinně odváděla část sádla. Zprvu vydával povolení ONV, a to na doporučení MNV. Nutný byl výpis dodávek od Hospodářského družstva v Milevsku, přihlíželo se však i k jiným

⁴³⁹ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 175.

⁴⁴⁰ SOKA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*, s. 121.

⁴⁴¹ RA, Praha, *Kronika III*, s. 34.

⁴⁴² Zabijačky nebyly výsadou masopustního období, konávaly se i před Vánoci nebo před významnými událostmi, kam patřila např. svatba.

⁴⁴³ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

⁴⁴⁴ RA, Praha, *Kronika I*, s. 66.

skutečností.⁴⁴⁵ Množství odvedeného sádra se lišilo v závislosti na tom, zda se jednalo o první či druhou zabijačku. Nejenom úřední byrokracie a restriktce stály v cestě realizaci zabijaček. B. Paukner v jednom ze zápisů uvádí, že lidé si raději nekupují podsvinčata, protože mají obavu, že je nevykrmí.

Velikonoční čas začínal tradičním „rachtáním“, kdy průvod chlapců od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty chodíval po vsi s „rachtačkami“ a nahrazoval podle všeobecně rozšířené tradice zvonění místní kaple. Chlapci se zastavovali u Božích muk, kde se modlili. Podle pamětníka,⁴⁴⁶ který se tohoto zvyku v 50. letech 20. století pravidelně účastnil, činilo některým hochům problémy odříkat modlitby, protože už nebyli v rodině a ve škole k víře vedeni.

B. Paukner ještě v roce 1955 uvádí, že se běžně dodržoval zvyk umývání se vodou z potoka: *Velký pátek – viděl jsem že ještě nevymyzel ten starodávný obyčej: na velký pátek – kolik lidí neslo vodu z potoka – na památku umučení „Páně“ jak P. Ježíše vedli přes potok „Cedron“ v níž se ráno mejou –.*⁴⁴⁷ Voda měla očištnou funkci a používala se nejenom k obřadnému umývání těla, ale také se v ní oplachovaly důležité předměty v domácnosti.⁴⁴⁸

Zvykem, který v Hrejkovicích neměl takřka žádnou tradici, byla pondělní velikonoční občůzka. V případě jejího konání byla záležitostí čistě individuální, k žádnému organizovanému průvodu nikdy nedocházelo. Popřevratové období tak ani nemělo na co navazovat.

S nástupem KSČ k moci se začaly měnit takové zvyky, jako byl svátek sv. Mikuláše. Sv. Mikuláš se stejně jako Ježíšek stal osobou nežádoucí, na jeho místo měl nastoupit dle ruského vzoru děda Mráz. Snaha uměle naroubovat tuto postavu do českého prostředí a do myslí dětí byla vyvíjena hlavně ve škole. B. Paukner k tomuto uvádí: *Leč vše se musí „předělat“! I ten sv. Mikuláš! Na místo něho nastupuje „Děda Mráz“ Dostali již dříve školní dívky o něm zprávu ve zvláštních – knížkách které vydal spolek „bezvyznání“ – i ty malé dosud nevinné dívky – již chtějí – zkaziti –!*⁴⁴⁹ Respondent,⁴⁵⁰ který v 50. letech 20. století tuto školu navštěvoval, si však na žádná

⁴⁴⁵ V jednom ze svých zápisů si B. Paukner povzdechl, že si velcí hospodáři nemohou ani zabít vepře, takže předpokládám, že těmto zemědělcům by k zisku povolení nepomohl ani splněný kontingent.

⁴⁴⁶ Respondent 4.

⁴⁴⁷ RA, Praha, *Kronika V*, s. 52.

⁴⁴⁸ vř [Frolcová, Věra]: *Velký pátek*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura*. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek, c.d., s. 1127–1129.

⁴⁴⁹ RA, Praha, *Kronika II*, s. 143.

⁴⁵⁰ Respondent 4.

konkrétní opatření v souvislosti se snahou vymýtit zažitou představu sv. Mikuláše a Ježíška nevzpomíná.

Slavným se stal také jeden z proslovů A. Zápotockého, ve kterém vysvětluje proměnu Ježíška v dědu Mráze. Nutno dodat, že tyto snahy alespoň v případě Hrejkovic se svým cílem minuly. V Hrejkovicích se v průběhu 50. let 20. století každoročně konávala mikulášská obchůzka s postavou sv. Mikuláše a skupinou čertů. Účastnili se jí pouze hoši, kteří si tuto akci sami organizovali. Podle pamětníka,⁴⁵¹ který se na těchto aktivitách podílel, chodili chlapi po jednotlivých domech, hodným dětem rozdávali tzv. mejdlíčka, nekvalitní a levné, zato však velmi rozšířené cukrovinky, zlobivé děti se musely smířit s nadílkou v podobě uhlí a brambor. Za návštěvu domu vybírali hoši do kasičky peníze.

Lze říci, že jak svátek sv. Mikuláše, tak i Vánoce probíhaly v 50. letech 20. století v takřka nezměněné podobě. Zvyk, který přetrval až do 50. let 20. století bylo vánoční troubení slouhy. Obecní slouha v obci už dávno neexistoval, přesto se tradice vánočního troubení ujal místní tesař Václav Dvořák č.p. 79. Ten uměl hrát na trubku a každoročně na Štědrý večer chodil dům od domu, kde každé rodině zahrál a popřál hezké Vánoce. Jeho obchůzka nebyla náročná pouze z hlediska často velmi vysokých mrazů. Vyžadovala taktéž značnou odolnost vůči alkoholu, protože trubač kromě peněz dostával ve většině domácností „štamprle na zahřátí“.

Po změně režimu se o Vánocích nekonalý půlnoční mše. Štědrý den byl dnem pracovním a obyvatelé Hrejkovic jezdili na bohoslužby do kostela až na Boží Hod vánoční a na sv. Štěpána.

Neutěšené hospodářské poměry popřevratové doby se samozřejmě promítaly i do všech svátků. Nedostatek potravin a jejich nekvalitní náhražky ztěžovaly přípravu nejenom svátečních jídel. Také dárky pod vánočním stromečkem ve většině domácností nemohly splnit dětská přání.

Podle jednoho z pamětníků⁴⁵² se po změně režimu rozbily dobré mezilidské vztahy na vsi a zmizela tak dřívější pohoda, a tedy i chuť sdružovat se a pořádat společné akce. To se odrazilo právě v oblasti kulturní. Mnohé tradice zcela vymizely, respektive se po skončení 2. světové války už neobnovily. Respondent vzpomínal na maškarní průvody, tříkrálovou obchůzku, obchůzky klíben, kozlíků či lucínek, které se konávaly za jeho dětství, tj. ve 30. letech 20. století, a kterých se sám účastnil.

⁴⁵¹ Respondent 4.

⁴⁵² Respondent 1.

Naopak reprezentativně a okázale se měly po roce 1948 slavit svátky hojně propagované státním režimem. Došlo ke značné úpravě kalendáře státních svátků a významných dnů Československa. Není cílem diplomové práce podrobně tuto problematiku analyzovat, neboť ani kroniky se jí takřka nevěnují. Politicky významné dny byly podle vzpomínek pamětníků doprovázeny zvýšenou propagandou v médiích. V Hrejkovicích se podle záznamů obecní kroniky konávaly u příležitosti Mezinárodního dne dětí (MDD) a Mezinárodního dne žen (MDŽ) besídky ve škole. Tuto skutečnost potvrzuje i školní kronika, která každoroční oslavy v průběhu 50. let 20. století eviduje. Svůj věhlas získaly tyto svátky právě až s nástupem totalitního režimu. Zatímco MDD byl svátkem novodobým, který se v mnoha zemích začal slavit až v roce 1950, nedlouho po svém oficiálním vzniku, historie MDŽ sahá podstatně hlouběji do historie, a to do počátku 20. století.⁴⁵³ Lze však tvrdit, že obdobné akce se ve škole pořádaly už za první republiky, neměly však žádný politický náboj. V hrejkovické škole se slavil Den matek a každoročně probíhal Dětský den s doprovodným programem.⁴⁵⁴

Největší pozornost z celého roku poutaly oslavy 1. máje. I když si v současnosti většina lidí spojuje svátek práce právě až s pompézními oslavami z období socialismu, musíme připomenout, že je jeho tradice v českých zemích delší. Poprvé se zde slavil už koncem 19. století,⁴⁵⁵ s nástupem vlády proletariátu z logických důvodů jeho důležitost stoupla. Oslava 1. máje je jedinou výjimkou z řad propagovaných svátků, o které se opakovaně zmiňuje jak obecní, tak i rodinná kronika. Obecní záznamy víceméně konstatují účast občanů v průvodu, žádné podrobnosti však nesdělují. B. Paukner je v roce 1955 sdílnější: *Dnes 1. května oslava veliká, již 10. let to, co jsme svobodní, v naší milé „lidové republice“ zbaveni všech těch co nás „vyžírali“ „okrádali“ sami si vládnem – máme k tomu soudruhy vyškolené Všechny veřejné podniky museli být vyšňořeny papírama, plakátama, okna praporkama, a t.d. průvod v Milevsku všech složek od školní mládeže dále hasičstvo (těch bylo prý málo) a t.d. A na tribúně, bouřil náš p. poslanec Kutiš a co? ořepané fráze, všichni „kulaci“ musí zmizet z povrchu země!!! (Ale dle mého názoru by se vám vedlo nebýt jich, na koho se dřou? ani prase si nesmějí zabít? jeden kulak má větší kontingent nežli JZD – škoda o tom*

⁴⁵³ Ik [Kafka, Luboš]: *Mezinárodní den dětí*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, c.d., s. 556*; vli [Lindnerová, Vladimíra]: *Mezinárodní den žen*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, c.d., s. 557*.

⁴⁵⁴ Ten se podle prvního dílu školní kroniky oslavoval ještě za Rakousko-Uherska.

⁴⁵⁵ vli [Lindnerová, Vladimíra]: *První máj*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek, c.d., s. 815*.

psát!!!⁴⁵⁶ Po vzniku JZD v obci vyjížděl na oslavy také jeden nazdobený traktor reprezentující tuto organizaci.

Kulturní úroveň obce do značné míry formoval její spolkový život. V souvislosti s děním v Hrejkovicích lze jmenovat dvě organizace, které tuto oblast ovlivňovaly. Sbor dobrovolných hasičů nevznikl samozřejmě primárně jako organizace kulturní, ale jeho podíl na kulturním životě obce je neoddiskutovatelný. Zpochybnit nelze ani jeho přínos vzdělávací, který souvisel především s vedením místní mládeže.

Sbor dobrovolných hasičů byl v Hrejkovicích založen v roce 1896. Kromě pravidelných hasičských cvičení, která po celou dobu své existence pořádal a která se těšila značné pozornosti veřejnosti, byl největší kulturní událostí roku související s činností hasičů dozajista hasičský bál. Konával se začátkem ledna a domnívám se, že byl nejvyhlášenější taneční zábavou obce celého roku. Moji domněnku potvrdil také jeden z respondentů.⁴⁵⁷ První díl obecní kroniky popisuje jeho průběh: *Týden napřed hasiči v krojích zvali nečleny, roznášejíc pozvánky. V sále vyzdobeném hasičskými helmami vyhrávala dechová nebo smyčcová kapela. Hasiči i staří celou noc tančili a dodrželi až do rána. Půlnočním tancem býval t.zv. čínský tanec naučený učitelem Gregorem. Při monotónní hudbě „hrntarara nejde to“, hasiči majíce na hlavě bílé kapesníky, šoupavě pochodovali v okruhu přičemž první vedoucí dělal rukama různé posuňky a ostatní jej napodobovali. Poslední měl vzadu na kabátě uvázanou nafouklou měchuřinu.*⁴⁵⁸ Zápis jsem konfrontovala s některými pamětníky. Podle jejich výpovědí se tento tanec na hasičských plesech v 50. letech 20. století nepraktikoval. Velmi populární však byla tombola, pro kterou některé místní hospodyně pekly dorty.

Organizace místních hasičů pokračovala ve svých aktivitách i po převratu v roce 1948. V průběhu prvních několika let došlo k reorganizaci a centralizaci jejich činnosti, díky které se vytratil původní spolkový charakter organizace. Změnou prošel také její název. V pramenech tak v 50. letech 20. století nacházíme označení ČSPO, což byla zkratka hasičské organizace Československý svaz požární ochrany, užívaná od roku 1953.⁴⁵⁹ Přesnější by bylo pojmenování místní jednoty ČSPO, které označuje sbor hasičů – požárníků na úrovni obce. Přejmenování hasičského sboru však nezměnilo

⁴⁵⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 57.

⁴⁵⁷ Respondent 2.

⁴⁵⁸ SOKA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*, nestránkováno.

⁴⁵⁹ Zákon č. 35/1953 Sb., o státním požárním dozoru a požární ochraně.

tradici konání hasičských plesů ani jejich oblíbenost. Obecní kronika hodnotí tyto plesy jako velmi vydařené a s vysokou návštěvností.

Druhý spolek, který v Hrejkovicích působil, tvořili místní ochotníci. První zmínky o hraní divadla v obci pocházejí z roku 1904, kdy divadelní představení nacvičili studenti z Hrejkovic a okolí a sehráli ho v hostinci „U Eisnerů“⁴⁶⁰. Systematicky se této oblasti začali někteří obyvatelé Hrejkovic věnovat až o několik let později. Podle obecní kroniky v roce 1907, pravděpodobně však až o rok později,⁴⁶¹ byla v obci založena čtenářsko-ochotnická jednota, která, jak název napovídá, pečovala také o obecní knihovnu.⁴⁶² Iniciátorem a vůdčí osobností se stal učitel místní školy Karel Kopecký. Ten byl pravděpodobně velkým divadelním nadšencem, protože pod jeho vedením se ve 20. letech 20. století pravidelně uskutečňovala také divadelní představení školních dětí.

Tradice vesnického divadla pokračovala i po skončení 2. světové války a po změně politického systému v roce 1948. V tomto období však divadelní aktivity probíhaly ponejvíce pod patronátem ČSM, mnohá představení nazkoušeli také místní hasiči. Činnost ochotníků ovlivnil tzv. divadelní zákon.⁴⁶³ Aktivity divadel včetně ochotníků a loutkářů podléhaly přísnému dohledu jak v oblasti výběru témat představení, tak i v jejich realizaci. Každé divadelní představení muselo mít povolení příslušného ONV.

Poválečný repertoár hrejkovických ochotníků se ničím v zásadě nelišil od obecného charakteru venkovského divadla této doby. Podle dochovaných informací se po skončení války a v průběhu 50. let 20. století hrály především nenáročné komediální kusy více či méně neznámých autorů.⁴⁶⁴ Hry, u nichž se mi podařilo dohledat autora a obsah, nebyly propagandistické, jak by se dalo v tomto období čekat, taktéž se však zpravidla neřadily mezi klasické kusy českého či světového dramatického žánru. Na základě dostupných informací tak můžeme tvrdit, že ochotnické divadlo v Hrejkovicích preferovalo vkusu svého obecnstva vlastní vesnické veselohry.

⁴⁶⁰ U názvu není v kronice doplněno číslo popisné. Oba hostince v Hrejkovicích byly svého času spojeny se jménem rodiny Eisnerovy, vzhledem k dataci se domnívám, že se jednalo o hostinec č.p. 47.

⁴⁶¹ Obecní kronika spojuje vznik ochotnického souboru s příchodem učitele K. Kopeckého. Podle školní kroniky však K. Kopecký nastoupil na zdejší školu až v roce 1908.

⁴⁶² Obecní knihovna byla v Hrejkovicích zřízena v roce 1887 a nacházela se v budově školy.

⁴⁶³ Zákon č. 32/1948 Sb., kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti.

⁴⁶⁴ Popularitu některým divadelním hrám vysloužilo hlavně jejich filmové zpracování, jako tomu bylo např. u hry F.X. Svobody *Poslední muž*, kterou nacvičili hrejkovičtí ochotníci v roce 1947, nebo u komedie V. Štecha *Třetí zvonění*, jež se hrála v Hrejkovicích roku 1957.

Svůj podíl na divadelních aktivitách v obci měla vedle ochotnického spolku a hasičů také školní mládež. Jejich představení byla v Hrejkovicích vždy zásluhou některého z místních učitelů. První a na dlouhou dobu poslední představení odehrály děti v roce 1906. Situace se změnila poté, co se učitel K. Kopecký vrátil po skončení války s francouzskými legiemi do vlasti, a krátce na to se stal řídícím učitelem hrejkovické školy.⁴⁶⁵ V průběhu 20. let 20. století secvičovaly děti svá představení pravidelně. Po jeho odchodu na jiné učitelské místo v roce 1931 ustala i školní divadelní činnost.

Obdobná situace se opakovala až v 50. letech 20. století a je spojena se jménem ředitele školy Vítězslavem Souhradou. Ten stejně jako K. Kopecký vedl místní ochotníky i své školní svěřence. V. Souhrada však spáchal 10. listopadu roku 1958 sebevraždu. Událost zaznamenává jak obecní, tak i rodinná kronika. B. Paukner píše: *Co týden dal a co se změnilo v něm: p. ředitel Souhrada hroznou smrtí 53 r stár si vzal život: sekyrou si přeřal na levé ruce žíly a kuch. nožem bodnul do srdce 2x⁴⁶⁶ a tak běžel po stráni polem k rybníku kdež vysílen upadl na kraj rybníka – Sousedé jej přinesly mrtvého – Pohřeb vykonán za velké účasti k sv. Jiljí. Povolán p. učitel Kubec na jeho místo a II. třídy p. uč. Barda z Kovářova co učila slečna Bruknerová která nemohla snést tu hroznou ránu co si p. řídící udělal.*⁴⁶⁷ Až tragické úmrtí V. Souhrady v tomto roce ukončilo dlouholetou ochotnickou tradici v obci.

Také v 50. letech 20. století přijíždělo pravidelně do vsi loutkové divadlo, které bývalo v minulosti typickým zpestřením všedního dne dětí i dospělých.

Novým fenoménem, který zasáhl do venkovského společenství již v 1. polovině 20. století, se stal film. Také v 50. letech 20. století přerušovalo pravidelné promítání filmů v hostinci č.p. 47 „U Mrzenů“ stereotyp venkovského života. Filmová představení pořádal Československý státní film, popřípadě Dům osvěty v Milevsku. Podle vzpomínek jednoho respondenta⁴⁶⁸ se před promítáním filmu sháněly plachty a deky, aby se mohla zatemnit okna sálu. Deky se pak nejčastěji půjčovaly od sedláků, kteří je při chovu koní využívali. Koncem 50. let 20. století přijížděli promítači do Hrejkovic i dvakrát za měsíc. Odpoledne se konalo představení pro děti, večer pak pro dospělé. Promítaly se filmy dobové produkce, většinou více či méně zpolitizované, ale nejenom

⁴⁶⁵ K. Kopecký působil v Hrejkovicích v době, kdy školu řídil F. Dubský. Po jeho odchodu do penze a následném úmrtí v roce 1919 nastoupil K. Kopecký na jeho místo.

⁴⁶⁶ Podle údajů v obecní kronice zasáhl plíce.

⁴⁶⁷ RA, Praha, *Kronika V*, s. 153.

⁴⁶⁸ Respondent 4.

ty. Jeden z pamětníků⁴⁶⁹ si vybavuje promítání pohádky Pyšná princezna. Jistou snahu odlákat lidi od svěcení svátků můžeme spatřovat i v takových drobnostech, jako bylo promítání filmu na Velký pátek v roce 1952.

Po zahájení televizního vysílání v roce 1953 se také na venkově začaly objevovat první televizní přijímače. V Hrejkovicích si první televizi pořídil kovář F. Novotný z č.p. 10, a to v roce 1954. On si také jako první v obci koupil v roce 1930 rádio. F. Novotný byl v řemesle velmi šikovný a podnikavý. Dokladem jeho ctižádosti i jisté snahy společensky vyniknout byla i koupě výše zmíněných výtvarných věcí moderní doby. Další televize byla zakoupena na obecní náklady a používána v místní škole, kde sloužila ke společnému sledování přenosů významných událostí a filmů. Do konce 50. let 20. století přibylo v obci ještě několik televizorů, jejich zvýšený nárůst je však spojován až s 60. léty 20. století. V roce 1960 lze počet televizorů v obci odhadnout zhruba na pět přístrojů. Do domácností, které televizi vlastnily, se chodily dívat nejenom děti, ale večer také dospělí.

4.5.2 Proměna školství

Zásadní změnou prošel po roce 1948 školský systém. Zatímco dospělý mohl režim jen těžko převychovat podle svých představ, u dětí tuto možnost měl, a proto ji také využíval.

Prvorepublikový vzdělávací systém přetrval v téměř nezměněné podobě až do roku 1948. Vycházel z legislativy bývalého Rakouska-Uherska, především z říšského zákona z roku 1869. Na jeho základě fungoval v Československu systém dvou typů škol – pětiletá obecní škola, na kterou navazovala tříletá škola měšťanská. Na venkově se zpravidla vyskytovaly pouze školy obecní, a to ve formě jednotřídní (tzv. jednotřídky) a dvoutřídní (tzv. dvoutřídky).⁴⁷⁰ Ty sloužily především k zajištění gramotnosti venkovského obyvatelstva.

V Hrejkovicích se začalo vyučovat v roce 1837, kdy zde byla zřízena privátní škola. Neměla však svou vlastní budovu, pouze pronajaté prostory v č.p. 2 „U Maršů“. Samostatná budova č.p. 40 byla v obci vystavěna až o deset let později v roce 1848

⁴⁶⁹ Respondent 4.

⁴⁷⁰ Váňová Růžena: *Školský systém v českých zemích – vývoj a současný stav*. In: Vališová, Alena – Kasíková, Hana a kol.: *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s. 79.

poté, co obec získala roku 1844 povolení zřídit samostatnou expositivní školu.⁴⁷¹ Škola fungovala jako jednotřídní a v polovině 19. století ji navštěvovalo téměř 50 dětí nejenom z Hrejkovic, ale i z okolních obcí a samot. Postupem času vznikla druhá třída, na kterou však kapacita školy nestačila, takže se problém s nedostatkem místa řešil opět pronájmem soukromých prostor. Definitivním řešením nedostatečné kapacity školy byla stavba nové budovy č.p. 54 v roce 1895.⁴⁷² Tato stavba sloužila ke svému původnímu účelu až do 70. let 20. století, kdy byla škola v obci zrušena. Za nejvýznamnější osobu spojenou nejenom s místním školstvím, ale i s kulturním rozkvětem obce obecně, je považován F. Dubský, který působil coby učitel a později ředitel hrejkovické školy od roku 1880 až do svého odchodu do penze v roce 1918.

Významnou změnu v době první republiky přinesl zákon č. 233/1935 Sb., o újezdních měšťanských školách, jehož snahou bylo rozšířit síť měšťanských škol natolik, aby do nich měli přístup všichni žáci, kteří dokončili pátý ročník obecné školy. Děti z Hrejkovic mohly dojíždět do měšťanské školy do Milevska.

Po skončení 2. světové války docházelo k mnohým diskuzím a snahám o reformaci školského systému. Vyvrcholením těchto aktivit bylo přijetí zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství z dubna 1948. Zákon pamatoval také na předškolní děti a upravoval oblast mateřských škol. Školní vzdělání bylo rozděleno na tři stupně. První stupeň tvořily pětileté národní školy, následný stupeň představovaly čtyřleté střední školy. Po jejich absolvování, tj. zhruba v 15 letech, přestupovali žáci na třetí stupeň, který se členil na dva základní typy – základní odborné školy, které byly obdobou předešlých učňovských škol, a školy výběrové, kam patřilo např. gymnázium. Již tento zákon zdůrazňoval výchovu dětí v lidově demokratickém duchu, kterému měly být přizpůsobeny také učební osnovy a školní pomůcky.⁴⁷³

Podstatně vyšší důraz na výchovu dětí v zásadách socialismu a hlavně na odpovídající politické vzdělání učitelů kladl zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů. Ten nahradil předchozí právní předpis, přeorganizoval soustavu základního a středního školství,⁴⁷⁴ zkrátil povinnou školní docházku na osm let a dal podnět pro vznik různých typů škol při zaměstnání. Na venkově nadále působily

⁴⁷¹ Provozování soukromé školy se obci prodražovalo, neboť musela platit vysokou částku také učitelé školy v Dmýšticích, kam děti v oblasti vzdělávání úředně příslušely.

⁴⁷² Dvě třídy fungovaly ve škole po celou dobu, které se v naší práci věnujeme, s výjimkou období 1945–1950, kdy počet dětí klesl pod minimální hranici a jedna třída musela být zrušena.

⁴⁷³ Zavedena byla například politická výchova, povinným předmětem se stala výuka ruštiny.

⁴⁷⁴ Zákon zaváděl osmileté a jedenáctileté střední školy. Posledně jmenovaná současně nahrazovala zrušená gymnázia. Po absolvování povinné docházky mohl žák pokračovat na odborné škole.

národní školy, po jejichž absolvování nastupovali žáci do šestého ročníku nejbližší osmileté či jedenáctileté školy.

Jak jsem již v úvodu zmínila, ze zápisů ve školních kronikách je patrná ať už dobrovolná či nucená loajalita učitelů vůči státnímu zřízení, jež je zaměstnává. Místní popřípadě okresní oslavy výročí významných pro daný vládnoucí režim se pravidelně konávaly za účasti školní mládeže, méně významné události se ve škole připomínaly alespoň příslušnými proslovky. Ze zápisů hrejkovické školní kroniky tak snadno zjistíme, že se v průběhu let změnila pouze osobnosti a události, na jejichž počest se oslavy konaly. Stejně jako školní mládež v Hrejkovicích oslavovala v době trvání rakousko-uherské monarchie jmeniny „Jejích Veličenstev“, slavila od roku 1918 narozeniny T. G. Masaryka či výročí vzniku samostatného československého státu, a po roce 1948 narozeniny K. Gottwalda nebo výročí Velké říjnové revoluce.

Po změně politického systému v roce 1948 existovala snaha vytěsnit ze společnosti přežívající relikty první republiky, což se dotklo také nejdůležitějšího státního svátku Československa – 28. října. Už ve školním roce 1949–1950 se poprvé neslavil svátek 28. října čistě jako svátek vzniku samostatného Československa, ale podle údajů ve školní kronice se tato událost slavila pod heslem: *Bez 7. listopadu 1917 by nebylo 28. října 1918*. Následně zmizely oslavy tohoto významného data úplně.⁴⁷⁵

Výraznou změnu lze spatřovat v míře religiozity, která se školní výchovou souvisela. Zatímco rakousko-uherské školství bylo nerozlučně spjato s církví,⁴⁷⁶ první republika zastávala demokratické principy, takže školním dětem odpadla povinnost účastnit se náboženských úkonů. Také výuka náboženství přestala být na školách povinná, respektive bylo možné podat žádost o zproštění z její výuky. Hrejkovice byly čistě katolickou obcí, a proto se nelze divit, že rodiče výuku náboženství na místní škole podporovali. Ve školních kronikách jsem se do poloviny 20. století nesečkala s informací, že by některý žák byl na přání rodičů z výuky náboženství osvobozen. Tato situace se změnila až po převratu v roce 1948.

Proticírkevní politika režimu měla svůj vliv také na výuku v národních, dříve obecných školách. Ne náhodou se žákům plánovaly některé školní aktivity tak, aby se zabránilo návštěvě kostela či církevním oslavám. Ukázkou je zápis z druhého dílu školní kroniky z roku 1950, kdy se na Květnou neděli 2. dubna podle příkazu

⁴⁷⁵ V kalendáři bylo toto datum uváděno jako Den znárodnění.

⁴⁷⁶ Hrejkovická školní mládež se musela aktivně účastnit náboženského života, vyučování začínalo a končilo modlitbou, školní rok se zahajoval a ukončoval mší v děkanském kostele v Milevsku apod.

příslušného referátu ONV v Milevsku konala školní slavnost míru s předem určeným programem: *Školní slavnosti se zúčastnily všechny děti zdejší školy; pozvaní občané nepřišli, protože v tuto dobu chodí v neděli do kostela.*⁴⁷⁷

Také školní výuka náboženství prošla na počátku 50. let 20. století změnou. Od školního roku 1953–1954 museli v Hrejkovicích rodiče dětí o účast na výuce žádat. Po zavedení tohoto opatření se situace ale mnoho nezměnila. Hrejkovickou školu navštěvovalo v těchto letech zhruba 40–50 žáků, na náboženství nechodilo pouze několik jednotlivců.

Školní děti měly i jiné aktivity než samotnou výuku. V souvislosti se socialistickým školstvím jsou často zmiňovány povinné sběry léčivých bylin, železa a dalších surovin spojené s vyhodnocováním výsledků. Tyto činnosti probíhaly na hrejkovické škole v polovině 20. století také, z hlediska její historie a historie školství obecně však nebyly novým jevem. Zápisy školní kroniky evidují už z období 1. světové války sběry vlny, kaučuku, ostružinového a jahodového listí školními dětmi, po vzniku Československa sbíraly děti školou povinné v Hrejkovicích kaštiny nebo šípky. Ani období 2. světové války se bez povinných sběrů neobešlo. Patrně tyto sběry neměly narozdíl od období socialismu tak programový ani soutěžní charakter.

Také dříve pomáhali žáci s určitými pracemi ve prospěch obce, od počátku 50. let 20. století však byly organizovány brigády, kdy se podle zápisů ve školní kronice jednalo o podstatně větší pracovní vytížení dětí. Po vzniku JZD vypomáhaly děti i při zemědělských činnostech. Školní mládež byla také využívána při hledání letáků, které z letadel shazovalo Rádio Svobodná Evropa. B. Paukner v roce 1954 uvádí, že na Kovářovsku bylo v dubnu toho roku shozeno mnoho balónů s letáky, takže *školní děti měli sběr v průvodu SNB* –.⁴⁷⁸

Po skončení povinné školní docházky rozhodovali rodiče, jakým směrem se jejich dítě vydá. Zda jednou převezme rodnou usedlost, nebo si bude muset obstarat živobytí jiným způsobem. Nabízela se možnost dát potomka do učení, poslat do služby nebo nechat odejít za prací do města, především do továren. Finančně náročnou alternativu představovalo studium. Oficiální zápisy v hrejkovických kronikách nepodávají žádné informace o podílu dětí, které po dokončení povinné školní docházky ve studiu pokračovaly. Musíme se spokojit pouze s obecnou informací, že těchto dětí

⁴⁷⁷ SOKA Písek, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Hrejkovice, sign. I/2. *Kronika dvouřídni obecné školy v Hrejkovicích (1936–1977)*, nestránkováno.

⁴⁷⁸ RA, Praha, *Kronika IV*, s. 178.

v 1. polovině 20. století přibývalo, přičemž nejčastěji navštěvovaly školy zemědělského směru.⁴⁷⁹

Rok 1948 přinesl zásadní změnu v tom, že během velmi krátké doby přestala existovat čeled' jako stav, protože námezdní práce byla chápána jako vykořisťování. Tím zanikl i jeden dříve velmi častý způsob obživy chudších vrstev obyvatel. Rozhodování o životní dráze ovlivňovala také existence či neexistence JZD v obci. Nebylo možné, aby všechny děti člena JZD ze zemědělství odešly. Vložené hektary zavazovaly i následující generaci. Jak jeden z pamětníků uvedl:⁴⁸⁰ *Bylo to jako nevolnictví.*

Podle pamětníků v 50. letech 20. století nebylo v obci běžné pokračovat ve studiu na střední škole a zakončovat své vzdělání maturitou. Zápisy obecních kronik jsou v tomto případě na informace velmi skoupé, takže nám při výzkumu mnoho nepomohou.

Podrobnější údaje nám poskytuje první díl obecní kroniky, která se podrobně zmiňuje převážně o vysokoškolských studentech. Informace se však váží k dřívější době, než jaká je stěžejní z hlediska této práce. J. Tříška se zajímal o situaci, kdy se po roce 1848 podstatnou měrou uvolnila cesta k vyššímu vzdělání dětí žijících na venkově. Okruh potomků, kterým mohli rodiče dopřát studia ve městech, byl velmi úzký. Na studia byli posíláni především synové velkých sedláků, vysokých úředníků, mlynářů apod. Tuto skutečnost potvrzuje i situace v Hrejkovicích v 2. polovině 19. století a na počátku století dvacátého.⁴⁸¹ Kromě sedláků nechal své syny vystudovat vysokou školu také ředitel obecné školy v Hrejkovicích F. Dubský. Univerzitní vzdělání potomků učitelů nebylo v této době žádnou výjimkou.

V období před vznikem samostatného Československa většina vysokoškoláků z řad venkovského obyvatelstva nestudovala zemědělské obory, ale stávali se z nich právníci, kněží nebo lékaři. To dosvědčují také zprávy z Hrejkovic. Vysoké školy zaměřené

⁴⁷⁹ Novák, Pavel a kol.: *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2007, s. 142.

⁴⁸⁰ Respondent 4.

⁴⁸¹ Konkrétně jsou jmenovány statky č.p. 2 „U Maršů“, kde se jeden ze synů stal soudcem v Třeboni, dále vystudovaly tři bratři ze statků č.p. 6 „U Kazimourů“, čtyři bratři z č.p. 8 „U předních Kahounů“ a jeden syn ze statku č.p. 16 „U Klinků“. Na statku rodiny Smrtovy č.p. 7 studovalo v letech 1875–1890 dokonce pět synů, přičemž jeden z nich se stal knězem, druhý soudcem, třetí inženýrem, čtvrtý hospodářským správcem a poslední učitelem.

na zemědělství začaly vznikat na území Československa až po jeho vzniku v roce 1918, do této doby museli případní zájemci studovat ve Vídni.⁴⁸²

Jak je vidět, původně bylo vzdělání pro většinu lidí nedostupné. První republika byla spojena s rozvojem vysokého školství, zda však tento vývoj ovlivnil dění v Hrejkovicích se z pramenů, jak bylo výše naznačeno, nedozvíme. Podle pamětníků představovalo absolutorium univerzity v rámci obecního společenství naprostou výjimku. Pamětníci si v souvislosti s 50. lety 20. století vybavují jméno pouze jednoho vysokoškolského studenta, kterým byl Jan Teska z č.p. 36.

Socialistická legislativa zakotvila do školského systému také mateřské školky. Problém výchovy malých dětí však nevznikl až v souvislosti s nástupem totalitního režimu v zemi, ale mnohem dříve. Souvisel se stále častějším zapojováním žen do běžného pracovního procesu. Nárůst zaměstnanosti žen stoupl v období 2. světové války a po jejím skončení dále pokračoval.⁴⁸³

Došlo také k poklesu průměrného počtu dětí v rodině, což zkrátilo dobu, kdy žena musela zůstat doma s nejmenšími dětmi. Jesle a mateřské školky představovaly nejčastější způsob, jak zaopatřit děti v době, kdy byla žena v práci. Vznik obdobných zařízení lze datovat do 19. století, masový a organizovaný nárůst je však spojen až s polovinou 20. století. V Hrejkovicích otevřela obec mateřskou školku v roce 1958. Vedla ji manželka ředitele školy V. Souhrady.

Socialistické školství počítalo také s organizací dětí starších. Vznikaly tak Domovy a Družiny mládeže. Hrejkovice měly pouze obecnou školu, problém ubytování studentů dojíždějících za vzděláním se jich tedy netýkal. Vzhledem k tomu, že na venkově stále fungoval tradiční model vícegenerační rodiny, mohli malé děti pohlídat prarodiče či starší sourozenci. Ani pro školní děti neexistovala v obci žádná družina. Po skončení vyučování se vrátily domů, kde na ně mohl někdo z rodiny dohlédnout, popřípadě si hrávaly po vsi s ostatními dětmi. Jak uvedl jeden z respondentů:⁴⁸⁴ *Hlídali jsme se sami.* Bezpečnost venkova a relativně nízký silniční provoz to umožňovaly.

To, že děti nebyly pod plnou kontrolou rodičů přinášelo samozřejmě jako v každé době své negativní důsledky. Pomineme-li smutné události v podobě úrazů, utonutí a podobných tragických nehod, poskytuje nám kronika B. Pauknera v 50. letech

⁴⁸² Novák, Pavel a kol.: *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, c.d., s. 142.

⁴⁸³ Hubinková, Zuzana: *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2005, s. 155.

⁴⁸⁴ Respondent 4.

20. století jeden humorný příklad klukovských „lumpáren“, který souvisel s předáváním vysvědčení v roce 1955: *Školáci kteří vyšli obecnou koupili p. řed. 2 lahve vína – na rozloučenou – když dostali škol. zprávu nebyla jim po chuti –, tak načali vínečko a popili ochutnávali až zůstaly láhve prázdné –. Trochu více si přihnul „Vašík Dolejšů“.* *Když šli na zkoušku⁴⁸⁵ v sobotu na hřiště nemohl dlouho jít před Boršovi ho to složilo že ho museli odnést domů spal 3 dni jen ho vždy obrátili zda-li dýchá!⁴⁸⁶* Školní kronika o této události taktně mlčí, vždyť se také jednalo o mimoškolní aktivitu.

⁴⁸⁵ Školní mládež připravovala program na Dětský den.

⁴⁸⁶ RA, Praha, *Kronika V*, s. 71.

ZÁVĚR

Téma socializace českého venkova bývá mnohdy provázeno černo-bílým viděním této problematiky. Především bychom si měli uvědomit, že realita je obvykle barevnější a že nelze všechny jevy jednoduše rozdělit na dva protipóly. V současnosti se snažíme věci zjednodušovat a dopouštět se unáhlených soudů bez znalosti konkrétních příčin. V této práci můžeme jednotlivé osoby hodnotit, ale ani v nejmenším nám nepřísluší jejich jednání soudit, neboť pro ně měly své důvody, které ve většině případů neznáme. Nemůžeme s jistotou tvrdit, jaké stanovisko bychom v daných situacích zaujali my, ať máme o sobě sebelepší mínění. Dnes víme, že kolektivizace zemědělství měla pro venkov tragické důsledky, a myslím, že to potvrzuje i tato práce, ale nemůžeme odsuzovat ty, kteří této myšlence věřili. Idea zemědělské velkovýroby jako takové je logickou úvahou o efektivnějším využití půdního fondu a strojové mechaniky. Způsob, jakým se k ní v Československu přistoupilo, se však neukázal jako šťastný.

Státní zřízení bylo založené na ideologii, jejíž základní myšlenky v praxi nefungují. Jejich mocenské prosazování vygradovalo v systém plný represí, nezákonných rozhodnutí a absurdních nařízení.

Hrejkovice se řadily mezi konzervativní obce. Tuto skutečnost dokládají nejenom volební výsledky, ale konzervatismus lze velmi dobře vysledovat v dění okolo zakládání místního JZD.

Politický konzervatismus v původně silně agrární obci se projevoval vytrvalým upřednostňováním nekomunistických politických stran a organizací, silnou podporou lidovců v poválečném období a preferencemi apolitických kandidátů na komunální úrovni. Ani tato politická orientace obyvatel nedokázala zabránit postupně sílícímu vlivu KSČ v místní samosprávě. Do veřejného života obce se dostali noví lidé, kteří se angažovali na poli združstevňování zemědělství a v záležitostech s tím souvisejících.

Konzervatismus v oblasti zemědělské práce se zcela jednoznačně a velmi důrazně projevoval při všech snahách agitátorů a funkcionářů místní i okresní úrovně založit v obci JZD. Zemědělci bránili do poslední chvíle svůj tradiční způsob hospodaření. Ani vynucený vznik JZD v obci v roce 1956 je nepřesvědčil, aby svůj názor změnil, takže trvalo ještě drahnou dobu, než do družstva vstoupila většina rolníků. Možná kdyby jednotná družstva vedli od počátku kompetentní lidé se zkušenostmi v zemědělství, nemusel by mít tento proces tak těžký průběh a hospodářské výsledky nově vzniklého

JZD by nezpůsobovaly tak nízkou životní úroveň řadových členů. Tento potenciál měli pouze místní sedláci. Ty však čekal jiný osud.

Velmi smutnou kapitolou hrejkovické historie se stala perzekuce některých místních obyvatel. Svou rodnou ves opustily nuceně čtyři rodiny, tři selské a jedna mlynářská. Nestalo se tak v rámci Akce kulak, ale až v pozdější fázi kolektivizace. Největší vinu nese samotná vládní doktrína, která se o likvidaci těchto osob snažila. Orgány okresní úrovně pak vytvářely nátlak na místní samosprávu, aby se úředním postupům podřídila. Právě podpisy místních funkcionářů byly pro akci pravděpodobně stěžejní. K tomuto přesvědčení mě vedly nejenom rozhovory s pamětníky, ale také ta skutečnost, že v některých z blízkých obcí k vystěhování u žádné rodiny nedošlo. Okresní funkcionáři byli titíž, takže významnou roli museli sehrát místní obyvatelé. Jak velký nátlak na ně byl vyvíjen, však prozatím nevíme.

Nucené opuštění usedlosti představovalo z hlediska dění v Hrejkovicích nejvýraznější případy bezpráví souvisejícího s totalitním režimem. Nepřísluší mi soudit ty, kteří největší měrou k vystěhování přispěli. Můžeme spekulovat nad jejich jmény stejně jako nad jejich motivací. Někteří lidé, které dříve determinoval jejich původ pouze využili situace, kdy se „karty obrátily“. Svou roli mohla sehrát závist, pocity ukřivdění a touha pomstít se, kariérismus a mnohé další důvody, které nás ani nemusejí nenapadnout. Tak široké spektrum pohnutek lze schovat pod ideologický rámec boje „vykořisťovaných proti vykořisťovatelům“ na venkově.

Z hlediska náboženské proměny obce se domnívám, že v průběhu 50. let 20. století zůstávala vesnice nadále katolickou a že ani snahy režimu o vymýcení náboženství pro ni dalekosáhlé důsledky neměly.

Zdůraznit bych však chtěla jiný aspekt. Období 50. let 20. století narušilo tradiční sousedské vztahy a sounáležitost v rámci venkovského společenství, což opakovaně potvrdili někteří respondenti. Tím však nechci tvrdit, že vztahy na venkově byly až do komunistického převratu ideální.

Práci jsem se snažila napsat tak, aby nikoho bezdůvodně z ničeho neobviňovala. Snažila jsem se držet faktů a výpovědí pamětníků. Největší překážkou v práci se pro mě stalo mé nedostatečné historické vzdělání, se kterým jsem se potýkala po celou dobu tvorby práce, a které může být v určitých pasážích patrné.

Přesto, že tato práce svým rozsahem podstatně překračuje požadovanou normu, domnívám se, že její téma stále ještě není vyčerpané. Existuje celá řada otázek, na které

bych chtěla nalézt odpověď, nebo se o to alespoň pokusit. Stále ještě existují prameny, které tato práce nevyužívala a které by bylo vhodné detailně prozkoumat.

Motivace k zpracování tohoto tématu pro mě měla čistě soukromý charakter. Jsem přesvědčená o tom, že částečné zveřejnění díla B. Pauknera by pro něj představovalo značnou satisfakci za poslední roky života strávené v době, která byla v rozporu se všemi jeho zásadami a názory. Z tohoto důvodu bylo mou největší snahou prezentovat jeho dílo tak, aby neztratilo svou hodnotu a zakomponovat ho do kontextu dějin obce i historie obecně.

SEZNAM ZKRATEK

ČSAV	Československá akademie věd
ČSD	Československá sociální demokracie
ČSL	Československá strana lidová
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSPO	Československý sbor požární ochrany
ČSÚ	Český statistický úřad
JSCZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
MAV NF	Místní akční výbor Národní fronty
MDD	Mezinárodní den dětí
MDŽ	Mezinárodní den žen
MěNV	Městský národní výbor
MNV	Místní národní výbor
NF	Národní fronta
NS	Národní shromáždění
NV	Národní výbor
NVČ	Národopisný věstník Československý
ONV	Okresní národní výbor
OV KSČ	Okresní výbor KSČ
RA	Rodinný archiv
SČM	Svaz české mládeže
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOkA	Státní okresní archiv
StB	Státní bezpečnost
STS	Státní traktorová stanice
Svazarm	Svaz pro spolupráci s armádou
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

SEZNAM RESPONDENTŮ

Respondent 1.

Respondent 2.

Respondent 3.

Respondent 4.

Respondent 5.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

SOkA Písek, fond Archiv obce Hrejkovice, sign. IA/1a. *Pamětní kniha obce Hrejkovice (1928–1950)*.

SOkA Písek, fond Místní národní výbor Hrejkovice, sign. I/2. *Obecní kronika obce Hrejkovice (1951–1980)*.

SOkA Písek, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Hrejkovice, sign. I/1. *Kronika obecní školy v Hrejkovicích (1877–1936)*.

SOkA Písek, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Hrejkovice, sign. I/2. *Kronika dvoutrídni obecné školy v Hrejkovicích (1936–1977)*.

SOkA Písek, fond Archiv obce Kostelec nad Vltavou, sign. 1. *Pamětní kniha MNV Kostelec nad Vltavou (1934–1989)*.

RA, Praha, *Kronika I.*

RA, Praha, *Kronika II.*

RA, Praha, *Kronika III.*

RA, Praha, *Kronika IV.*

RA, Praha, *Kronika V.*

Literatura

Bělina, Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992.

Bláha, Inocenc Arnošt: *Sociologie sedláka a dělníka. Příspěvek k sociologii společenských vrstev*. Praha: Orbis, 1925.

Blažek, Petr – Jech, Karel – Kubálek, Michal a kol.: *Akce „K“*. Praha: Pulchra, 2010.

Blažek, Petr – Kubálek, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha : Dokořán, 2008.

Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek. Praha: Mladá fronta, 2007.

Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek. Praha: Mladá fronta, 2007.

- Bursík, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2007.
- Doušek, Roman: *Sebranice a jejich rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761). Vesnická komunita a její kultura v první polovině 18. století*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2009.
- Drápala, Daniel: *Kronikáři malých lidských dějin*. Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Supplementum. 3, 2007, s. 29–36.
- Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Nakladatelství Stehlík, 2007.
- Frolec, Václav: *Jihomoravská družstevní vesnice: etnografická charakteristika*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1989.
- Frolec, Václav: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 1*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1981.
- Frolec, Václav: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 2*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1983 .
- Frolec, Václav: *Socializace vesnice a proměny lidové kultury 3*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1984.
- Frolec, Václav (ed.): *Současná vesnice. Teoretické, metodologické a kulturně-politické problémy integrovaného společenskovedního výzkumu*. Brno: BLOK, 1978.
- Galla, Karel: *Dolní Roveň: sociologický obraz české vesnice*. Praha: Spolek péče o blaho venkova, 1939.
- Haukanes, Haldis: *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: SLON, 2004.
- Heřmanský, František (ed.): *Letopis Vincenciův a Jarlochův*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.
- Hromádka, Tomáš: *Kroniky*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006.
- Hubinková, Zuzana: *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2005.

Chotek, Karel: *Cerovo. Národopisná studie*. NVČ 1, 1906, s. 65–76, 97–102, 129–135, 161–167, 200–209, 225–234, 273–281.

Chotek, Karel: *Program soupisu národopisného*. NVČ 9, 1915, s. 25–41.

Chotek, Karel: *Široký Důl. Národopisná monografie české vesnice*. NVČ 10, 1915, s. 29–61.

Igovän, Andrej Gregorčok: *Práca kronikára*. Martin: Osveta, 1958.

Jech, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

Jech, Karel: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

Jeřábek, Richard a kol.: *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1981.

Jirásek, Zdeněk – Šůla, Jaroslav: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha: Svítání, 1992.

Kandert, Josef (ed.): *Jihomoravský venkov po socialismu: Filipovsko na konci devadesátých let 20. století* (Informatoria katedry sociologie – Filipov III). Praha: MatfyzPress, 2004.

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945–1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948–1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1953–1966*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.

Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001.

Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000.

Klempera, Josef: *Vodní mlýny v Čechách V*. Praha: Libri, 2002.

Kolektiv autorů: *Nám i budoucím (muzejní, osvětová a vlastivědná činnost učitelů)*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2007.

Kolektiv autorů: *800 let Milevska 1184–1984*. Milevsko: Městský národní výbor v Milevsku, 1984.

Kolektiv autorů VŠE v Praze a Bratislavě: *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1969.

Koura, Petr – Kourová, Pavlína: *České Vánoce: od vzniku republiky po sametovou revoluci*. Praha: Dokořán, 2010.

Krofta, Kamil: *Dějiny selského stavu*. Praha: Jan Laichter, 1949.

Langhammerová, Jiřina: *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

Langhammerová, Jiřina: *Lidové zvyky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

Niederle, Lubor (red.): *Národopis lidu československého. Díl 1. Moravské Slovensko I*. Praha: Národopisná společnost československé, 1923.

Niederle, Lubor (red.): *Národopis lidu československého. Díl 1. Moravské Slovensko II*. Praha: Národopisné museum československé, 1922.

Novák, Pavel a kol.: *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2007.

Nováková, Zuzana: *Kozácko. Příspěvek k etnografické rajonizaci Čech*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie.

Pauknerová, Ingrid: *Kronikář Bohumil Paukner a jeho dílo. Příspěvek ke studiu lidového kronikářství*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie.

Pavln, Josef a kol.: *Budování socialistického zemědělství v okrese Písek*. Písek: Okresní výbor Svazu družstevníků rolníků v Písku, 1976.

Pekař, Josef: *Kniha o Kosti*. Praha: Československý spisovatel, 1970.

Petráň, Josef: *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

Petráň Josef: *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

- Randák, Jan: *Prameny lidové provenience: teoretická reflexe jedinečných výpovědí o minulém světě*. Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Supplementum. 3, 2007, s. 21–27.
- Robek, Antonín (red.): *Vesnice I*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1973.
- Robek, Antonín (red.): *Vesnice II*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1976.
- Růžička, Miloslav (ed.): *Vyhnaní. Akce „Kulak“*. *Zločin proti lidskosti!* Praha: vl.n., 2008.
- Skopalík, František: *Památky obce Záhlinic I. Část historická*. Brno: Náklad Fr. Skopalíka v Záhlinicích, 1884.
- Skopalík, František: *Památky obce Záhlinic II. Část topografická*. Brno: Náklad Fr. Skopalíka v Záhlinicích, 1885.
- Šalanda, Bohuslav: *Česká vesnice Široký Důl*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, Academia Rerum Civilium - Vysoká škola politických a společenských věd, 2008.
- Štěpán, Luděk – Křivanová, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*. Praha: Argo, 1999.
- Štěpán, Luděk – Urbánek, Radim – Klimešová, Hana a kol.: *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. Praha: Argo, 2008.
- Šťovíček, Ivan: *Ediční teorie a metodika: sborník autorových textů vydaný k jeho životnímu jubileu*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Historický ústav AV ČR, ve spolupráci s Národním archivem a Vojenským ústředním archivem – Vojenským historickým archivem, 2008.
- Tuček, Miroslav: *Měnová reforma v mezinárodním kontextu*. In: Loužek, Marek (ed.): 1953: Fenomén Stalin: náhoda nebo nevyhnutelnost/ Padesát let od měnové reformy. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003, s. 111–116.
- Václavík, Antonín: *Luhačovské Zálesí. Příspěvky k národopisné hranici Valaška, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930.

Václavík, Antonín: *Podunajská dedina v Československu*. Bratislava: Vydavateľské družstvo, 1925.

Válka, Miroslav: *Etnologický výzkum současné vesnice*. In: Pospíšilová, Jana – Nosková, Jana (eds.): *Od lidové písně k evropské etnologii*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2006, s. 301–309.

Vaněčková, Zdeňka (red.): *Vesnice III*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1977.

Vaněk, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2007.

Váňová Růžena: *Školský systém v českých zemích – vývoj a současný stav*. In: Vališová, Alena – Kasíková, Hana a kol.: *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s. 69–90.

Vokrouhlecký, Jan: *Komparace československých měnových reforem 1919, 1945 a 1953*. Praha, 2004. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií.

Woitsch, Jiří – Bahenský, František (eds.): *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska. IV. Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500–1900)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2004.

Internetové zdroje

Brom, Zdeněk: *Ve víru kolektivizace – předehra v Koubalově Lhotě*. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanky/soubor/id/617/>, cit. 10.11.2010.

Novotný, Radovan: *Co zabrání vypuštění inflačního džina z láhve?* Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/co-zabrani-vypusteni-inflacniho-dzina-z-lahve/>, cit. 11.11.2010.

Pospíšil, Arnošt: *Historie mlynářství*. Dostupné z: <http://www.historie.hranet.cz/pdf/mlyny-blok.pdf>, cit. 12.1.2011.

Šťastný, František: *Trocha historie z dobových dokumentů a vzpomínek pamětníků nejen z Kosobud a Zadního Chlumu*. Dostupné z: <http://digi.cesearchivy.cz/files/Kosobudy.pdf>, cit. 25.3.2011.

Americký brouk. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-americky-brouk-1831/>, cit. 18.4.2011.

Historie Hrejkovic ve starých fotografiích. Dostupné z:

<http://oldhrejkovice.webnode.cz/>, cit. 20.4.2011.

Historie maškar. Dostupné z: <http://www.milevskemaskary.cz/historie1.html>, cit.

19.2.2011.

K historii českého církevního školství. Dostupné z:

http://www.eamos.cz/amos/kvc/modules/low/kurz_obsah.php?identifik=kvc_091_t&id_kurz=&id_kap=2&id_teach=&kod_kurzu=kvc_091&id_kap=2&id_set_test=&search=&kat=, cit. 16.3.2011.

Kolektivizace zemědělství – vytváření JZD. Dostupné z:

http://www.totalita.cz/sektor/zem_jzd.php, cit. 24.11.2010.

Městys Sepekov. Dostupné z: <http://www.sepekov.eu/>, cit. 11.4.2011.

Římov. Dostupné z: <http://www.rimov.cz/>, cit. 11.4.2011.

Smolotely a Maková hora. Dostupné z: <http://www.smolotely.czweb.org/home.htm>, cit.

11.4.2011.

Veřejná databáze ČSÚ. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/>, cit. 29.3.2011.

Z historie a současnosti České národopisné společnosti. Dostupné z:

<http://www.narodopisnaspolecnost.cz/historie.php>, cit. 12.4.2011.

50. léta – budování totalitního státu. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/>, cit. 20.9.2010.

Legislativní dokumenty

Dekret presidenta republiky č. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny.

Dekret presidenta republiky č. 95/1945 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů.

Nářízení ministrů financí a zemědělství č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům.

Směrnice Ministerstva kultury č.j. 69421/1955 Sb., o vedení kronik.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb.

Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky.

Ústavní zákon č. 26/1954 Sb., o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady.

Vládní nařízení č.120/1946 Sb., o obnovení národních výborů na podkladě výsledku voleb do ústavodárného Národního shromáždění.

Vládní nařízení č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy.

Vládní nařízení č. 18/1952 Sb., kterým se zřizuje ministerstvo výkupu.

Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby.

Zákon č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového.

Zákon č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních.

Zákon č. 81/1920 Sb., o přidělu zabrané půdy a úpravě právních poměrů k ní.

Zákon č. 166/1920 Sb., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy.

Zákon č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

Zákon č. 126/1946 Sb., o úpravě pachtovného.

Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich.

Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu.

Zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy.

Zákon č. 32/1948 Sb., kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti.

Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.

Zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků.

Zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství.

Zákon č. 181/1948 Sb., o organizaci peněžnictví.

Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev.

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

Zákon č. 27/1949 Sb., o mechanizaci zemědělství.

Zákon č. 60/1949 Sb., o hospodářském plánování.

Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech.

Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním.

Zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním.

Zákon č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy.

Zákon č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků.

Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů.

Zákon č. 35/1953 Sb., o státním požárním dozoru a požární ochraně.

Zákon č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě.

SEZNAM PŘÍLOH

A. Písemná dokumentace

Úvodní listy kronik

- Rodinná kronika B. Pauknera.
- Pamětní kniha obce Hrejkovic.
- Obecní kronika 1951–1980.

Kronika B. Pauknera

- Poukázky na textil a na cukr a mýdlo.
- Stokorunová bankovka platná do měnové reformy v roce 1953.
- Obkreslená agitační ilustrace.
- Leták Svobodné Evropy k příležitosti X. sjezdu KSČ.

B. Obrazová dokumentace

Kronikáři

- Bohumil Paukner (1881–1961).
- Jan Tříška (1894–1985).

Hrejkovice

- Celkový pohled
 - *Hrejkovická náves v 50. letech 20. století.*
 - *Hrejkovická náves v současnosti.*
 - *Pohled od potoka směrem na „Dražka“ v 60. letech 20. století.*
 - *Pohled od potoka směrem na „Dražka“ v současnosti.*
- Mlýn
 - *Mlýn, jak ho lidé v 50. let 20. století pamatují.*
 - *Současná podoba předního traktu mlýna.*
 - *Zadní část bývalé provozní budovy mlýna*
 - *Současný stav mlýna – vlevo bývalá provozní budova, vpravo bývalá hospodářská budova.*
- Selské usedlosti
 - *Usedlost č.p. 16 „U Klinků“ v současnosti.*
 - *Usedlost č.p. 16 „U Klinků“ v současnosti – zadní trakt.*

- *Usedlost č.p. 2 „U Maršů“ v současnosti.*
 - *Usedlost č.p. 2 „U Maršů“ v současnosti – zadní trakt.*
 - *Usedlost č.p. 6 „U Kazimourů“ v současnosti.*
 - *Usedlost č.p. 8 „U předních Kahounů“ v současnosti.*
 - *Usedlost č.p. 5 „U Třísků“ v současnosti.*
 - *Usedlost č.p. 41 „U Stráňů“, rodný dům B. Pauknera, v současnosti.*
- **Další stavby**
 - *Místní koloniál č.p. 59 v letech 1946–1949.*
 - *Místní hostinec č.p. 47 na snímku z let 1960–1961.*
 - *Ukázka lidové architektury – dům č.p. 27 „U Tesařů“.*
 - *Ukázka socialistické výstavby – budova kravína z konce 50. let 20. století.*
 - **Spolková činnost v Hrejkovicích**
 - *Ochotnický soubor pravděpodobně v období 2. světové války.*
 - *Místní hasičská jednota v roce 1956.*

PŘÍLOHY